

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistrantūros studijų programa

Daiva Manukian

**AKLŲJŲ IR SILPNAREGIŲ MOKINIŲ INTEGRUOTAS UGDYMAS:
RAIDOS YPATUMŲ ANALIZĖ**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė-
Doc.dr. I. Baranauskienė*

2006

Magistro darbo santrauka

Aklųjų ir silpnaregių vaikų integruotas ugdymas yra, pirmiausia, barjerų tarp sveikų ir neįgalių vaikų laužymas, vienodų ugdimosi ir karjeros siekimo galimybių sudarymas.

Iškelta hipotezė, kad Lietuvos Respublikoje yra pakankamai priimtų įstatymų bei poįstatyminių aktų kurie reglamentuoja sutrikusio regėjimo vaikų inkliuzyvųjį ugdymą ir sudaro teorines prielaidas sutrikusio regėjimo vaikų inkliuziviam ugdymui LR bendrojo lavinimo mokyklose, tačiau praktiškai daugelis mokyklų dar yra prekliuzijos etape: segreguotų institucijų gyvavimo tradicijos, organizacinės, resursų paramos inkliuziviam ugdymui stoka pačių bendrojo lavinimo mokyklų viduje (kompetencijų, nuostatų, materialinės paramos prasme), per didelis mokinių klasėje skaičius, dauguma mokytojų, dirbančių bendrojo lavinimo mokyklose, nėra pasiruošę ugdyti sutrikusio regėjimo vaikų ir nenori turėti jų savo klasėse, neturi vaizdinių priemonių bei didesnio šrifto vadovėlių ir t.t.

Remiantis 1991 metais ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos mokslinių bendradarbių parengta anketa buvo pateikta silpnaregiams vaikams, jų tėvams, pedagogams klausimai, susiję su požiūriu į integruotą ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose. Tiriamųjų atsakymai buvo sugrupuoti į atskirus reikšminius blokus: mokymosi sunkumai ir darbingumas per pamokas, vaikų bendravimo sunkumai, požiūris į silpnaregių vaikų mokymą ir auklėjimą.

Duomenų apdorojimui, analizei bei darbe pateiktų lentelių sudarymui naudotos SPSS-PC 11.0 for Windows ir Microsoft Office Excel 2003 programos. Duomenų patikimumą garantuoja validžios tiriamųjų imtys, praktiškai apimančios visą tiriamųjų populiaciją Lietuvoje. Tyrimo dalyviai: 1. 241 sutrikusio regėjimo vaikai, integruoti į LR bendrojo lavinimo mokyklas, 2. 241 Mama (tėvas) tyrime dalyvavusių vaikų, 3. 241 pedagogas (tyrime dalyvavusių vaikų).

Svarbiausios išvados:

1. LR bendrojo lavinimo mokyklos yra prekliuzijos etape: nepritaikyta aplinka, nėra specialiųjų kabinetų, kuriose būtų tiflologinės literatūros, vaizdinių priemonių ir kitos specialiosios mokymo medžiagos reikalingos integruotam ugdymui, trūksta tiflopedagogų, mokytojo asistentų etatų.
2. Mokiniam sunku dirbti pamokos metu, nes nepakankamas apšvietimas, trūksta padidinto šrifto, Brailio raštu vadovėlių, regėjimą kompensuojančių priemonių.
3. Tėvai nenori leisti vaikų mokytis į specialiąsias mokyklas, motyvuodami tuo, kad bendrojo lavinimo mokykla yra arti namų, tenkina esamos sąlygos, vaikas greitai baigs mokyklą. Tėvai, parinkdami savo vaikams ugdymo formas, mažiau atsižvelgia kokios tinkamesnės mokymosi sąlygos, labiau tenkina savo ir vaiko norus, interesus.

4. Pedagogai nurodo, kad silpnaregiai vaikai atsilieka nuo klasės mokymosi tempo. Mokytojai nespėja individualizuoti mokymą. Visų trijų tyrimo duomenys rodo, kad mažėja skaičius pedagogų kurie teigia, kad sutrikusio regėjimo vaikams geriausia mokytis LR bendrojo lavinimo mokyklose ir yra pajėgūs mokytis su reginčiais. Motyvuoja tuo, kad mokymo sąlygos LR bendrojo lavinimo mokyklose dar nėra pakankamai pritaikytos.

Esminiai žodžiai: aklujų ir silpnaregių vaikų integruotas ugdymas, inkluzyvus ugdymas, prekliuzija, segregacija, tiflopedagogas, mokytojas asistentas, regėjimą kompensuojančios priemonės, vaizdinės priemonės, neįgalumo laipsnis.

Tyrimo problema.

Po nepriklausomybės atkūrimo vyko pakankamai sparti specialiojo ugdymo sąvokų ir kategorijų, įvardinančių sutrikimus ir juos turinčius asmenis, kaita. Ši kaita atspindėjo ne tik integruoto ugdymo idėjų svarbą, bet ir bendrą demokratėjimo procesą tiek visoje švietimo sistemoje, tiek specialiajame ugdyme. Pirmiausiai vietoj sąvokų defektas, defektyvūs vaikai imama vartoti pakankamai neutrali sąvoka specialieji poreikiai. Suprantama tuomet, iš kur kyla ir specialiojo ugdymo semantika (Bagdonas, 1997). Sąvoka integracija yra vienas iš esminių reabilitacijos principų, t. y. jos galutinis tikslas. Specialusis ugdymas yra atskirasis reabilitacijos atvejis. Vadinasi, integruotas ugdymas yra ne tik specialiojo ugdymo forma, bet ir galutinis jos tikslas. Integruotas ugdymas yra, pirmiausiai, barjerų tarp sveikų ir neįgalių vaikų laužymas, vienodų ugdymosi ir karjeros siekimo galimybių sudarymas. Kaip visose šalyse, taip ir Lietuvoje, specialusis ugdymas yra kelių formų:

1. Ugdymas specialiosiose įstaigose arba namuose (neintegruotas, segreguotas ugdymas).
2. Integruotas ugdymas pagal bendrą ugdymo vietą (neįgalūs vaikai ugdomi toje pačioje mokykloje, bet atskirose patalpose nuo sveikųjų).
3. Funkcinė integracija (vaikai visą laiką mokykloje mokosi kartu, tačiau programos pakeitimai, specialistų prieinamumas, specialių priemonių turėjimas minimalus).
4. Socialinė integracija (sveiki ir neįgalūs vaikai bendrai būna ne akademiinių užsiėmimų metu).
5. Inkluzyvus ugdymas (neįgalaus vaiko integruotas ugdymas tokiam ugdymui pasirengusioje mokykloje: pakankama pedagogų kompetencija, priemonių, kabinetų ir specialistų konsultantų buvimas, administracijos palaikymas, teigiamos mokytojų ir vaikų tėvų nuostatos).

„Inkluzyvus ugdymas yra integruoto ugdymo siekiamybė, aukščiausia jo reiškimosi forma“ (Bagdonas, 1997). Inkluzyvaus ugdymo reikalavimai:

1. Prieinamumas: mokyklos aplinkos ir patalpų pritaikymas neįgaliesiems asmenims, specializuota kompiuterinė ir kita įranga, mokymo priemonės akliesiems, fiziškai neįgaliesiems ar silpnaregiams.
2. Mokyklos pedagogų ir viso personalo pasirengimas (pakankamas informuotumas apie įvairias negales ir mokymo būdų pritaikymas).
3. Ugdymo programų ir mokymo būdų pritaikymas.
4. Visų mokinių ir pedagogų teigiamų nuostatų suformavimas (Bagdonas, 1997).

Inkliuzijos sąvoka pakankamai nauja. Ja pabrėžiamas ugdymo įstaigos kaip visumos pasirengimas pilnai integruoti neįgalų vaiką. „Inkliuzija yra išvestinė demokratijos idėja, kuri teigia, kad galima būti kartu, kad skirtingi pagal savo intelektualinius, fizinius, psichinius gebėjimus gali mokytis kartu. Tačiau inkliuzija nebus sėkminga, jei, pirma, nesikeis nuostatos, antra, nebus tam tinkamai pasiruosta metodiniu požiūriu“ (Ruškus, 2003).

Inkliuzijos priešprieša yra ekskliuzija (kaip integracijos segregacija). Kartais inkliuzijos procesas skaidomas į du etapus:

1. Pats ugdymo įstaigos rengimasis ugdyti neįgalius vaikus (prekliuzija).
2. Tikroji inkliuzija – neįgalaus vaiko priėmimas.

Visos specialiųjų poreikių vaikų ugdymo formos – pradedant ugdymu specialiosiose internatinėse mokyklose ir baigiant inkliuzyviu ugdymu – neįgalaus vaiko ugdymu bendrojo lavinimo įstaigose jungiamos viena bendra sąvoka - specialiojo ugdymo sąvoka. Inkliuzyvusis ugdymas yra specialiojo ugdymo atmaina (Bagdonas, 1997).

Buvo priimti reglamentuojantys specialiųjų poreikių vaikų integruotą ugdymą įstatymai: pagrindiniai Lietuvos Respublikos įstatymai, garantuojantys vaikų, turinčių fizinę ar protinę negalę, ugdymą – tai Švietimo įstatymas, priimtas 1991m. birželio 25d. ir Invalidų socialinės integracijos įstatymas, priimtas 1991m. lapkričio 28d. Vaikų, turinčių fizinę ar protinę negalę, ugdymo ir socialinės integracijos pagrindus detalizuoja Lietuvos švietimo koncepcija, Valstybės medicininės, profesinės ir socialinės invalidų reabilitacijos programa, parengtos 1992m. - 1993m. Kultūros ir švietimo ministerijos parengtas dokumentas „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų poreikių vaikams, ugdomiems bendrojo ugdymo įstaigose, tvarka“ reglamentuoja specialiosios pedagoginės pagalbos teikimą specialiųjų poreikių, tarp jų ir neįgaliesiems vaikams, ugdomiems visiškos integracijos būdu. Jiems šią pagalbą teikia specialusis pedagogas, surdopedagogas, tiflopedagogas.

Teisiškai neįgaliųjų vaikų integraciją reglamentuoja Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko Teisių Konvencija. Lietuva prie Konvencijos prisijungė 1992m., o 1995 m. liepos 3d. ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas. Konvencijoje nurodoma, kad protiškai ar fiziškai nepilnaverčiui vaikui būtina sudaryti galimybę gauti išsilavinimą, profesinį pasirengimą, pasirengti darbo veiklai ir poilsiui taip, kad jis galėtų labiau įsitraukti į socialinį gyvenimą.

Daugelį metų aklieji, silpnaregiai vaikai buvo mokomi specialiosiose mokyklose. Jų integravimas į bendrojo lavinimo mokyklas įteisinimas kėlė ir kelia pritarimą, nepasitenkinimą ir diskusijas. 1990m. – 1991 metais ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos moksliniai bendradarbiai apklausė 115 respondentų: vaikus su regos sutrikimais, kurie mokėsi bendrojo lavinimo mokyklose, jų tėvus, pedagogus.

Jų pagrindinis tikslas buvo sužinoti visų trijų grupių požiūrį bei sunkumus į vaikų su regos sutrikimais integruotą ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose.

Analogišką tyrimą atliko D. Manukian 2005m. Šiaulių ir Tauragės apskričių bendrojo lavinimo mokyklose. Buvo apklausti 72 sutrikusio regėjimo vaikai, kurie mokėsi bendrojo lavinimo mokyklose, jų tėvai, pedagogai.

Tyrimo aktualumas. Sutrikusio regėjimo vaikų integruotas ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose dar nepasiekė inkluzyvaus ugdymo lygio:

1. Nevisuose LR Švietimo skyriuose yra įsteigti tiflopedagogų, asistentų etatai.
2. Nėra pritaikytos mokyklų aplinka ir patalpos.
3. Neturi specializuotos kompiuterinės ir kitos įrangos.
4. Pedagogams trūksta žinių: apie specialiąją pedagogiką, psichologijos, metodinių bei medicininių žinių apie tokio vaiko psichofizinio vystymosi, jo mokymo ir auklėjimo ypatumus.
5. Sutrikusios regos vaikams, besimokantiems bendrojo lavinimo mokyklose, trūksta didesnio šrifto vadovėlių, vaizdinių priemonių.
6. Sprendžiant sutrikusios regos vaikų integruoto mokymo problemas, iškyla būtinybė formuoti tiek pedagogų, tėvų, tiek ir visuomenės adekvatų požiūrį į specialiųjų poreikių vaikus.

Tyrimo objektas. Sutrikusio regėjimo vaikų integruoto ugdymo ypatumai bendrojo lavinimo mokyklose.

Hipotezė. Lietuvos Respublikoje yra pakankamai priimtų įstatymų bei poįstatyminių aktų kurie reglamentuoja sutrikusio regėjimo vaikų inkluzyvųjį ugdymą ir sudaro teorines prielaidas sutrikusio regėjimo vaikų inkluziviam ugdymui LR bendrojo lavinimo mokyklose, tačiau praktiškai daugelis mokyklų dar yra prekliuzijos etape: segreguotų institucijų gyvavimo tradicijos, organizacinės, resursų paramos inkluziviam ugdymui stoka pačių bendrojo lavinimo mokyklų viduje (kompetencijų, nuostatų, materialinės paramos prasme), per didelis mokinių klasėje skaičius, dauguma mokytojų, dirbančių bendrojo lavinimo mokyklose, nėra pasiruošę ugdyti sutrikusio regėjimo vaikų ir nenori turėti jų savo klasėse, neturi vaizdinių priemonių bei didesnio šrifto vadovėlių ir t.t.

Tyrimo tikslas. Išsiaiškinti sutrikusio regėjimo vaikų integruotą ugdymą LR bendrojo lavinimo mokyklose 2006/2007m.m. mokslo metų ypatumus, gautus tyrimo duomenis palyginti su ankstesnių tyrimų rezultatais ir įvertinti pažangos lygį.

Tyrimo uždaviniai.

- Atlikti psichologinės, sociologinės, edukologinės literatūros analizę:

- Išanalizuoti naujausius mokslininkų, kitų specialistų darbus;
- Atrinkti savo tyrimo rezultatus patvirtinančią arba jiems prieštaraujančią medžiagą.
- Remiantis teorinėmis žiniomis sudaryti tyrimo objekto teorinį – hipotetinį modelį (atlikti operacionalizaciją);
- Pagal atlikto objekto operacionalizaciją parengti tyrimo instrumentą (uždaro tipo klausimyną);

1. Siekiant išsiaiškinti: su kokiais sunkumais susiduria sutrikusio regėjimo vaikai integruoto ugdymo situacijoje: savarankiškumas ir sunkumai vykstant į mokyklą, sunkumai per pamokas, darbas per pamokas, sunkumai ruošiant pamokas, pagalba, atliekant namų užduotis, bendravimo sunkumai, žinios apie specialiąją mokyklą. Gautus tyrimo rezultatus palyginti su ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos mokslinių bendradarbių 1991m. ir D. Manukian 2005m. tyrimo duomenimis.

2. Tėvų požiūrį į sunkumus su kokiais susiduria jų vaikai su regos sutrikimais, bendrojo lavinimo mokyklose: tėvų ryšys su mokymo – auklėjimo įstaiga, vaiko savarankiškumas ir sunkumai, vykstant į mokyklą, vaiko sunkumai ir darbingumas per pamokas, sunkumai ruošiant pamokas, pagalba, atliekant namų užduotis, vaiko bendravimo sunkumai, žinios apie specialiąją mokyklą, požiūris į bendrojo lavinimo mokyklą. Gautus rezultatus palyginti su ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos mokslinių bendradarbių 1991m. ir D. Manukian 2005m. tyrimo duomenimis.

3. Su kokiais sunkumais susiduria pedagogai integruoto ugdymo procese: ar teko mokyti vaikus su regos sutrikimais? Ar yra klasėje silpnaregių vaikų? Vaikų su regos sutrikimais mokymo sunkumai, vaikų su regos sutrikimais mokymosi sunkumai ir darbingumas per pamokas, vaikų bendravimo sunkumai, požiūris į silpnaregių mokymą ir auklėjimą. Gautus rezultatus palyginti su ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos mokslinių bendradarbių 1991m. ir D. Manukian 2005m. tyrimo duomenimis.

Tyrimo dalyviai.

1. 241 sutrikusio regėjimo vaikai, integruoti į LR bendrojo lavinimo mokyklas.
2. 241 Mama (tėvas) tyrime dalyvavusių vaikų.
3. 241 pedagogas (tyrime dalyvavusių vaikų).

Tyrimo metodologija ir metodai.

Duomenų rinkimo metodai.

Tyrimė buvo naudoti du duomenų rinkimo metodai. Pirmiausia buvo atlikta mokslinės literatūros analizė. Vėliau empiriniams duomenims rinkti buvo pasitelktas kiekybinis metodas. Pasinaudojant surinkta teorine informacija buvo sukonstruotos uždaro tipo anketos, skirtos sutrikusio regėjimo vaikams, integruotiems į LR bendrojo lavinimo mokyklas, jų tėvams ir pedagogams apklausti. Anketoje buvo pateikti klausimai, susiję su požiūriu į integruotą ugdymą LR bendrojo lavinimo mokyklose. Tiriamųjų atsakymai buvo sugrupuoti į atskirus reikšminius blokus: vaikų su regos sutrikimais mokymosi sunkumai ir darbingumas per pamokas (skirtas visoms tiriamųjų grupėms), vaikų bendravimo sunkumai (skirtas visoms tiriamųjų grupėms), žinios apie specialiąją mokyklą (skirtos vaikams su regos sutrikimais ir tėvams), požiūris į vaikų su regos sutrikimais mokymą ir auklėjimą (skirta pedagogams), požiūris į bendro lavinimo mokymo mokyklą (skirtas tėvams). Tiriamiesiems buvo siūloma pažymėti jiems tinkančius teiginius. Respondentai į anketos klausimus atsako patys.

Duomenų apdorojimo metodai.

Duomenų apdorojimui, analizei bei darbe pateiktų lentelių sudarymui naudotos SPSS-PC 11.0 for Windows ir Microsoft Office Excel 2003 programos.

Tyrimo patikimumą garantuoja taikyti rezultatų apdorojimo metodai: empiriniai duomenys buvo apdoroti taikant SPSS-PC 11.0 for Windows programinę įrangą. Taipogi buvo taikoma deskriptyvinė statistika bei taikomas šioje programoje esantis neparametrinis tyrimo metodas (*Kruskal-Wallis H testas*), siekiant palyginti statistinius skirstinius ir tiriamas populiacijas. Beje visų lyginamųjų duomenų analizė pateikta atsižvelgiant į patikimumo koeficientą ($p \leq 0,05$). Statistinėms tendencijoms ir ryšiams nustatyti taikyti deskriptyvinės analizės metodai (dažniai, vidurkiai, procentai). Kaip teigė Čekanavičius V ir Murauskas G., „statistika galima remtis tiriant netgi sudėtingus gyvenimo reiškinius, beje tam pakanka itin saikingo „matematizavimo“ (2001, 5p.). Duomenų patikimumą garantuoja validžios tiriamųjų imtys, praktiškai apimančios visą tiriamųjų populiaciją Lietuvoje.

Tyrimo laikas ir vieta.

Tyrimas buvo atliekamas 2006/2007m.m. mokslo metais LR bendro lavinimo mokyklose, kuriose mokosi sutrikusio regėjimo vaikai.

Pagrindinės sąvokos

Tiflopedagogas - dirba su aklais ir silpnaregiais žmonėmis: teikia specialiąją pagalbą specialiujų poreikių suaugusiems žmonėms ir vaikams; moko vaikus, turinčius silpną regėjimą ir aklius; dirba specialiuosiuose darželiuose, specialiosiose bendrojo lavinimo mokyklose, ikimokyklinėse ugdymo įstaigose; rengia pamokų planus ir organizuoja kryptingą veiklą, moko naudotis specialiosiomis pagalbinėmis priemonėmis, taiko ugdymo ir mokymo metodus, padedančius vaikams kompensuoti savo apribojimą, suteikia jiems pasiekimo jausmą, įvertina ir žymi kiekvieno mokinio pažangą, konsultuojasi su tėvais, gydančiais gydytojais, psichologais, socialiniais darbuotojais (LR ŠMM,2004).

Inkliuzija yra išvestinė demokratijos idėja, kuri teigia, kad galima būti kartu, kad skirtingi pagal savo intelektinius, fizinius, psichinius gebėjimus gali mokytis kartu (Ruškus,2003).

Inkliuzyvus ugdymas yra integruoto ugdymo siekiamybė, aukščiausia jo reiškimosi forma (Bagdonas, 1997).

Ekskliuzija yra inkliuzijos priešprieša (Bagdonas, 1997).

Prekliuzija - pats ugdymo įstaigos rengimasis ugdyti neįgalius vaikus (Bagdonas, 1997).

Specialiosios pratybos – individualios ar grupinės pratybos, vykdomos ne pamokų metu (logopedinės, judesio ir padėties, tarties, kalbos ir klausos, orientacijos ir mobilumo, regėjimo funkcijų lavinimo, kasdienių gyvenimo įgūdžių ugdymo, Brailio rašto mokymo) (LR ŠMM,2004).

Specialiujų poreikių mokinys – mokinys, kurio galimybės mokytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų (LR ŠMM,2004).

Brailio raštas sukurtas (*Louis Braille*) 1829 metais Paryžiaus Aklųjų institute. Kiekvienas rašmuo ar “elementas” sudarytas iš šešių taškų, išdėstytų po tris taškus dviejuose stulpeliuose. Siekiant suformuoti rašmens elementą, taškas gali būti pažymėtas bet kokioje šešių taškų padėtyje. Tokių rašmens kombinacijų gali būti šešiasdešimt trys, jais užrašomos visos lotyniškos abėcėlės raidės, skyrybos ženklai, skaitmenys (atitinka pirmąsias 10 lotyniškos abėcėlės raidžių), muzikiniai simboliai (Hallahanl, Kauffman, 2003).

Aklumas (*caecitas*) būna absoliutus, praktinis ir profesinis. Absoliutus aklumas yra tada, kai akys visiškai neskiria šviesos nuo tamsos. Praktiniu laikomas toks aklumas, kai žmogus nesuskaičiuoja pirštų, rodomų vieno metro atstumu (regos aštrumas mažiau arba lygus 0,02). Pasaulinės sveikatos organizacijos sprendimu regėjimo neįgaliaisiais laikomi asmenys, kurių

geriau matančios akies koreguotos regos aštrumas mažesnis už 0,3, akiplotis siauresnis už 60⁰ (Bendorienė,2001).

Negalia – bet koks žmogui įprastas veiklos ar galimybių apribojimas dėl funkcijos sutrikimo (Bendorienė,2001)

Silpnaregystė – tai toks regėjimo pablogėjimas, kai regėjimo aštrumas geriau matančia akimi su korekcija yra nuo 0.05 iki 0.3, arba regėjimas geresnis, bet kyla kitų žymesnių regėjimo funkcijų sutrikimų (Bendorienė,2001).

Optinės priemonės: visokių formų ir įvairaus stiprumo lupos, lupos su apšvietimo įtaisu, monokuliarai, regėjimo likučio lavinimo, jo optimalaus panaudojimo priemonės ir kitos panašios paskirties optinės priemonės (LASS centro taryba, 1997).

Brailio rašto priemonės: Brailio mašinėlės, Brailio lentelės, grifeliai, popierius, sąsiuviniai, vartojami rašant Brailio raštu (LASS centro taryba, 1997).

Garsinės informacijos perteikimo priemonės ir jų priedai: magnetofonai garsinių knygų skaitymui, diktofonai, radijo imtuvai, audiokasetės, elektros pakrovikliai ir visos kitos priemonės galinčios perteikti garsinę informaciją (LASS centro taryba, 1997).

Mokymo priemonės: reljefinės schemas, žemėlapiai ir kitos taktilinės bei garsinės vaizdinės mokymo priemonės, ugdymo priemonės pagal Montesori sistemą, specialūs žaislai (LASS centro taryba, 1997).

Speciali kompiuterinė technika akliesiems ir silpnaregiams su reikiama programine įranga ir kitos elektroninės priemonės su taktiliniu, garsiniu informacijos teikimu, vartojamos aklujų ir silpnaregių intelektualioje veikloje arba studijose, kalbos sintezatoriai, Brailio eilutės, Brailio spausdintuvai, didelio ekrano monitoriai, televiziniai skaitymo aparatai, elektroniniai Brailio įrenginiai “MEMONA”, elektroninės užrašų knygelės, įvairūs garsiniai kalkuliatoriai ir panašaus pobūdžio priemonės, kuriomis aklieji ir silpnaregiai gali gauti ar perduoti informaciją, naudodamiesi klausa, lytėjimu bei regėjimo likučiu (LASS centro taryba, 1997).

1. LR - Lietuvos Respublika.
2. LASS – Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjunga.
3. NAUA – Neįgalių asmenų ugdymo aktas.
4. PSO – Pasaulio Sveikatos Organizacija.
5. ŠMM – Švietimo ir mokslo ministerija.
6. LASUC – Lietuvos aklujų ir silpnaregių ugdymo centras.

I . SOCIOEKONOMINIAI POKYČIAI LIETUVOJE; AKLŪJŲ IR SILPNAREGIŲ MOKINIŲ UGDYMO POLITIKOS ASPEKTAI

1.1 Visuomenės požiūris į neregius ir ugdymo paradigų pasirinkimo dilemos.

1.1.1 Švietimo politikos teisinis reglamentavimas, ugdymo organizavimas, problemos aklujų ir silpnaregių mokinių ugdyme.

Turinčių negalę vaikų ugdymu pradėta rūpintis tik XVII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje.

Okulistas P.Avižonis (1923m.) pažymėjo: „Jei valstybė pripažįsta visiems vaikams teisę į pradžios mokslą, jei Lietuvos Konstitucinis 81 straipsnis sako, kad pradžios mokslas yra privalomas, tai tiems, kuriems paprastos mokyklos netinka, reikia įkurti ypatingų mokyklų.“ Šis teiginys ir šiandieninėje tiflopedagogikoje – kertinis akmuo. Tokia mokymo įstaiga akliesiems įkurta 1928 metais Kaune. Ji buvo vadinama aklujų institutu. Pirmaisiais mokslo metais institute mokėsi 28 mokiniai.

Tarybų Sąjungai okupavus Lietuvą, neįgaliųjų vaikų ugdymu, specialiųjų mokyklų steigimu pradėjo rūpintis valstybė. Buvo laikomasi nuostatos, kad vaikai, turintys protinę ar fizinę negalę, turi būti ugdomi tik specialiose mokyklose. Pradėtos steigti naujos specialiosios internatinės mokyklos. 1951 metais Kauno aklujų internatinė mokykla pradėjo dirbti pagal bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos programą. 1961/1962 mokslo metų pradžios aklujų internatinė mokykla papildyta auklėjamojo darbo programa, kurios pagrindiniai principai nesiskyrė nuo masinių mokyklų programų. Šiose programose tik atsižvelgia į aklujų mokyklos specifiką. Didelis dėmesys mokykloje skiriamas pedagogų kvalifikacijos kėlimui.

1990 m. atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos valstybė ėmė sėkmingai įgyvendinti tautinio atgimimo metais pradėtą švietimo reformą. Specialusis ugdymas yra neatskiriama viso švietimo dalis, todėl radikaliai ėmė keistis požiūris į vaikus, turinčius fizinę ar protinę negalę, nuostatos į jų ugdymą ir socialinę integraciją. A. Jonynas „Žmogiškojoje rehabilitacijoje“ rašė: „, Nei vieno žmogaus, juo labiau vaiko, nereikia daryti aklesniu, negu jis iš tikrųjų yra, nereikia nuo mažens akcentuoti jo nepilnavertiškumo ir tuo šiaip ar taip išskirti iš visuomenės, dvasiškai traumuoti.“

Lietuvos aklujų draugijos XI suvažiavimo kreipimesi į visuomenę sakoma: „, Specializuoti akluų ir silpnaregių vaikų mokymą ir, pasinaudojant pasauline aklujų švietimo patirtimi, pradėti mokyti akluosius ir silpnaregius kartu su reginčiais“(Morozova,1990).

Klasikinis vaiko ugdymo modelis – vaikas → šeima → mokykla – išsaugo pilnaverčius ryšius tiek su tėvais, tiek su artimiausios aplinkos žmonėmis. Iki 1993 metų specialiųjų poreikių vaikai buvo ugdomi specializuotose ikimokyklinėse įstaigose bei mokyklose. Neišvengiamai didžioji dalis specialiųjų poreikių vaikų buvo atitraukiami nuo šeimos, nuo jiems artimo sociumo. Tokiomis sąlygomis susilpnėja vaiko harmoningam ugdymui būtini socialiniai ryšiai. Įteisinus specialiųjų poreikių vaikų integruoto ugdymo formą, kai kurie vaikai gali mokytis artimiausioje mokymo įstaigoje. Ši ugdymo forma efektyvi tik suteikiant vaikams papildomą tiflopedagogų pagalbą. Tokioje pedagoginėje situacijoje išsaugomi vaiko – šeimos artimiausio sociumo socialiniai ryšiai bei susiformuoja naujas ryšys: sutrikusios regos vaikas – tiflopedagogas (Gudonis, 1998).

Lietuvoje specialusis ugdymas grindžiamas tokiais nuostatomis, kaip: humaniškumas, demokratiškumas, atsinaujinimas, normalizacija, decentralizacija, integracija. Didžioji Lietuvos parengtų pastaruoju dešimtmečiu teisiųjų dokumentų dalis reglamentavo ir norminio specialiojo ugdymo pokyčius, atėjusius su pirmąja naujų idėjų banga, kurios svarbiausia varomoji jėga buvo specialiųjų poreikių vaikų integruotas ugdymas, dabar, su antrąja banga inkluzinio ugdymo samprata, vienos mokyklos visiems idėja, bendrojo ir specialiojo ugdymo susiliejimo poreikis. Tai yra iššūkiai visai švietimo sistemai, kurios kaitai svarbūs teisiniai pamatai.

1 lentelė

LR Vyriausybės dokumentai, reglamentuojantys specialųjį ugdymą

Eil.Nr	LR Vyriausybės aktas	Metai	Akto Nr.
1.	LR Invalidų socialinės integracijos įstatymas	1991.;1999(nauja redakcija)	Nr. 36 -959
2.	LR Švietimo įstatymas	1991.;1998-08-02(nauja redakcija)	Nr.VIII-854
3.	LR Konstitucija	1992	
4.	LR Švietimo koncepcija	1992	
5.	LR Švietimo reformos gairės	1993	
6.	Vaiko Teisių Konvencija	1995	
7.	Vaiko Teisių apsaugos pagrindų įstatymas	1996	
8.	LR Invalidų socialinės integracijos įstatymo papildymo ir pakeitimo įstatymas	1996-10-22	Nr. I-1587
9.	LR ŠMM įsakymas „Specialiojo ugdymo	1998-12-15	Nr. VIII-969

	įstatymas“		
10.	LR ŠMM įstatymas „Dėl antrojo švietimo reformos etapo prioritetų vykdymo“	1999-08-11	Nr.952
11.	LR ŠMM, Socialinės apsaugos ministrų nutarimas „Socialinių ir pedagoginių vaikų mokymosi sąlygų sudarymo programa“	1999-06-09	Nr. 764
12.	LR ŠMM, LR Sveikatos apsaugos, LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Asmens specialiųjų poreikių įvertinimo tvarka“	2000-08-17	Nr. 1221-527-83
13.	LR ŠMM įstatymas „Specialiojo ugdymo skyrimo tvarka“	2000-08-17	Nr.1056
14.	LR ŠMM įstatymas “Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiojo ugdymo įstaigą tvarka“	2000-02-22	Nr.158
15.	LR ŠMM įsakymas „Švietimo įtaigos specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo organizavimo tvarka“	2000-08-17	Nr.1057
16.	LR ŠMM įsakymas „Perėjimas prie naujos lietuviškos Brailio rašto abėcėlės tvarkos ir programos“	2000-06-29	Nr.878
17.	LR ŠMM įsakymas „Dėl egzaminų pritaikymo specialiųjų poreikių moksleiviams“.	2002-04-12	Nr.492
18.	LR ŠMM Sveikatos apsaugos. Socialinės apsaugos ir darbo ministrų įsakymas „Specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų poreikių grupei tvarka“	2002-07-12	Nr.1329
19.	LR ŠMM įsakymas „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo“	2004 – 06 - 03	Nr. 838
20.	LR ŠMM įsakymas „ Dėl mokimosi pagalbos adaptuota vidurinio ugdymo programą tvarkos aprašymo patvirtinimo“	2004 – 06 - 03	Nr.839
21.	LR įstatymas „ Dėl socialinės integracijos įstatymo pakeitimo“.	2004 – 05 - 11	Nr. IX - 2228
22.	LR vyriausybės nutarimo „ Dėl specialiojo ugdymo	2004 – 11 - 22	Nr. 1475

	paslaugų teikimo programos patvirtinimo“.		
23.	LR ŠMM „Dėl specialiųjų poreikių vaikų ugdymo“	2005 – 08 - 25	Nr.18 – 03 -18
24.	LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“	2006 – 04 - 05	Nr. A1 - 93
25.	LR ŠMM įsakymas „ Dėl mokyklos tiflopedagogų pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo“.	2006 – 06 - 30	Nr. 1383

Nors Švietimo, Invalidų socialinės integracijos įstatymai ir kiti norminiai dokumentai įpareigoja savivaldybes ir ugdymo įstaigas organizuoti visų neįgalųjų vaikų ugdymą, specialiosios pedagogikos pagalbos teikimą integruotai ugdomiems vaikams, tačiau Lietuvoje nėra nė vieno rajono ar miesto, kuriame būtų ugdomi visi neįgalieji vaikai ir visiems būtų sudarytos palankios ir geros sąlygos integracijai. Mokyklos lygmeniu už integruotai ugdomų neįgalųjų vaikų mokymo politiką yra atsakingi vadovai, bet jos įgyvendinimu turi rūpintis visi pedagogai. Mokykloje integruotas ugdymas gali būti mokomi dviem būdais:

1. Visiškos integracijos (kai neįgalieji mokomi bendrojo lavinimo klasėse).
2. Dalinės integracijos (kai neįgalieji mokomi specialiosiose klasėse bendrojo lavinimo mokyklose).

Visiška integracija yra tinkamesnė vaikams, turintiems fizinių ir judėjimo sutrikimų, silpnaregiams, neprigirdintiems, o dalinė integracija - kurtiems, akliems, protiškai atsilikusiems vaikams.

Didžiausias integracijos krūvis tenka trims svarbiausiems asmenims: mokiniui, tėvams ir mokytojui, ir, jei integracija bus suprantama kaip partnerystė tarp mokytojų, tėvų, mokinių, bus galima pasiekti geresnių rezultatų.

Nuo septinto dešimtmečio vidurio Brailio raštą imta vis rečiau naudoti. Dabar daug specialistų dėl to gailisi, nes mano, jog dėl šios priežasties išaugo neraštingumas. Nacionalinė aklųjų federacija kovojo už tai, kad būtų priimti Brailio rašto naudojimą reglamentuojantys įstatymai ir Brailio raštas būtų lengviau prieinamas, šį raštą mokėtų visi regos sutrikimų turinčių moksleivių mokytojai (Hallahan, Kauffman, 2003).

Šalia Brailio rašto naudojamos ir stambaus šrifto knygos bei garsiniai įrašai. Paplitę ir įvairūs personalinių kompiuterių pagrindu sukurti skaitymo aparatai. Bet mokyklos neturi lėšų šioms kompensacinėms ir mokymo priemonėms įsigyti. Neorganizuojami kvalifikacijos kėlimo seminarai specialiosios pedagogikos srityje mokytojams dalykininkams, tėvai tinkamai neįvertina mokyklos galimybių integruotai mokyti neįgalų vaiką, trūksta tiflopedagogų bendro lavinimo mokyklose, kurie įvertintų :

- vaiko regimojo suvokimo, komunikacijos, savitarnos, orientacijos įgūdžius;
- sudaro individualias regimojo suvokimo, orientacijos ir mobilumo, socialinių įgūdžių ugdymo programas;
- veda individualias ir grupines pratybas pagal specialias individualias programas; moko akluosius Brailio rašto, bendrauti, lavina jų pojūčius, padeda įveikti bendrojo lavinimo dalykų mokymosi sunkumus (moko mokytis, dirbti su knyga, kaupti ir išsaugoti informaciją naudojantis techninėmis priemonėmis) (Ambrukaitis, Udrienė ir kt 2003).

Problemų yra daug, tačiau, remdamiesi demokratine visuomenine patirtimi, turime siekti įgyvendinti pagrindines neįgaliųjų vaikų teises:

- teisę būti ugdomiems;
- teisę turėti vienodas galimybes;
- teisę dalyvauti visuomenės gyvenime (Strolaitė,1997).

1.1.2 Visuomenės požiūrio į neregius įtaka integracijos procesams.

Turime labai mažai žinių apie žmonių požiūrį į invalidus ikiistoriniu visuomenės raidos periodu. Žinoma, kad pirmykštės visuomenės gyvenimo sąlygomis, nuolat kovojant su gamtos jėgomis, išlikdavo tik stipriausios grupės ir individai. Individai, turintys ryškių fizinių ir psichinių trūkumų, tokios galimybės neturėjo. Aklumas buvo traktuojamas pirmiausia kaip socialinė problema, kurią senovės visuomenėje įveikdavo pačiu primityviausiu būdu. Mikrogrupėje (šeimoje) aklumas siejosi su reikšmingais sunkumais, o neregio kūdikio ugdymas buvo sunkiausia našta. Tokia problema dažnai buvo išsprendžiama iš anksto t.y. gimę akli vaikai sunaikinami fiziškai (nužudomi).

VIII – VI a.pr.Kr. Graikijoje pagal Likurgo įstatymą invalidus reikia naikinti fiziškai, numetant juos nuo Taigeto kalno (Gudonis,2000).

Romoje domėjimasis menu buvo laikomas nevertu Romos piliečio. Vergilijus tiksliai išreiškė šią nuostatą: romėnai turi užkariauti pasaulį ir viešpatauti, o „kiti“ – kurti meno kūrinius. Romoje buvo gerbiama diktatoriaus asmenybė, kai kada – ir drąsaus kario, kas atsispindėjo patarlėje: „Sveikame kūne – sveika siela“. Sveiko kūno kultas senovės Romoje po truputį, kai kada ir tiesiog formavo visuomeninę sąmonę; iš čia – negatyvus požiūris į visus, neturinčius tokių savybių, ir pirmiausia – į invalidus. Apie akluosius ir žmones, turinčius kitų fizinių trūkumų, kalbėdavo kaip apie „nereikalingus valgytojus“. Taip pat žinoma, kad senovės Romoje pagrindinė aklių žmonių lemtis buvo neturtas. Kai kada akli vergai dirbdavo akmenskaldžiais, suko girnas, iki amžiaus galo sėdėdavo prikaustyti prie irklų galerose. Aklos

merginos vergės buvo atiduodamos karių ir valdovų užgaidoms tenkinti. Lenteliniai Romos įstatymai suteikdavo tėvui teisę atimti savo aklam kūdikiui gyvybę.

Paprotys žudyti ir palikti ligotus vaikus buvo paplitęs vokiečių gentyse. Toks požiūris į šios kategorijos vaikus pastebėtas kai kuriose Indijos vietovėse net iki XIX a. Tibete ir Pietų Kinijoje sutrikusio vystymosi vaikus žudydavo iki XXa. pradžios (Gudonis, 2000).

Kiek kitaip nei Romoje, vystėsi požiūris į invalidus senovės Atėnuose. Pergalė prieš persus, graikų – persų karuose (500 - 449m.e.m) įteisino laisvo žmogaus pranašumą, kartu sutvirtindama naują graikų savimonę. Atėnai ir dauguma kitų graikų polių užtikrino ekonominę ir kultūrinę savo piliečių raidą. Atėnuose idealu tampa laisvas žmogus su įvairiapusiškais humanitarinėmis žiniomis, sugebantis pažinti pasaulį ir per pažinimą įtvirtinti jame savąjį „aš“. Senovės Graikijoje taip pat buvo pripažintas fizinis tobulumas, bet nepriklausomai nuo jėgos ir kūno grožio aukštinimo visuomenė buvo humaniška žmonėms, turintiems vienokių ar kitokių fizinių trūkumų. Senovės mąstytojas Aristotelis (384 -322 m.pr.Kr), nelaikęs aklumo bjauriu luošumu, pažymėjo, kad apakę ankstyvojoje vaikystėje yra „dvasiškai sterilūs“. Atėnuose vyravo nuomonė, kad aklumas apriboja tik išorinio pasaulio suvokimą, ir, palyginus su matančiaisiais, aklieji turi daug privalumų: jie geriau pažįsta savo vidinį pasaulį, turi skvarbesnį protą ir vaizduotę. Atėnuose buvo sukurtos specialios aklų piliečių mokymo programos. Atėniečiai ypač gerbė akluosius, turinčius išsilavinimą, o neturtingieji aklieji gaudavo piniginę paramą. Visuomenės demokratinė struktūrų formavimas į pirmą vietą iškėlė ne tik patį žmogų, bet ir skatino humaniško, teisingo požiūrio į talentingą, protingą asmenybę visuomeninėje sąmonėje (Gudonis,2000).

Susiformavo dvi pagrindinės žmonių visuomenės požiūrio į invalidumą tendencijos: negatyvi ir humanistiška.

Iki XIII amžiaus Baltų kraštuose aklųjų gyveno ne per daugiausia. XIII – XIV amžiais, kovojant su kalavijuočių ir kryžiuočių ordinais, Lietuvoje aklųjų padaugėjo. Mindaugo, Gedimino, Vytauto laikais akluosius gerbė. Tai buvo daugiausia žyniai, vaidilos, kanklininkai.

Krikščionybės plitimas Lietuvoje neturėjo teigiamos įtakos požiūriui į aklumą ir akluosius. Aklųjų padėtis su krikščionybės įsigalėjimu sunkėjo. Jau viduramžiais aklas buvo elgetos sinonimas. Viduramžiais nepajėgiant paaiškinti aklumo priežasčių, krikščionių sferoje įsigalėjo nuomonė, kad aklumas – tai bausmė už aklųjų ir jų protėvių nuodėmes. Šis požiūris buvo taikomas visų luomų akliesiems. Kai kuriose kapitalistinėse šalyse vyrauja nuomonė, kad aklumas – tai dievo bausmė už nuodėmes (Gudonis, 1985).

XVIII amžiuje, Paryžiaus prieglaudos aklieji, klounu drabužiais aprėdyti turėjo juokinti publiką. Šis pavyzdys charakterizuoja žiaurius papročius, sunkią aklųjų padėtį, neigiamą požiūrį į juos.

Vėliau ankstyvųjų krikščionių paprotys užjausti akluosius atgijo: akliesiems buvo leista elgetauti, į juos žiūrėjo mielaširdingai.

Budistų religija akląjį pripažįsta žmogumi, kenčiančiu už nuodėmes, kurias jis padarė gyvendamas. Dėl tokio požiūrio Indijoje pirmoji aklųjų mokymo idėja sutiko stiprų visuomenės pasipriešinimą.

Kiek geresnis požiūris į aklumą musulmonų religijos, kuri akluosius laikė dievo pažymėtais. Populiarūs buvo akli dervišai, kurie suprato koraną ir mokėjo jį aiškinti paprastiesiems žmonėms.

970 mūsų eros metais Egipte Al – Ataro universitete parengta speciali aklųjų mokymo programa. Jis buvo numatytas dvylikos metų mokymosi kursas. Visą mokomąją medžiagą aklieji mokėsi mintinai (Gudonis,1985).

Istorijos raidoje keitėsi požiūris į aklumą. Visais laikais nuomonė apie neregius pačiam invalidui turėjo didelę reikšmę, nuo to priklausė net aklųjų egzistavimas. Šiandien visuomenės požiūris į aklumą ir akląjį svarbią įtaką turi sėkminga aklųjų rehabilitacija. Sunkiausiai ne aklumas, o reginčiųjų požiūris į akląjį. Didžiausia kliūtis aklajam yra reginčiųjų požiūris. Aklųjų adaptacijai didžiausių kliūčių kelia ne kasdieniai sunkumai, susiję su regėjimo netekimu, bet visuomenės nepakankama pagarba į jį . Kaip ir reginčiojo žmogaus, aklojo asmenybė glaudžiai susijusi su visuomeniniais ir ideologiniais santykiais. Todėl aklojo padėtis sociume tiek praeityje, tiek dabar priklauso nuo visuomenės požiūrio į jį (Gudonis, 1998).

Lietuvoje daugelis žmonių turi negatyvių požiūrį į neregius. Pagrindinė tokio požiūrio priežastis yra ta, kad visuomenė neturi pakankamai žinių apie aklųjų potencines galimybes.

Egzistuojantis visuomenėje negatyvus požiūris į sutrikusio regos asmenis lyg veidrodyje atspindi švietimo sistemoje. Visuomenės požiūris atspindi ir vaikų kolektyvuose: sutrikusios regos vaikai mokyklose skriaudžiami, pravardžiuojami.

Siekiant geresnių integracijos rezultatų būtina, panaudojant žiniasklaidos priemones, supažindinti visuomenę su aklųjų potencinėmis galimybėmis, kas leis formuoti adekvatų požiūrį į neregius.

1.1.3 Nuo klinikinės link socialinės neįgaliųjų ugdymo paradigmos: probleminiai klausimai aklųjų ir silpnaregių mokinių ugdyme.

Klinikinės – korekcinis neįgaliųjų integracijos ir ugdymo modelis. Nuo1920 iki 1960 metų kalbant apie socialines problemas, susijusias su sveikata, žmogaus elgesio vertinimu, išsivysčiusiose Vakarų valstybėse buvo naudojamas medicininis modelis, kuris į probleminius asmenis, pvz., neįgaliuosius, žiūrėjo kaip į pacientus, o jų problemos buvo suvokiamos kaip esančios individo viduje (Pivorienė,1999). Į negalę buvo žiūrima iš medicininės pusės, kuri

akcentavo funkcinius sutrikimus bei medicininę reabilitaciją, ir iš ekonominės pusės, kuri žiūrėjo į finansinę negalės kompetenciją. J. Pivorienės (1999) teigimu, vadinamasis funkcijas ribojantis integracijos modelis. Pagal jį neįgalieji buvo laikomi pacientais, turinčiais asmeninių funkcinių sutrikimų, kurie riboja dalyvavimą socialinėje veikloje. Neįgalieji buvo atskirti (segreguoti) nuo pagrindinės visuomenės, įsivaizduojami kaip priklausomi ir reikalingi globos. Iki penktojo ir šeštojo dešimtmečio mokymas specializuotose internatinėse mokyklose ir globa prieglaudose buvo praktiškai vienintelė teikiama neįgaliesiems pagalba. Ruškus(2000) šį neįgaliųjų ugdymo ir socialinės integracijos modelį vadina klinikiniu – korekcinu. Jis pažymi, jog neįgaliųjų integracijos ir ugdymo patirtis Vakarų šalyse rodo, jog institucinis požiūris į neįgaliųjų integraciją iki tam tikro laiko buvo pažangus ir būtinas. Vertindamas neįgaliųjų socialinę ir ugdymo situaciją Lietuvoje sovietmečiu, J. Ruškus pastebi dvejopas tendencijas:

1 Tarybinė valdžia skyrė pakankamai dėmesio bei išteklių ugdymui. Tai atspindėjo tam tikrą emancipalinę komunistinių šalių tendenciją ugdymo bei socialinės apsaugos sistemoje.

2. Baziniai marksistiniai postulatai „darbas sukūrė žmogų“, neišvengiamai formavo autoritarines diskriminacines nuostatas į žmogų, dėl savo negalės neturinčio gamybinio potencialo.

Laikui bėgant šis ypač akcentuotas klinikinis – korekcinis (funkcijas ribojantis) neįgaliųjų ugdymo modelis sustiprino visuomenėje negalės, kaip nepalankiai vertinamo reiškinių, vaizdinį, remiantis šiuo modeliu pradėti vartoti klinikiniai neįgalaus žmogaus diagnozei nustatyti terminai įgavo visuomenėje diskriminacinę reikšmę. Nuo visuomenės izoliuotos neįgaliųjų ugdymo institucijos sustiprino neįgaliųjų segregacijos procesus visuomenėje: tiek pačių ten esančių neįgaliųjų jiems visuomenės skirto atribojo nuo daugumos – stigmato socialinį vaidmenį, tiek pačios visuomenės požiūrio į juos kaip į stigmatas.

Socialinis – interakcinis neįgaliųjų ugdymo ir integracijos modelis. XXa. Amerikos visuomenę pasiekusios pragmatizmo idėjos palietė daugelį visuomenės gyvenimo sričių – ekonomiką, teisę, religiją, ugdymą, ne išimtis čia ir požiūris į neįgaliuosius. Pragmatizmo atstovų nuomone, žmogaus individualybė atsiskleidžia ir vystosi socialinėmis sąlygomis, t.y. per jo veiklą socialinėje aplinkoje. Pragmatizmo idėjų kontekste sutrikimai suprantami kaip asmens ir visuomenės santykių problema, asmens vietos visuomenėje problema (Ozmon, Craver, 1996). Aktualiu klausimu tampa neįgaliųjų galimybė gyventi savarankiškai, nereikalaujant daug dėmesio, sąlygos, galinčios paspartinti neįgaliųjų socialinę adaptaciją ir reabilitaciją, visuomenės pagalbos neįgaliesiems pobūdis.

Rusijoje po 1917 m. revoliucijos įsigalėjęs dialektinis materializmas išaukštino darbo žmogų, kurio įvaizdžio niekaip neatitiko neturintis gamybinio potencialo neįgalus žmogus,

nukreipė Rusijos specialiąją pedagogiką labiau į klinikinį – didaktinį, o ne į integracinį neįgaliųjų integracijos ir ugdymo modelį.

Humanistinės idėjos buvo išstumtos iš mokyklos, o socialinės aplinkos svarba nebuvo realizuoti TSRS (taip pat ir Lietuvoje). Specialiojo ugdymo sistemoje, ir neįgalieji ilgus metus buvo ugdomi izoliuotai nuo tarybinės visuomenės (specialiosiose mokyklose ir internatuose).

Kai pirminių institucijų (šeimos, mokyklos, medicinos įstaigų) nesugebėjimas išugdyti ir palaikyti visavertį neįgalųjį tampa pernelyg akivaizdus ir visuomenė suvokia, kad yra neatleistinai švaistomi žmogaus ištekčiai (neįgaliųjų asmenyje), pradeda kilti socialiniai judėjimai, kurių tikslas – perorientuoti pirmines institucijas, sukurti naujas programas, iš naujo suformuoti tikslus ir perskirstyti išteklius (Pivorienė,1999). Taip integracija tampa socialiniu procesu, kuriame dalyvauja dvi pusės: dominuojanti dauguma ir integracijos siekianti mažuma. Visuomenė priima neįgaliuosius, nes jai reikia jų kaip žmonių, neįgalieji kuria organizacijas, nes siekia atstatyti pažeistus vaidmenis ir patenkinti socialinius bendravimo poreikius.

JAV neįgalių žmonių judėjimas dėl savo teisių, prasidėjęs sekant kitų mažumų pavyzdžiu, prisidėjo prie naujos socialinės neįgalumo klausimu formavimo. Taip Vakaruose gimė naujas, psichosocialinis – teisinis neįgaliųjų integracijos modelis (Pivorienė,1999). Suvokdami save ne kaip atskirus individus, o kaip grupę, jie daug lengviau integruotųsi į visuomenę, galėtų aktyviau, racionaliau ir sėkmingiau kovoti dėl lygių galimybių, teisių. Šis modelis ypač akcentuoja teisinę pusę, daug dėmesio skirdamas įstatymų prieš diskriminaciją negalės pagrindu stiprinimui.

JAV ir Skandinavijoje susiformavo normalizacijos ir vaidmenų valorizacijos teorijos.

Normalizacijos principai: neįgalieji turi teisę gyventi pagal normalų dienos ir metų ritmą, turėti atskirą vietą savo darbui ir poilsiui, turėtų būti gerbiami neįgaliųjų individualūs poreikiai, galimybė kartu su sveikaisiais kreiptis į įvairias institucijas, reikėtų ieškoti galimybių normalioms neįgaliųjų ekonominėms pozicijoms įtvirtinti. “Socialinių vaidmenų valorizacijos“ pagrindinis siekis - pagerinti neįgaliųjų įvaizdį visuomenėje ir kartu padidinti, pakelti jų savos vertės pajautimą.

Neįgalieji – tokie pat žmonės, kaip ir visi, todėl turi turėti vienodas su sveikaisiais sąlygas ir galimybes. Ruškus(2000) šį požiūrį į neįgaliųjų ugdymą ir socialinę integraciją vadina socialiniu – interakciniu.

Dviejų skirtingų neįgaliųjų ugdymo kryptių – klinikinės – korekcinės ir socialinės – interakcinės konfliktas sukėlė Lietuvoje neįgaliųjų integracijos ir ugdymo problemas. Lietuvoje iki 1990 m. nepriklausomybės atgavimo nebuvo taip stipraus neįgaliųjų poreikio kovoti už savo teises. Lietuvoje neįgaliųjų integravimas į visuomenę buvo nors ir reikalingas,

tačiau iš pradžių vis dėlto dirbtinai sukeltas procesas. Ypač ryškiai šis procesas matomas neįgalių vaikų integracijoje į bendro lavinimo mokyklas. Sugretinus Lietuvos neįgaliųjų integracijos eigą su nurodytais normalizacijos lygiais, lengvai galima išvelgti „pradžią nuo galo“, t.y. pas mus iš pradžių buvo nutarta (ir įstatymu įtvirtinta) integruoti vaikus į bendrojo lavinimo mokyklas, po to pradėta rūpintis specialiosios pagalbos teikimu. O apie tai, kokia neįgaliųjų paskirtis, ką turėtų padaryti visuomenė, dar galvojama labai mažai (Gailienė, 1999). Kiekvienos švietimo reformos bendras tikslas – švietimo sistemą pakelti į tokį lygį, kad kiekvienas žmogus turėtų galimybę susiformuoti žinių sistemą ir įgyti atitinkamą kompetenciją, kuri būtina norint susivokti nuolat kintančioje socialinėje sferoje. Todėl reformuojant švietimo sistemą siekiama ją sukurti vientisą, atitinkančią šalies poreikius ir atliekančią visuomenės kultūros ugdytojos vaidmenį. Kasdien vis aktualesnės tampa tokios švietimo tendencijos, kaip švietimo prieinamumas kiekvienam žmogui, visapusiškas asmenybių, pasižymintį skirtingais pažintiniais interesais ir sugebėjimais, lavinimas, kūrybinės galios skatinantis ugdymas. Ypač svarbi nuolatinio, visą gyvenimą trunkančio ugdymosi galimybė.

Tačiau neįgaliųjų integracijos ir socializacijos procesas gana ilgas ir sudėtingas. Neįgaliesiems nepritaikyta daugelio mokymo institucijų aplinka, stinga specialiųjų mokymo priemonių, neįsteigti pedagogo padėjėjo, palydovo bei skaitovo etatai. Pagrindiniai probleminiai klausimai su regos sutrikimais mokiniai susiduria siekdami bendrojo vidurinio išsilavinimo yra šie:

1. Negeranoriškas pedagogų požiūris.
2. Negeranoriškas bendraamžių požiūris.
3. Neigiamas visuomenės požiūris
4. Atitinkamas tėvų, artimųjų požiūris.
5. Nepasitikėjimas savo jėgomis.
6. Nepritaikyta aplinka.
7. Kompensacinės technikos stygius.
8. Pedagogų padėjėjų stygius (Grincevičienė, 2000).

Paskutinio dešimtmečio metu pakitusi politinė ir socialinė situacija neįgaliųjų ugdymo ir socialinės integracijos srityse kelia naujus reikalavimus specialiųjų pedagogų rengimui, todėl reiktų sukurti naują šių specialistų rengimo koncepciją.

Tačiau kol kas šių dviejų skirtingų neįgaliųjų ugdymo kryptių (klinikinės – korekcinės ir socialinės – interakcinės) konflikto sukeltos neįgaliųjų ugdymo ir socialinės integracijos problemos lieka neišspręstos.

2.2 Aklųjų ir silpnaregių mokinių integruoto ugdymo ypatumai.

1.2.1 Tradicijų ir inovacijų sąveika

Neįgaliųjų vaikų ugdymo istorija nėra ilga – tik pora šimtų metų. Ilgai brendo idėja, kad akli, kurti, protiškai atsilikę ar sutrikusio elgesio vaikai gali būti ugdomi (Bagdonas, 1997). Skirtingi šeši neįgaliųjų ugdymo raidos etapai:

1. Atstūmimo etapas. Yra nemažai istorinių šalių, rodančių, kad senovėje, neįgalius gimusius vaikus paprasčiausiai sunaikindavo – sudegindavo, išmesdavo į upes ar kitaip nužudydavo. Aristotelis neįgalių vaikų žudymą teisinio ekonominiais, o Platonas – eugenikos sumetimais.

2. Globos etapas. Monoteisinių religijų (islamo, krikščionybės) mokymas skatino gailestį artimam ir silpnesniai. Dėl šios ir kitų (dažnai ekonominių) priežasčių prie vienuolynų imta steigti prieglaudas akliesiems, luošiams.

3. Specialiojo ugdymo etapas. Aklų, kurčių ar kitų anomalijų turinčių vaikų ugdymo idėjų kilo jau Renesanso laikais. Paryžiaus mokslo akademijai (1801) yra laikoma dokumentuota neįgaliųjų ugdymo pradžia (Th.M Shea, 1994m.) pradėtos kurti specialiojo ugdymo įstaigos Vakarų Europos valstybėse ir Šiaurės Amerikoje. Šis ugdymas buvo labiau akademinis (dalykinis). Dauguma neįgaliųjų taip ir likdavo prieglaudose ar įkurtose ugdymo įstaigose, tada vadintose institutais. XIXa. pradžioje jau daug kur veikė aklųjų ir kurčiųjų institutai.

XIXa. antrojoje pusėje pasitaikydavo lietuvių, skaitančių Brailio raštu lenkų, rusų, vokiečių ir kitomis kalbomis. Jie, matyt, patekdavo mokytis į kaimyninių šalių aklųjų institutus (pvz., Karaliaučiaus aklųjų institute nuo 1836 metų leista mokytis ir akliesiems lietuviams – karo invalidams ir vaikams).

4. Reabilitacijos etapas. Visuomenės demokratizacija, judėjimas už žmogaus teises skatino keisti paramos žmogui sampratą. Naują pobūdį įgyja ir specialusis ugdymas. Šalia akademinio mokymo plinta amatų mokymas – savotiška kelio į savarankišką gyvenimą pradžia. Gimsta žmogaus socialinio ugdymo idėja.

5. Integracijos etapas. Žmogaus gyvenimo normalizavimas, socialinė jo integracija yra lyg ir galutinis reabilitacijos tikslas. Pagrindinio reabilitacijos principo – integracijos – išvestiniais principais tapo normalizacija, decentralizacija, mokymasis ir gyvenimas kuo mažiau apribotoje aplinkoje, mokykla visiems, sveikata visiems.

6. Šiuolaikinis etapas. Jį kol kas specifiškai įvardyti sunku. Yra siūlymų vadinti jį palaikomo savarankiškumo etapu. Plačiau prigryja socialinės integracijos principai. Prieš 5 – 10

metų daugiau buvo šnekama apie teises, galimybių išplėtimą, o dabar kalbama jau daug konkretnė: siūlomi konkretūs mokyklos keitimo ir pritaikymo neįgaliesiems būdai, akcentuojamas maksimalus savarankiškumo ugdymas. Svarbus dabartinio etapo bruožas yra neįgaliųjų gyvenimo pliuralizmas. Ir Lietuvoje atsirado naujų ugdymo, darbo ir gyvenimo formų: integruotos ir specialios klasės, nauji visuomeniniai judėjimai. Didėja pasirinkimo laisvė: vis daugiau patys neįgalieji renkasi ir mokymosi, ir gyvenimo būdą (Bagdonas, 1997).

Sutrikusio regėjimo vaikų tyrimai apima labai įvairius klausimus ir mokslo sritis. Turint po ranka daugybę mokslinių pranešimų, straipsnių, vis tiek labai sunku susidaryti vientisą vaizdą. Taip yra todėl, kad į kiekvieną temą, kurią beimtume, buvo žiūrima iš įvairių pozicijų. Išvados darė įtaką švietimo, politikos, kultūrinis kontekstas (Corley, Pring, 1993; Cupples, Pring, Swettenham, 1999)

„ Specialaus ugdymo sistemos metmenis“ (Bagdonas, 1994) pamėgino parengti ir pedagoginiam procesui relevantinių (t.y. svarbių) sutrikimų klasifikaciją. Mediciniškai įvardytus sutrikimus paprasčiausiai perkėlė į pedagogikos sritį, tai daroma ir kitose šalyse. Regos klausos, somatiniai ir kiti sutrikimai diagnozuoti medicinos (kartais, pvz., intelekto sutrikimai, - psichologiniais) metodais. Ugdymo tikslams žinoti organų ir funkcijų lygmens sutrikimus reikia, tačiau nepakanka. Pavyzdžiui, pedagogui ar psichologui išvada „ vaiko geriau matančios akies koreguoto regėjimo aštrumas yra 0,15“ pasako nedaug. Jis tik gali nujausti mokant tokio regėjimo vaiką kilsiant daug problemų.

Todėl nuo gimimo aklų vaikų ankstyvas susidūrimas su reljefiniais pavyzdžiais - su pačiais daiktais arba jų piešiniais – suteikia pagrindinių žinių, reikalingų erdvinei vaizduotei formotis. Silpnaregiai, kuriems regėjimo sutrikimas nesutrukdyt išmokti skaityti reginčiųjų raštu ir akimis apžiūrėti paveikslus; jie bus susidarę kur kas geresnį erdvės suvokimą (Corley, Pring, 1996a, 1996b). Todėl tiflopedagogai ir kiti specialistai turi atkreipti į tai dėmesį ir pasirūpinti tinkama vaizdine, žodine, taktiline informacija.

Ugdymo tikslais labiau tiktų individo (asmens) lygmens sugebėjimų ir galimybių įvertinimas. PSO parengtoje „tarptautinėje sutrikimų, negalių ir invalidumų klasifikacijoje“ (1980) individo lygmens sutrikimai vadinami negalėmis (pvz., vaikščiojimo negalė, skaitymo negalė.). Ikimokyklinės ir mokyklinės įstaigos paskirtis – ugdyti ne regėjimo aštrumą (jis, deja, dažniausiai regresuoja), o vaiko gebėjimus, žinias, galimybes.

Vadinasi, ugdytojui reikėtų turėti vaiko gebėjimų ir galių (arba negalių), įvertintų psichologiniais ir pedagoginiais metodais, aprašą. Ugdymo procesui revalentiškiausia ir validžiausia būtų psichologinė ir pedagoginė individo lygmens sutrikimų – negalių klasifikacija. Uždavins nelengvas. Būtų galima apsiriboti išsamiau vaiko mokslumo įvertinimu. Šis įvertinimas, deja, dažnai apima tik vaiko žinių įsisavinimo galimybes. Be to, nėra mokslumo

laipsnių ir priežasčių klasifikacijos. Suklasifikavo tik dėl pagrindinių sutrikimų kylančius mokymosi sunkumus – mokymosi negales (Bagdonas, 1997).

Yra ir trečias labai svarbus žmogaus funkcionavimo lygmuo – socialinių vaidmenų. Visuomenei neradus žmogaus integravimo į bendruomenės gyvenimą būdų, jam lieka socialinis invalido vaidmuo. Neradę būdų, kaip perteikti žinias neįgaliam (negalę turinčiam) vaikui, pasmerksime jį invalido, o ne mokinio vaidmeniui. Ugdymas – ne tik mokymas, akademinų žinių perteikimas, bet ir auklėjimas bei lavinimas. Beveik visada, net esant sunkiausiems sutrikimams, galima rasti funkcijų ir elementarių gebėjimų, kuriuos dar galima sustiprinti. (P. Hatlen ir E. Foulke, 1992) teigia, kad šių dienų technologijos dėka atsirado prietaisų, kurie ne tik sumažina, bet kartais ir visai pašalina sutrikusio regėjimo sukeltą kliūtį. Su modernios technologijos gaminiais ir tinkamai parinktais sutrikusio regėjimo vaikai bus produktyviais visuomenės nariais.

Taigi ugdymo procese susiduriama su visų trijų lygmenų – organų ir funkcijų, asmens ir socialinio funkcionavimo kintamaisiais, tačiau pedagogui ar artimiausiam jo pagalbininkui svarbiausias yra individo (asmens galimybių, gabumų, negalių) lygmuo.

Žmogaus raidos invalidizacija:

1. Liga → sutrikimas. Organų ir funkcijų lygmuo.
2. Negalė. Individo lygmuo. (Specialusis ugdymas)
3. Invalidumas. Socialinių vaidmenų lygmuo (Bagdonas, 1997).

Nors terminas specialusis ugdymas ir jam artimi terminai (specialioji pedagogika, specialioji psichologija) mūsų šalyje ir Vakaruose apibūdinami panašiai, semantinė jų kilmė buvo kiek skirtinga. Rytų (buvusio sovietinio bloko) šalyse jo samprata susiformavo kaip anomalaus (defektyvus) vaiko ir suaugusiojo ugdymo specifiškumas, atskirtinumas nuo bendrojo ugdymo. Vakarų šalyse sąvoka specialusis ugdymas formavosi ugdymo proceso demokratizavimo, visų vaikų teisių į kokybišką ugdymą pripažinimo fone.

Čia šis terminas labiau sietinas su sąvoka specialieji poreikiai, kurie nėra kažkas išskirtinio, netelpancio į bendrų žmoniškųjų poreikių skalę. Nors ir čia terminas specialusis ugdymas dažnai pakeičiamas terminu ypatingi vaikai. (Hunt, 1994).

Susiformavus naujoms specialiojo ugdymo tendencijoms, sąmoningai ar nesąmoningai jis priešinamas integruotam ugdymui. Juk jo negalės dimensijos – pobūdis ir laipsnis nepasikeitė. Negalės sukelti specialieji poreikiai: poreikis pritaikyti mokyklos aplinką, kitaip organizuoti informacijos priėmimą, pakeisti ugdymo programas, stimuliuoti kompensavimo mechanizmus, išlieka. Vakarų (ypač JAV) specialistai visus šiuos vaiko integravimo į bendrojo lavinimo srovę sukeltus pokyčius vadina inkliuzija. Kartais šis terminas

vartojamas kaip integracijos termino sinonimas ir suprantamas kaip konkretus integracijos filosofijos realizavimas(McCoy ,1995).

Dažnai neįgalių vaikų integracija suprantama (ir įgyvendinama) mechaniškai. Yra du tokios iškreiptos praktikos atvejai.:

1. Manoma, kad mechaniškas vaiko perkėlimas ar priėmimas į bendrojo ugdymo įstaigą jau yra integracija. Tam, kad šis įterpimas (inkliuzija) būtų tikras, daug kas turi pasikeisti ir pačioje mokykloje, mokytojų ir sveikų vaikų nuostatose. Inkliuzija – tai daug papildomų funkcijų mokyklos administracijai, personalui.

2. Manoma, kad integracija yra visiškai savarankiškos specialaus ugdymo sistemos (specialios įstaigėlės) sukūrimas bendrojo lavinimo įstaigose. Ypač tai akivaizdu kuriant specialiąsias klases. Bendra lieka tik mokyklos pastato sienos ir t.t.

Bendros mokyklos lankymas – tik viena integracijos, netgi neesminė, prielaida. Esmingesnės yra bendra dvasinė atmosfera, bendra kaita, mokyklos atvirumas visokiems vaikams. Integruotame ugdyme išlieka specialaus ugdymo momentai. Integruotas ugdymas – tai nauja kokybė, o ne dviejų (bendrojo ir specialaus) ugdymo suma (Bagdonas,1997).

1.2.2 Ypatingi mokiniai ir ypatingos jų problemos.

Pažinti ypatinguosius vaikus – tai pažinti individualius skirtumus. Ypatingieji vaikai tam tikromis savybėmis skiriasi nuo daugumos kitų vaikų, tačiau daugeliu atžvilgių į juos panašūs. Negalima leisti, kad vaiko ypatingumas – jo skirtumai nustelbtų tai, kuo jis yra panašus į kitus vaikus. Ypatingumą kaip negalią skiriame nuo ypatingumo kaip invalidumo. Negalia - tai nepajėgumas ko nors daryti. Invalidumas - nepalanki padėtis, kuri gali būti žmogui primesta. Negalia gali arba negali būti invalidumu(Hallahan, Kauffman,2003).

Kalbant ugdymo požiūriu, ypatingieji vaikai ir jaunuoliai yra apibūdinami kaip tie, kurių žmoniškosioms galioms visiškai realizuoti reikia specialiojo ugdymo ir su juo susijusių papildomų paslaugų. Specialiuoju ugdymu siekiama užtikrinti, kad moksleivio negalią sudarytų tik tos savybės, kurių negalima pakeisti.

Specialiuoju ugdymu vadinamas specialiai organizuotas mokymas, atitinkantis neįprastus ypatingojo vaiko ir jaunuolio poreikius. Vienas svarbiausių specialiojo ugdymo tikslų yra nustatyti ir sustiprinti ypatingojo vaiko gebėjimus. Specialusis ugdymas gali būti taikomas remiantis kelių tipų administraciniais planais. Kai kuriuos ypatinguosius vaikus bendrosiose klasėse moko jų pagrindiniai mokytojai, kartais jie konsultuojasi su kitais specialistais – geriau pasirengusius ar labiau prityrusiais psichologais ar mokytojais. Kartais vaikai yra nukreipiami į diagnostikos centrus, kad būtų galima nustatyti specialius jų poreikius. Specializuota klasė – tai

maža grupė vaikų, kurie paprastai visą dieną ar dalį dienos yra mokomi specialiojoje klasėje. Galiojantys įstatymai reikalauja, kad kiekvienas neįgalus vaikas būtų ugdomas mažiausiai varžančioje aplinkoje, kad ugdymo intervencija atitiktų individo poreikius ir neribotų jo laisvės bei vystimosi galimybių. Todėl dabar ypatingieji vaikai moksleiviai daugiausia yra ugdomi bendrosiose klasėse (Hallahan, Kauffman,2003).

Visi mokytojai turi būti tinkamai pasirengę dirbti su ypatingaisiais moksleiviais, nes daugelis jų bent dalį dienos praleidžia bendrosiose klasėse.

Neįgalių asmenų ugdymo aktas (NAUA,1997) reikalauja, kad visos šalies mokyklų sistemos, pretenduojančios į valstybės finansavimą, suteiktų visiems neįgaliems vaikams nemokamą ir asmens poreikius atitinkantį ugdymą.

Specialusis ugdymas turi būti individualizuotas, intensyvus, ilgalaikis, neatidėliotinas ir kryptingas (Hallahan, Kauffman,2003).

Specialusis ugdymas nuo savo atsiradimo labai pasikeitė; dabar ši sritis pasirengusi dar didesniems pokyčiams. Integracija, ankstyvoji integracija ir pereinamojo laikotarpio baigus vidurinę mokyklą ir pradedant suaugusiųjų gyvenimą programų įgyvendinimas yra trys svarbiausios tendencijos.

Integracijos filosofinis paaiškinimas yra paremtas normalizacijos principu. Normalizacijos principas reikalauja, kad neįgaliems žmonėms taikomo ugdymo tikslai ir priemonės būtų kuo panašesni į normas atitinkančius tikslus bei būdus.

Populiariausiems integruoto mokymo būdams galima priskirti specialiųjų komandų darbą, kolegų bendradarbiavimą, kolegų konsultavimą, bendrą mokymą, mokymąsi bendradarbiaujant, bendraamžių kuravimą, ribotą dalyvavimą bendroje veikloje bei mokymo programas, sukurtas keisti nuostatoms (Hallahan, Kauffman,2003).

Aklasis, kaip ir kiti neįgalieji, nori, kad su juo būtų elgiamasi taip pat kaip ir su kitais žmonėmis. Daugelis aklų žmonių nenori, kad jų gailėtų ar jiems be jokio reikalo teiktų pagalbą. Atvirkščiai, jie kartais karštai gina savo savarankiškumą.

Yra du regos sutrikimų apibrėžimai – teisinis ir pedagoginis:

1. Teisinis apibrėžimas paremtas regos aštrumo ir akipločio matavimu.

2. Pedagogai aklumą labiau linkę apibrėžti pagal asmens veiklą, ypač skaitymą.

Pagal pedagoginį apibrėžimą aklieji yra tie, kurie skaitydami turi naudotis Brailio raštu ar klausymo metodais. Tie žmonės, kurie gali skaityti spausdintą tekstą, net ir naudodamiesi didinamuosius prietaisus, arba knygas stambiu šriftu, laikomi silpnaregiais. Daugelis žmonių, pripažintų aklais, šiek tiek mato. Svarbu žinoti, kad daugelis pripažintų aklais moksleivių pagal pedagoginį apibrėžimą nėra akli, nes gali skaityti spausdintą tekstą (stambiu ar padidintu šriftu).

Situaciją sunkina tai, kad ugdymas bendrosiose klasėse pagrįstas regimąja patirtimi. Tačiau daugelis ekspertų mano, kad bendrąja prasme sutrikusios regos moksleivius turėtų ugdyti taip kaip ir reginčiuosius (Hallahan, Kauffman,2003).

Ugdant visai aklius ar silpnaregius moksleivius, reikės modifikuoti keturias pagrindines sritis:

1. Brailio raštą.
2. Regos likučio panaudojimą.
3. Klausyimosi įgūdžius.
4. Judėjimo įgūdžius lavinimą.

Pirmieji trys dalykai glaudžiai susiję su akademinio mokymu, ypač skaitymu; pastaroji sritis apima įgūdžius, kurių reikia kasdieniniame gyvenime.

XIXa. prancūzas Louisas Braille sukūrė rašto sistemą žmonėms, kurie, kaip ir jis pats, buvo akli. Vienas Brailio rašto variantas, vadinamas literatūriniu Brailio raštu, dažniausiai naudojamas kasdienio gyvenimo situacijose; kiti variantai labiau tinka techniniam rašymui bei skaitymui.

Brailio raštu galima rašyti dviem būdais – Perkinso Brailio rašto mašinėle ir naudoti lentelę bei sparnelį. Rašant šiuo būdu, lentelės langeliuose ženklai užrašomi atvirkštine tvarka. Taigi lentelę ir sparnelį naudoti sunkiau negu Perkinsono Brailio rašto mašinėle (Hallahan, Kauffman,2003).

Aklumas neturi įtakos intelektui. Nustatyti sąvokų formavimosi skirtumai, nes supantį pasaulį sutrikusios regos vaikai daugiau pažįsta lytėjimu. Jie turi būti labiau susikaupę, kad galėtų priimti informaciją iš aplinkos. Akli vaikai, kurie anksti pradedami mokytis naudoti lytėjimo strategijas, veiksmingiau naudojami lytėjimu.

Atvaizdai, gauti vizualiniu ir lytėjimo keliu, perdegs vienas kitą, priklausys nuo to, koku laipsniu sutaps šių žmonių grupių supratimas apie daiktą. Neregiai gali susidaryti supratimą apie daiktą, remdamiesi žodiniais apibūdinimais ir lytėjimo keliu. Jų patirtis, lygiai kaip ir reginčiųjų, turės įtakos jų žinojimui ir atsiminimams. Reljefiniai piešiniai ir paveikslai suteikia suvokėjui galimybę pasiekti struktūrinį daikto aprašą. Čiupinėjimui skirti paveikslėliai turi būti vienareikšmiški, o tą galima pasiekti, pridodant garsinį apibūdinimą, kuris nukreipia suvokimo procesą tinkama linkme (Pring, 1987, Pring, Rusted,1985, Pathak, Pring, 1989).

Teisingas reljefinės grafinės medžiagos išdėstymas ant lapo toks pat svarbus, kaip ir sudėtingesnių reljefinių kūrinių – paveikslų ir piešinių – išdėstymas. Aldrich ir Parkin (1987) parodė, kad horizontalios ir vertikalios linijos, pavaizduotos grafiku, norint palengvinti skaitytojuui suprasti, kokie dydžiai atspindi X ir Y ašyje, tam tikromis aplinkybėmis būna labai reikalingos.

Nustatyta, kad susikuriant judėjimo, arba motoriniams vaizdiniais, dalyvauja vizualinis komponentas (Kormi- Nouri,2000), bei galbūt verbalinis (Helstrup, 1999). Judėjimo vaizdiniai – šiuo atveju įsivaizdavimas, jog spiriame į kokį nors daiktą – yra toks dalykas, kuris sutikusio regėjimo žmonėms sunkiai pavyksta. Jei suvokimas vyko interaktyviu, sudėtingu būdu, tad ir vaizdiniai, kurių ryšys su suvokimu yra labai stiprus, susidarys interaktyviai (Kormi-Nouri,2000).

Didelį vaidmenį sutrikusios regos asmenims prisitaikant visuomenėje atlieka gebėjimas judėti. Judėjimas labai priklauso nuo motyvacijos. Sutrikusios regos asmenų judėjimas labai priklauso ir nuo jų erdvinių gebėjimų. Tų asmenų, kurie aplinką suvokia remdamiesi kognityviniu žemėlapiu, judėjimo įgūdžiai yra geresni negu tų, kurie savo aplinką suvokia nuosekliai.

Priešingai išsigaliojusiai nuomonei, akliesiems nebūdingas įgimtas „kliūtis pojūtis“. Tačiau kai kurie gali išsiugdyti gebėjimą aptikti kliūtis nustatydami aido aukštumo pasikeitimus artėjant prie objekto. Dar vienas mitas apie akluosius yra tas, kad kiti jų pojūčiai neva savaime tampa jautresni. Iš tikrųjų yra kitaip: aklieji išmoksta priimti kitą sensorinę informaciją iš aplinkos ir taip geriau panaudoja nepažeistas jusles (Hallahan, Kauffman,2003).

Judėjimo įgūdžiams lavinti galima pasitelkti vedlius žmones, vedlius šunis, naudotis ilga lazdele.

Anksčiau vaikus judėjimo įgūdžių mokyti būdavo pradedama tik pradinėse ar net vidurinėje mokykloje. Dabar daugelis ekspertų judėjimo įgūdžių mokymą rekomenduoja pradėti ikimokykliniame amžiuje (Hallahan, Kauffman,2003).

1.2.3 Specialiosios pagalbos teikimo principai.

Integracijos filosofinis paaiškinimas yra paremtas normalizacijos principu. Normalizacijos principas reikalauja, kad neįgaliems žmonėms taikomo ugdymo tikslai ir priemonės būtų kuo panašesni į normas atitinkančius tikslus bei būdus.

Populiariausiems integruoto mokymo būdams galima priskirti specialiųjų komandų darbą, kolegų bendradarbiavimą, kolegų konsultavimą, bendrą mokymą, mokymąsi bendradarbiaujant, bendraamžių kuravimą, ribotą dalyvavimą bendroje veikloje bei mokymo programas, sukurtas keisti nuostatoms (Hallahan, Kauffman,2003).

Greta specialiai pritaikytų spausdintų tekstų esama daug kitokių priemonių, kuriomis klasėje gali pasinaudoti sutrikusios regos moksleiviai.

1. Pagalbinės gamtos mokslų priemonės:

1.1 Termometrai su skale Brailio raštu.

1.2 Vabzdžių identifikacijos rinkiniai.

2. Matematikos pagalbinės priemonės:

2.1 Cranmerio skaitliukai (kišeniniai).

2.2 Kompasai, liniuotės ir skriestuvai su padalomis Brailio raštu.

2.3 Rankiniai ploto ir tūrio matavimo prietaisai.

2.4 Formų lentelės, leidžiančios atlikti veiksmus su visa figūra ar tik jos dalimi.

2.5 Kalkuliatoriai su garsiniais signalais.

3. Geografijos pagalbinės priemonės:

3.1 Atlasai Brailio raštu.

3.2 Reljefiniai žemėlapiai.

3.3 Padidinti arba tekstūriniai žemėlapiai.

4. Fizinio lavinimo priemonės:

4.1 Garsiniai kamuoliai.

4.2 Garsą skleidžiantys objektai.

4.3 Vaiką mokome, kad bėgdami, šokinėdami jie laikytųsi iš abiejų pusių už draugų (Hallahan, Kauffman, 2003).

Mokant muzikos akluosius ir silpnaregius keliami dvejetainiai uždaviniai:

1. Analogiški, kaip ir dirbant su reginčiaisiais – suprasti ir išmokti klausytis muzikos kūrinio, meniškai atlikti dainas, judesius derinti su judesiais.

2. Specifiniai – koreguoti judesių koordinaciją, mokyti orientuotis erdvėje, formuoti taisyklingą laikyseną, šalinti stereotipinius judesius, įvaldyti veido mimiką.

Akliesiems daug sunkiau išmokti solfedžiavimo, nes Brailio raštu užrašytos natos – konkretūs garsai, nerodantys melodijos krypties. Reliatyvaus solfedžiavimo metodo taip pat neįmanoma išmokyti (Šidlauskaitė, 1998).

Visose kultūrose menas yra pagrindinis bendravimo elementas; mene yra sukaupta tokia informacija, kokios žmonėms būtinai reikia, norint visapusiškai dalyvauti savo aplinkos socialiniame gyvenime. Bet menas ne tik perteikia informaciją, pasireiškia išraiškingomis formomis, kurios stimuliuoja žmones ir įkrauna juos emociškai (Jenavainas, 2006).

Meno dalykų mokymas mokyklose derinamas su istorijos ir visuomenės mokslų pamokomis – jis tęsiamas visus mokymosi mokykloje metus. Akivaizdu, kad mokyklos teikia meniniam vaikų lavinimui didelę reikšmę (Jenavainas, 2006). Mene taipogi įmanomi ir atradimai. Atradimai vyksta, mokiniams per pamokas besigilinant į žmogaus patirties galimybes: per garsų derinius, vadiname muzika, vaizdines formas – tapyba, metaforų diskusiją – poezija ir literatūra;

tai priemonės, kurių dėka mokiniai supranta, kaip jie gali reaguoti. Šios pamokos jiems padeda atrasti savo individualias jausmų ir vaizduotės galimybes (Jenavainas,2006).

Šalia priemonių, specialiai sukurtų sutrikusios regos moksleiviams, galima modifikuoti įprastas mokymo priemones:

1. Naudoti ne paveikslėlius, bet realius objektus ar lytėjimu suvokiamus modelius.
2. Rinkti aiškiai atspausdintą mokomąją medžiagą su ryškiais paveikslėliais.
3. Dalinamąją medžiagą išspausdinti stambiu šriftu.

Rašytiniai tekstai:

- Būtų kontrastingas, t.y. juodos raidės ant balto matinio popieriaus.
- Arba balta kreida ant juodos lentos.
- Nebūtų perkrautas detalių.
- Būtų išspausdintas tik vienoje lapo pusėje.
- Raidės nebūtų spausdinamos ant fone esančių paveikslėlių (Hallahan, Kauffman,2003).

Skatinant sutrikusios regos moksleivių mokymąsi, reikia gerai parinkti ir pritaikyti skaitomą tekstą, bet ir modifikuoti nurodymus bei mokymo būdus. Pavyzdžiui, nustačius, kad kai kurias sąvokas moksleivis gali sunkiai suprasti; reikia leisti jam įgyti tiesioginės patirties – atlikti praktinius veiksmus, sąvokas susieti su konkrečia medžiaga.

Žodžiais apibūdinti klasėje atliekamus bandymus bei eksponatus, skatinti liesti eksponatus. Atliekant laboratorinius darbus sutrikusios regos vaikams skirti porininkus. Kontrolinius darbus pateikti žodžiu arba naudoti diktofoną – taip moksleiviai užduotis gali atlikti žodžiu (Hallahan, Kauffman ,2003).

Kompiuteriu tikrinamos mokinių žinios su kontroliuojančiomis programomis. Šios programos duoda užduotis, kurias moksleivis turi atlikti. Yra trys mokomųjų programų tipai:

1. Pateikiamos užduotys ir keletas galimų atsakymų, iš kurių teisingas tik vienas.
2. Pateikiama užduotis ir keletas galimų atsakymų, iš kurių teisingas gali būti vienas ar keli.
3. Duodama užduotis. Mokinys turi ją atlikti ir parašyti atsakymą

(Rutkauskienė, 1998).

Sutrikusio regėjimo vaikai gali mąstyti ir vystytis alternatyviu keliu, lyginant su reginčiais vaikais, bet nuostabą kelia tai, kad retai taip atsitinka. Daugeliui vaikų regėjimo sutrikimas turbūt pasitarnauja tik tuo, kad tik sulėtina suvokimo arba žinių įgijimo eigą (Pring, 2000). Jeigu neregiai gali įsiminti garsinę ir galbūt taktilinę informaciją kur kas tikslingiau nei dauguma žmonių, tada mes turėtume turėti šį dalyką omeny, rengdami mokymo medžiagą (Pring, 2000).

Bendradarbiaujant mokytojui su specialiąja pedagoge, ieškoma optimalių būdų, kaip padėti konkrečiam mokiniui. Kiekvienas vaikas mokytojui yra unikalus ir vertintinas. Vaiko asmenybės brendimą labiau lemia mokymosi procesas negu rezultatas.

1.2.4 Aklųjų ir silpnaregių mokinių integruoto ugdymo ypatumai: tyrimų Lietuvoje duomenys.

Igyvendinant integruoto mokymo idėją, svarbu žinoti sunkumus bei problemas, su kuriomis susiduria jau dabar besimokantieji bendrojo lavinimo mokyklose sutrikusio regėjimo vaikai. Tai padeda ieškoti racionalių sprendimų, plečiant šių vaikų integraciją (Gudonis, Reimaikaitė, 1994).

ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos moksliniai bendradarbiai šiuo tikslu 1991m. apklausė 115 ir D. Manukian 2005m. 72 Šiaulių ir Tauragės apskričių bendrojo lavinimo mokyklų mokinius, turinčius regėjimo sutrikimus, jų tėvus ir pedagogus. Tyrimo metu gauti duomenys apie sutrikusio regėjimo moksleivių, jų tėvų požiūrį į specialiąsias mokyklas; sutrikusios regos vaikų perėjimo iš bendrųjų į specialiąsias mokyklas; pedagogų nuomonę apie šių moksleivių problemas, mokymą bendrojo lavinimo mokyklose.

1. Sutrikusios regos moksleivių ir tėvų požiūris į specialiąsias mokyklas. Dauguma bendrojo lavinimo mokyklų sutrikusios regos moksleiviai (1991m. - 77,4%; 2005m. – 88,6%) bei jų tėvai (1991m. - 88,7%; 2005m. – 96,9%) žino, kad Lietuvoje yra specialiosios mokyklos. Kodėl šie moksleiviai nesimoko tose mokyklose? Didžioji dauguma (1991m. - 51,3%; 2005m. – 54,2%) tėvų nurodė, kad jie nenorėjo išvežti vaiko iš namų. Ypač daug tokių atsakymų buvo tų tėvų, kurie augina jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikus (1991m. - 71%; 2005m. – 63%). Antra pagal dažnumą priežastis – vaikas pats nenori mokytis specialiojoje mokykloje (daugiau kaip trečdalis tėvų atsakymų). Be to, nemažai tėvų motyvavo tuo, kad bendrojo lavinimo mokykla yra arti, namų (1991m. - 26,1%; 2005m. – 45,8%), nepatenkina specialiosios internatinės mokyklos sąlygos (1991m. - 17,3%; 2005m. – 15,3%), į specialiąją mokyklą nukreipė komisija (1991m. - 13,9%; 2005m. – 4,2%). Kitos priežastys, dėl kurių tėvai neleido vaikų mokytis specialiojoje mokykloje: „Norime, kad vaikas paaugtų“, „specialioji mokykla neparuošia gyvenimui“, „apie specialiąją mokyklą teko girdėti vien prastus atsiliepimus“ ir pan.

Priežastys, dėl kurių moksleiviai nenori mokytis specialiojoje mokykloje. Daugiau kaip pusė moksleivių nurodė, kad juos patenkina mokymosi sąlygos bendrojo lavinimo mokyklose (1991m. - 61%; 2005m. – 36,1%), mokykla yra netoli nuo namų (1991m. - 43%; 2005m. - 50%), o mokantis specialiojoje tektų išvažiuoti (1991m. - 29%; 2005m. – 54,4%), išsiskirti su draugais ir bendramoksliais (1991m. - 32%; 2005m. – 45,8%). Dauguma (1991m. -

72,7%; 2005m. – 18,1%) aukštesniųjų klasių moksleivių nemato prasmės pereiti į specialiąją mokyklą šiuo metu, nes neilgai liko mokytis.

Pažymėta, kad vis dėlto nedidelė dalis moksleivių norėtų lankyti specialiąją mokyklą. Vieni jų mano, kad specialiojoje mokykloje būtų geresnė akių priežiūra bei gydymas (1991m. -33,3%; 2005m. – 1,4%), geresnės mokymosi sąlygos (1991m. –20%; 2005m. - 5,6%), būtų taro kitų silpnaregių vaikų (1991m. - 33,3%; 2005m. – 11,1%), pataria gydytojai, tėvai (1991m. -52,4%; 2005m. – 8,3%). Šie vaikai, mokydami bendrojo lavinimo mokyklose, patiria bendravimo sunkumų – vaikai juos užgaulioja, šaiposi iš jų regėjimo negalios, pravardžiuoja. Jie norėtų pereiti arba grįžti į specialiąją mokyklą, kad išvengtų nuolatinio tikro ar tariamo dvasinio diskomforto.

Visi šie moksleiviai pageidautų, kad bendrojo lavinimo mokyklose būtų atskiros klasės sutrikusio regėjimo vaikams, tada nereiktų palikti namų, išsiskirti su draugais, o mokymuisi būtų sudarytos specialios sąlygos.

Tėvai norėtų leisti vaiką į specialiąją mokyklą dėl to, kad joje būtų geresnė vaiko akių priežiūra ir gydymas (1991m. - 63,6%; 2005m. – 11,8%), dėl to, kad silpsta vaiko regėjimas (1991m. - 18,2%; 2005m. – 8,8%), o specialiojoje mokykloje būtų geresnės mokymosi sąlygos (1991m. - 27,3%; 2005m. – 11,8%). Dalis tėvų leistų vaiką į specialiąją mokyklą vien dėl bendravimo su normaliai matančiais sunkumų ar norėdami, kad jų vaikas būtų tarp kitų tokių pat vaikų (1991m. - 18,2%; 2005m. – 23,5%), kur niekas iš jų regėjimo sutrikimo nesišaipytų.

1991m. - 62,6 %; 2005m. – 25% tėvų mano, kad sutrikusio regėjimo vaiko mokymosi bendrojo lavinimo mokyklose sąlygos yra patenkinamos, tačiau jie pageidautų, kad būtų steigiamos specialiosios, ypač pradinės, klasės šiems moksleiviams (Gudonis, Reimaikaitė, 1994).

2. Moksleivių perėjimo (grįžimo) į specialiąsias mokyklas priežastys. Vienas iš pagrindinių kriterijų, atrenkant vaikus į specialiąsias mokyklas, - regėjimo aštrumas ir sutrikimo pobūdis (diagnozė, progresavimas ir pan.) Kaip rodo tyrimo duomenys, daugumos mokinių (38,1%) regėjimo aštrumas, besimokant specialiojoje mokykloje, pagerėjo. Trečdalis jų (33,3%) regėjimo aštrumas nusilpo ir beveik tiek pat (28,5%) mokinių nepakito.

Priežastis, dėl kurių moksleiviai buvo priversti pereiti mokytis į specialiąsias mokyklas, galima suskirstyti į dvi grupes:

- Mokymosi sunkumai, susiję su regėjimo sutrikimais.
- Bendravimo su normaliai matančiais vaikais problemos.

Iš mokymosi sunkumų dažniausiai nurodomas akių nuovargis skaitant smulkų šriftą (52,4%). Tai būdinga visų regėjimo aštrumo grupių vaikams. Minėtieji moksleiviai nurodė ir kitų mokymosi sunkumų atliekant praktines užduotis, skaitant lentoje, stebint iš toliau demonstruojamus

objektus. Antroje vietoje – nusiskundimai, kad besimokant bendrojo lavinimo mokyklose buvo sunku perskaityti lentoje (47,6%). Jie teigė, kad nediršdavo prieiti arčiau lentos perskaityti užrašus.

Psichologinėmis perėjimo į specialiąją mokyklą priežastimis buvo sutrikusio regėjimo vaikų bendravimo su normaliai matančiais bendraamžiais ir netgi su mokytojais sunkumai: iš jų šaipydavosi, prasivardžiuodavo, kai kurie jausdavosi atstumti, izoliuoti, pasitaikydavo ir pedagoginio ne takto atvejų (Gudonis, Reimaikaitė, 1994).

3. Pedagogų požiūris į sutrikusio regėjimo vaikų mokymą ir auklėjimą bendrojo lavinimo mokykloje. Daugiau kaip pusė apklaustųjų pedagogų yra dirbę su mokiniais, turinčiais regėjimo sutrikimų. Dauguma jų (1991m. - 53,9%; 2005m.- 73,2%) mano, kad šie moksleiviai yra pajėgūs mokytis bendrojo lavinimo mokyklose kartu su normaliai matančiais vaikais. Apie trečdalis pedagogų (1991m. - 29,5%; 2005m.- 16,7%) mano, kad bendrojo lavinimo mokyklose tikslinga steigti specialias klases. (1991m. -13,9%; 2005m.- 33,3%) pasisako už šių vaikų mokymą specialiojoje mokykloje.

Dauguma bendrojo lavinimo mokyklos pedagogų mano, kad integruojant šių vaikų mokymą reikalingas individualus mokomasis darbas su moksleiviais, turinčiais regėjimo sutrikimų: teikti jiems lengvesnes ar mažesnės apimties užduotis, daugiau dirbti su jais pamokose ir po pamokų. Dalis pedagogų siūlo sumažinti mokinių tose klasėse, kuriose mokosi vienas ar keli sutrikusio regėjimo vaikai, nes tada būtų sudarytos sąlygos diferencijuotoms užduotims, individualiam darbui, galima būtų skirti daugiau dėmesio moksleiviams, turintiems mokymosi problemų dėl regėjimo sutrikimo.

Bendrojo lavinimo mokytojai, dirbantys su vaikais, turinčiais regėjimo sutrikimų, pasigenda būtinų specialiosios pedagogikos, specialiosios psichologijos bei specialiųjų metodinių žinių.

Kitos pedagogų mintys apie integruotą mokymą yra bendresnio pobūdžio samprotavimai, kaip turėtų dirbti pedagogai, kai klasėje yra vaikas, turintis regėjimo sutrikimų: sumažinti užduotis ir reikalavimus šiam vaikui, būtina nuolatinė medicininė priežiūra, tinkamas apšvietimas, nereikia jo perdėtai globoti, išskirti iš kitų, kad „kuo mažiau jaustų savo negalią“ (Gudonis, Reimaikaitė, 1994).

Pedagogai ir patys pripažįsta, kad tokiems vaikams reikia riboti fizinę krūvį, sekti, kada vaikas pavargsta, keisti darbo pobūdį.

ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos moksliniai bendradarbiai padarė tokias išvadas:

1. Pedagogas turėtų pasistengti tinkamai integruoti vaiko negalią, skatindamas bendraklasių geranoriškumą, mielaširdystę, norą padėti, sudarydamas normalų psichologinį klimatą vaikui ir kartu ugdydamas visų auklėtinių dorą.
2. Sutrikusios regos vaikai, besimokantys bendro lavinimo mokyklose, turėtų būti aprūpinti didesnio šrifto vadovėliais, specialiomis vaizdinėmis priemonėmis.
3. Pedagogai turėtų gauti minimumą specialiosios pedagogikos, psichologijos, metodinių bei medicininių žinių apie tokio vaiko psichofizinio vystymosi, jo mokymo ir auklėjimo ypatumus. Šias žinias pedagogai galėtų įgyti specialiai rengiamuose kvalifikacijos kėlimo kursuose, seminaruose ir pan.
4. Integruotam mokymui būtina tiflopedagogo pagalba. Šis specialistas teiktų pedagoginę pagalbą moksleiviams, konsultuotų pedagogus bei tėvus įvairiais mokymo ir auklėjimo klausimais.
5. Sprendžiant sutrikusios regos vaikų integruoto mokymo problemas, iškyla būtinybė formuoti tiek pedagogų, tėvų, tiek ir visuomenės adekvatų požiūrį į specialiųjų poreikių vaikus (Gudonis, Reimaikaitė, 1994).

Savivaldybės iki kiekvienų metų spalio 25d. pateikia statistinę ataskaitą Forma Nr. MS – 7 Švietimo ir mokslo ministerijai apie specialiųjų poreikių moksleivius, besimokančius bendrojo ugdymo klasėse. Palyginus savivaldybių ir gydytojų pažymas, pastebėta, kad neatitinka su regos sutrikimais mokinių, besimokančių visiškos integracijos, sąrašai. Pavyzdžiui, 2000/2001m.m. bendrojo lavinimo mokyklose visiškos integracijos forma mokėsi 17 aklųjų ir 2369 silpnaregiai (savivaldybių sąrašai), o išanalizavus gydytojų pažymas, kurios patvirtina sutrikimą ir sulyginus su savivaldybės sąrašais, gavosi, kad 2000/2001m.m. bendrojo lavinimo mokyklose mokėsi tik 14 aklųjų ir 241 silpnaregių. Ir Lietuvos Respublikos ŠMM siūlo: savivaldybių švietimo padaliniams - analizuoti mokyklų pateiktus duomenis apie visiškos integracijos forma ugdomus aklius ir silpnaregius moksleivius. Mokyklų vadovams – tvarkant duomenis apie aklius ir silpnaregius moksleivius konsultuotis su sveikatos priežiūros įstaigose dirbančiais gydytojais oftalmologais (ŠMM, 2002).

II. AKLŪJŲ IR SILPNAREGIŲ MOKINIŲ INTEGRUOTO UGDYMO YPATUMŲ TYRIMO METODOLOGIJA

2.1 Aklųjų ir silpnaregių mokinių integruoto ugdymo raidos ypatumų metodologija ir metodai

2.1.1 Bendro tyrimo dizaino charakteristika

Tyrimo dizaino sąvoka apima tyrimo objektą, dalyką, tyrimo kintamuosius, tyrimo procedūrą, duomenų rinkimo ir apdorojimo metodus, tyrimo imties charakteristiką, tyrimo kontekstus (Baranauskienė, Ruškus, 2004).

Tyrimo aplinka:

Socialinė kultūrinė:

- Besikeičianti visuomenė
- Nuostatos į negalę
- Neefektyvi kompensuojamų priemonių parama.

Institucinė fizinė:

- Bendro lavinimo mokyklos
- Institucijos besirūpinančios, kad su regos sutrikimais vaikai, besimokantys integruotu ugdymu bendro lavinimo mokyklose, gautų kompensuojamas priemones.
- Bendro lavinimo mokykla, teikianti tiflopedagogo pagalbą.

Tyrimo objektas:

Sutrikusio regėjimo vaikų integruoto ugdymo ypatumai bendrojo lavinimo mokykloje.

Tyrimo metodai: Kiekybinis tyrimas (anketinė apklausa).

Tyrimo imtis: N= 241 sutrikusio regėjimo vaikai, integruoti į LR bendrojo lavinimo mokyklas.

N = 241 Mama (tėvas) tyrime dalyvavusių vaikų.

N = 241 pedagogas (tyrime dalyvavusių vaikų).

2.1.2 Aklųjų ir silpnaregių mokinių integruoto ugdymo raidos ypatumai mokinių požiūriu: tyrimo metodika

Buvo naudota 1991 metais ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos mokslinių bendradarbių tyrimo anketa ir ji buvo sąmoningai nekeista, tik pagal socialinių tyrimų etiką buvo išbraukti klausimai, kuriuose reikėjo įrašyti vardą, pavardę bei namų adresą.

Šiame tyrime dalyvavo ir maži vaikai, tai, kad būtų galima apklausti juos, sutikimo gavimas apėmė dvi fazes.

1. Tyrėjas konsultavosi su suaugusiais, atsakingais už šiuos vaikus ir prašė jų leidimo.
2. Tyrėjas kreipėsi į pačius vaikus.

Atsižvelgiant į tyrimo turinį, suaugusieji galėjo būti tėvai, mokytojai, auklėtojai. Jiems buvo paaiškinamas tyrimo tikslas, atsakinėjama į jų klausimus ir gaunamas leidimas.

Sudarytoje anketoje buvo pateikti klausimai, susiję su požiūriu į integruotą ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose. Tiriamųjų atsakymai buvo sugrupuoti į atskirus reikšminius

blokus: vaikų su regos sutrikimais mokymosi sunkumai ir darbingumas per pamokas, vaikų bendravimo sunkumai, žinios apie specialiąją mokyklą, sunkumai vykstant į mokyklą.

Tiriamiesiems buvo siūloma pažymėti jiems tinkančius. Respondentai į anketos klausimus atsakė patys.

Duomenų apdorojimui, analizei bei darbe pateiktų lentelių sudarymui naudotos SPSS-PC 11.0 for Windows ir Microsoft Office Excel 2003 programos.

Tyrimo patikimumą garantuoja taikyti rezultatų apdorojimo metodai: empiriniai duomenys buvo apdoroti taikant SPSS-PC 11.0 for Windows programinę įrangą. Taipogi buvo taikoma deskriptyvinė statistika bei taikomas šioje programoje esantis neparametrinis tyrimo metodas (Kruskal-Wallis H testas), siekiant palyginti statistinius skirstinius ir tiriamas populiacijas. Beje visų lyginamųjų duomenų analizė pateikta atsižvelgiant į patikimumo koeficientą ($p \leq 0,05$). Statistinėms tendencijoms ir ryšiams nustatyti taikyti deskriptyvinės analizės metodai (dažniai, vidurkiai, procentai). Kaip teigė Čekanavičius V ir Murauskas G., „statistika galima remtis tiriant netgi sudėtingus gyvenimo reiškinius, beje tam pakanka itin saikingo „matematizavimo“ (2001, 5p.). Duomenų patikimumą garantuoja validžios tiriamųjų imtys, praktiškai apimančios visą tiriamųjų populiaciją Lietuvoje.

2.1.3 Aklųjų ir silpnaregių mokinių integruoto ugdymo raidos ypatumai tėvų požiūriu: tyrimo metodika

Buvo naudota 1991 metais ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos mokslinių bendradarbių tyrimo anketa ir ji buvo sąmoningai nekeista, tik pagal socialinių tyrimų etiką buvo išbraukti klausimai, kuriuose reikėjo įrašyti vardą, pavardę bei namų adresą.

Tyrimo dalyviams buvo paaiškinamos visos galimos pasekmės t.y. nauda, teisės ir, kad tyrimo metu jo dalyvavimas yra savanoriškas. Respondento sutikime yra išskiriami keturi elementai:

- Kompetencija
- Savanoriškumas
- Pilna informacija
- Supratimas.

Kompetencija reiškia, kad atsakingas, subrendęs žmogus priims tinkamą sprendimą tik gavęs tikslią informaciją.

Savarankiškumas užtikrina, kad dalyviai laisvai renkasi dalyvauti tyrime.

Pilna informacija kartais neįmanoma, nes tyrėjas ne visada pats viską žino apie savo tyrimą arba informacijos pateikimas gali turėti įtakos tyrimo rezultatams. Todėl tokiais atvejais taikoma pakankamo informavimo strategija.

Supratimas reiškia, kad tyrimo dalyviai suvokia net komplikotas ir rizikingas procedūras. Todėl būtina jiems paaiškinti sunkius klausimus bei skirti papildomą laiką, kad jie galėtų apsispręsti (Kardelis, 2002).

Buvo pateiktos anketos. Sudarytoje anketoje buvo pateikti klausimai, susiję su požiūriu į integruotą ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose. Tiriamųjų atsakymai buvo sugrupuoti į atskirus reikšminius blokus: vaikų su regos sutrikimais mokymosi sunkumai ir darbingumas per pamokas, vaikų bendravimo sunkumai, žinios apie specialiąją mokyklą, požiūris į bendro lavinimo mokymo mokyklą, sunkumai vykstant į mokyklą.

Tiriamiesiems buvo siūloma pažymėti jiems tinkančius teiginius. Respondentai į anketos klausimus atsakė patys.

Duomenų apdorojimui, analizei bei darbe pateiktų lentelių sudarymui naudotos SPSS-PC 11.0 for Windows ir Microsoft Office Excel 2003 programos. Duomenų patikimumą garantuoja validžios tiriamųjų imtys, praktiškai apimančios visą tiriamųjų populiaciją Lietuvoje.

2.1.4 Aklųjų ir silpnaregių mokinių integruoto ugdymo raidos ypatumai pedagogų požiūriu: tyrimo metodika

Buvo naudota 1991 metais ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos mokslinių bendradarbių tyrimo anketa ir ji buvo sąmoningai nekeista, tik pagal socialinių tyrimų etiką buvo išbraukti klausimai, kuriuose reikėjo įrašyti vardą, pavardę bei namų adresą.

Tinkamai anketai būdingos tokios pat geros savybės, kaip ir geram įstatymui. Ji yra aiški, nedviprasmiška, patikima. Kartu ji turi skatinti respondento norą bendradarbiauti, kuo teisingiau atsakinėti (Kardelis, 2002).

Atliekant apklausą, svarbu yra tyrėjo požiūris į respondentą. Tinkamiausias apklausos vykdymo būdas – betarpiškas tyrėjo ir tiriamųjų bendradarbiavimas, t.y. kada tiriamieji anketas pildo tyrėjo akivaizdoje. Labai svarbu prieš pradėdant apklausą įgyti tiriamųjų pasitikėjimą, maksimaliai sutelkti jų dėmesį į anketą (Kardelis, 2002).

Sudarytoje anketoje buvo pateikti klausimai, susiję su požiūriu į integruotą ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose. Tiriamųjų atsakymai buvo sugrupuoti į atskirus reikšminius blokus: Vaikų su regos sutrikimais mokymosi sunkumai ir darbingumas per pamokas, vaikų bendravimo sunkumai, požiūris į vaikų su regos sutrikimais mokymą ir auklėjimą.

Tiriamiesiems buvo siūloma pažymėti jiems tinkančius teiginius. Respondentai į anketos klausimus atsakė patys.

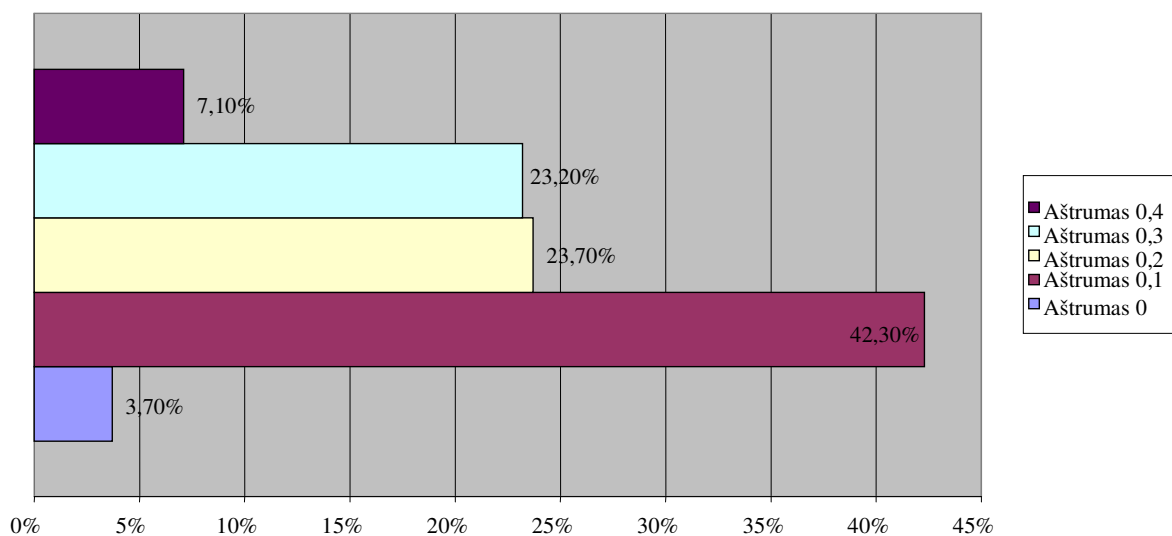
Duomenų apdorojimui, analizei bei darbe pateiktų lentelių sudarymui naudotos SPSS-PC 11.0 for Windows ir Microsoft Office Excel 2003 programos. Duomenų patikimumą garantuoja validžios tiriamųjų imtys, praktiškai apimančios visą tiriamųjų populiaciją Lietuvoje.

III. AKLŪJŲ IR SILPNAREGIŲ MOKINIŲ INTEGRUOTO UGDYMO RAIDOS YPATUMŲ TYRIMO DUOMENYS

3.1 Demografinė tiriamųjų charakteristika

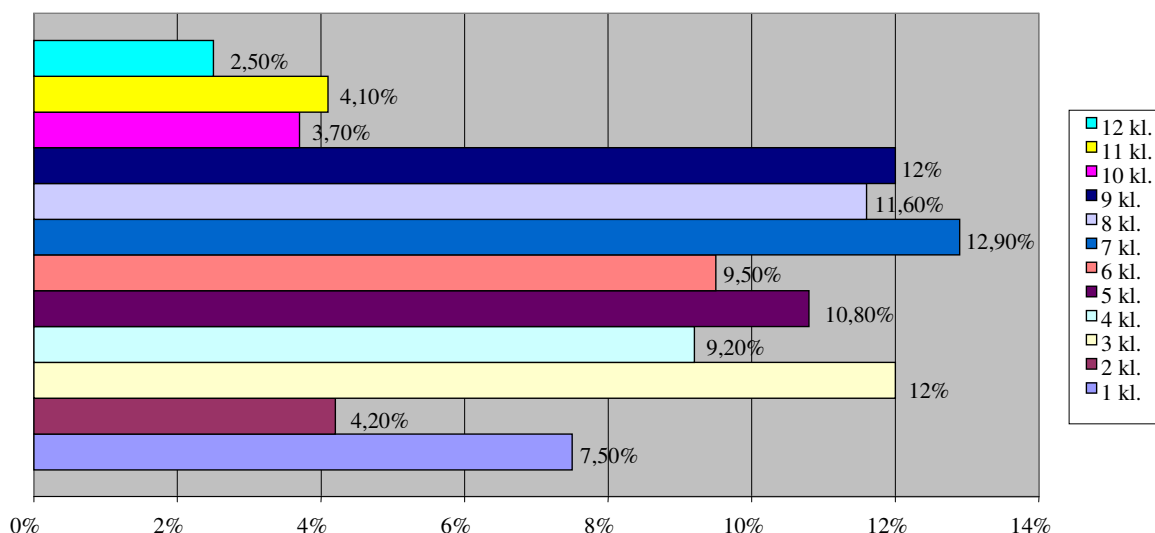
Igyvendinant integruoto mokymo idėją, svarbu žinoti sunkumus bei problemas, su kuriomis susiduria jau dabar besimokantieji bendrojo lavinimo mokyklose sutrikusio regėjimo vaikai. Tai padėtų ieškoti racionalių sprendimų, plečiant šių vaikų integravimą (Gudonis, Reimaikaitė, 1994). Šiuo tikslu buvo apklausti 241 moksleivis, turintys regėjimo sutrikimų, 241 jų tėvai, 241 pedagogas. LR bendrojo lavinimo mokyklose sutrikusio regėjimo vaikai ugdomi integruotai: Vilniuje - 20, Kaune – 44, Klaipėdoje – 57, Šiauliuose – 65, Panevėžyje – 55.

Pagal regėjimo aštrumą respondentai pasiskirstė:

1 pav. Regėjimo aštrumas, (N=241)

Pagal neįgalumo laipsnį (sunkus, vidutinis, lengvas) suskirstyti neturėjome galimybes. Nevisiems vaikams buvo nustatytas neįgalumo laipsnis. Tyrimui sąrašus sudarėme pagal LASS apskričių tarybų pateiktus duomenis. Minėtos tarybos veda apskaitą ir rūpinasi aklaisiais ir silpnaregiais vaikais kuriu regėjimo aštrumas su korekcija yra iki 0,4%.

2 pav. Kokioje klasėje mokosi, (N=241)

Iš pateiktų duomenų matyti, kad pradinėse klasėse mokosi 32,9%, pagrindinėse – 60,5%, vyresnėse klasėse – 6,6% respondentų.

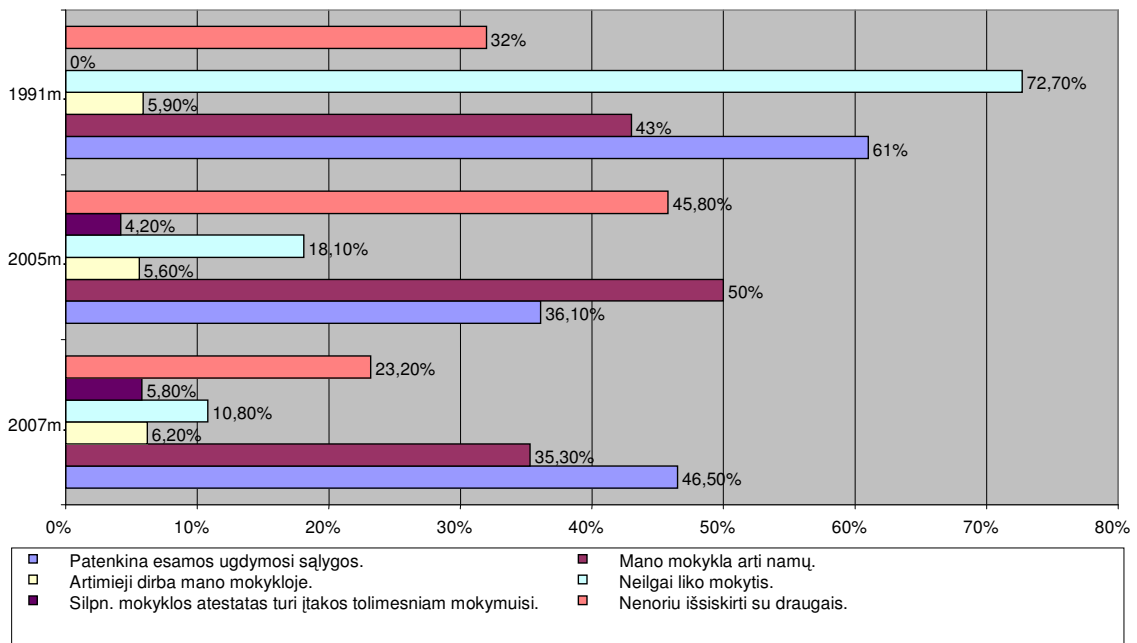
Tyrimo metu gauti duomenys apie sutrikusio regėjimo moksleivių, jų tėvų požiūrį į specialiąsias mokyklas, savarankiškumą ir sunkumus, vykstant į mokyklą, sunkumus per pamokas, darbą per pamokas, sunkumus ruošiant pamokas, pagalbą atliekant namų užduotis, bendravimo sunkumus; pedagogų nuomonė apie vaikų su regos sutrikimais mokymo sunkumus, darbingumą per pamokas, vaikų bendravimo sunkumus, požiūrį į silpnaregių mokymą ir auklėjimą. Gauti duomenys buvo lyginami su ŠPI žinybinės specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos mokslinių bendradarbių 1991m. ir Daivos Manukian 2005m. tyrimo rezultatais.

3.2 Aklųjų ir silpnaregių mokinių integruoto ugdymo raidos ypatumai mokinių požiūriu

Apklausoje dalyvavo 241 su regos sutrikimais mokiny, besimokantys integruotu ugdymu, LR bendro lavinimo mokyklose.

Dauguma bendrojo lavinimo mokyklų sutrikusios regos moksleiviai (1991m. - 77,4%; 2005m. – 88,6%; 2007m. – 80%) žino, kad Lietuvoje yra specialiosios mokyklos. Iš pateiktų skaičių galime padaryti išvadą, kad nevienodai apskričių bendrojo lavinimo mokyklose pateikiama informacija apie galimybę akliesiems ir silpnaregiams vaikams mokytis specialiosiose mokyklose. Daugiausia šią informaciją (88,6%) buvo gavę (2005m.) Šiaulių ir Tauragės apskrityse su regos sutrikimais integruotai ugdomi vaikai.

Kodėl šie vaikai nesimoko tose mokyklose?

3 pav. Nenorėtų mokytis specialiojoje mokykloje, (N=241)

1. Šių metų tyrimo duomenimis mokiniai su regos sutrikimais atsakė, kad nenorėtų išvažiuoti iš namų 53,6%; 2005m. -54,2%; 1991 m. - 29% apklaustųjų.

2. Mano mokykla arti namų: 1991m.- 43%; 2005m. - 50%; 2007m. – 35,3%.

3. Nenoriu išsiskirti su draugais: 1991m.- 32%; 2005m.- 45,8%; 2007m. – 23,2%.

4. Patenkina esamos ugdymosi sąlygos: 1991m.- 61%; 2005m. – 36,1%, 2007m. – 46,5%.

5. Neilgai liko mokytis: 1991m. – 72,7%; 2005m.- 18,1%; 2007m. – 10,8%.

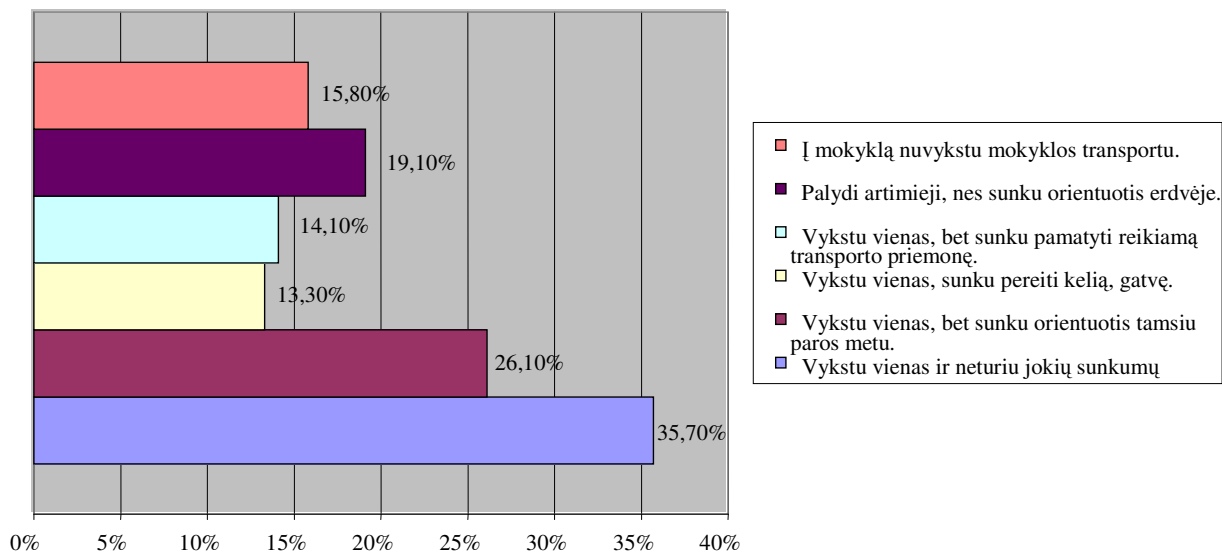
Atgavus Lietuvoje nepriklausomybę neįgaliųjų vaikų integruoto ugdymo idėja vis labiau ėmė plisti švietimo sistemoje. Didžioji daugumą respondentų mokosi pradinėse ir pagrindinėse klasėse (93,4%). Tai vaikai – paauglystės amžiuje, formuojasi jų asmenybė, jiems tinkamiausias ugdymo modelis: vaikas → šeima → mokykla – išsaugo pilnaverčius ryšius tiek su tėvais, tiek su artimiausios aplinkos žmonėmis. Vaikai nenori atitrūkti nuo šeimos, nuo jiems artimo socio. Vaikai ir tėvai nori ugdyti harmoningus, būtinus socialinius ryšius. Įteisinus specialiųjų poreikių vaikų integruoto ugdymo formą, vaikams buvo suteikta galimybė mokytis artimiausioje mokykloje. Nenuostabu, kad 53,6% vaikų nurodė nenorą mokytis specialiojoje mokykloje ir išvykti iš namų. Panašūs duomenys buvo gauti 2005m. tyrime (54,2%). 1991 m., tik 29% respondentų norėjo likti namuose ir mokytis bendrojo lavinimo mokyklose. Tuo metu vyravo nuomonė, jog neįgaliuosius vaikus reikia ugdyti specialiosiose mokyklose.

Svarbus veiksnys, pasirenkant ugdymosi formas yra ir atstumas nuo namų iki mokyklos. Neįgaliems vaikams, gyvenantiems kaimuose, miesteliuose vis sunkiau tampa atvykti į mokyklą. Priežastis – uždaromos ar keičiamas mokyklos profilis, pradinėse ir pagrindinėse mokyklose.

Mano mokykla arti namų, kaip priežastį nesimokyti specialiojoje mokykloje 2007m. nurodė (35,3%); 1991m.- 43%; 2005m. - 50%.

Sąvoką „arti mokykla“ vaikai supranta įvairiai. Vienaip, kurie mokosi mieste ir į bendrojo lavinimo mokyklas važiuoja autobusais, kitaip šią sąvoką supranta, kurie mokosi kaimuose ar miesteliuose. Jiems tenka eiti į mokyklą pėsčiomis, važiuoti mokyklos ar kitu transportu.

Kaip sutrikusio regėjimo vaikai vyksta iš namų iki mokyklos galime matyti 4 paveikslėlyje:

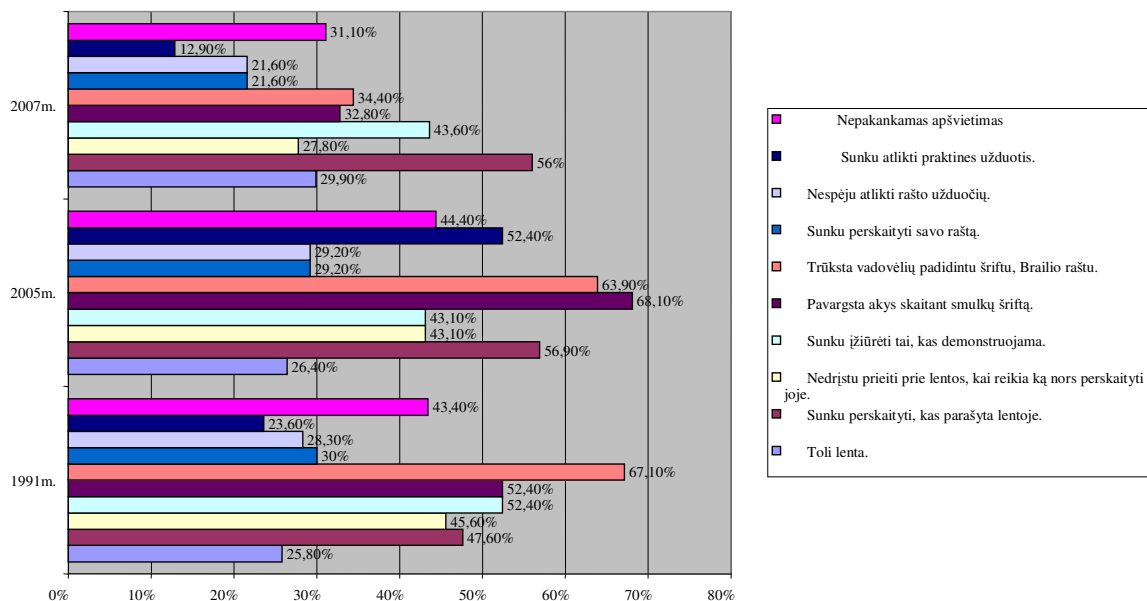
4 pav. Savarankiškumas vykstant į mokyklą, (N=241)

Iš pateiktų duomenų galime daryti išvadas: 2007m. 70,6% respondentų, vykdami į mokyklą, nepatiria sunkumų: pakankamas regėjimo aštrumas, palydi artimieji, nuveža mokyklos transportas. 2005m. vykstant į mokyklą, sunkumų nenurodė 66,7% respondentų. Padidėjo procentas, tų vaikų, kuriuos į mokyklą nuveža mokyklos transportas. 1991m. šio klausimo rezultatų tyrimo duomenų neradome. Tačiau 29,4% respondentų vykdami į mokyklą patiria įvairių sunkumų: sunku orientuotis tamsios paros metu 26,1%, pamatyti reikiamą transporto priemonę 14,1%, sunku pereiti kelią, gatvę 13,3%. Šiuos sunkumus dažniausiai patiria tie mokiniai, kurie gyvena kaimuose, miesteliuose. Vėlų rudenį, žiemą, ankstyvą pavasarį į mokyklą eina tamsios paros metu. Kelias, gatvės yra neapšviestos, o palydėti ir nuvežti į mokyklą artimiesiems nėra galimybių.

Vaiko mokymosi rezultatai priklauso nuo to, kiek bendrojo lavinimo mokyklos pasirengusios ugdyti neigalius vaikus, kiek pritaikyta ugdymui mokyklos aplinka: klasės,

koridoriai, sporto salė, patalpų apšvietimas, naudojamos mokymo priemonės, pedagogų įgytos žinios apie specialiųjų poreikių vaikų ugdymą ir kt.

Kokios problemos iškyla pamokų metu, parodyta 5 paveikslėlyje:

5 pav. Darbingumas per pamokas, (N=241)

Visų trijų tyrimo metu nustatyta: trūksta vadovėlių padidintu šriftu, Brailio raštu 1991m. - 67,1%; 2005m. – 63,9%; 2007m. – 34,4%. Aprūpinimas vadovėliais pagerėjo 32,7%. Pastaruoju metu vis daugiau išleidžia Lietuvos aklųjų biblioteka, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centras. Reglamentuojantys švietimo įstatymai įpareigoja bendrojo lavinimo mokyklas sutrikusio regėjimo vaikus aprūpinti tinkamais vadovėliais. Mokyklų administracijos, sutrikusio regėjimo vaikams neužsako ir neperka, motyvuodamos lėšų stoka. Todėl ši problema dar liko neišspręsta.

Tinkamas šriftas ir apšvietimas padeda sutrikusio regėjimo mokiniams, greičiau ir lengviau suvokti ir įsisavinti mokomąją medžiagą. Nors šiuo metu nemažos lėšos skiriamos mokyklų renovacijai, tačiau respondentų nuomonė apšvietimas klasėse dar nepakankamas. Nusiskundimu nepakankamu apšvietimu sumažėjo 13,3%.

Visų trijų tyrimų metu respondentai savo atsakymuose nurodė, kad sunku išžiūrėti tai, kas demonstruojama (1991m. – 52,4%, 2005m. – 43,1%, 2007m. – 43,6%), parašyta lentoje (1991m. – 47,6%, 2005m. – 56,9%, 2007m. – 56%). Palyginus kaip buvo demonstruojamos įvairios vaizdinės priemonės 1991m. ir 2007m., tyrimo duomenys parodo, kad pagerėjimas yra 8,8%. Sutrikusio regėjimo vaikams demonstruojamoms vaizdinės priemonės, klasės lenta, turi atitikti reikalavimus: spalvą, dydį, formą ir kt. Tokių priemonių, kad atitiktų minėtus reikalavimus, poreikis yra nedidelis. Firmoms, įmonėms nenaudinga jų gaminti, kadangi jų

savikaina yra didelė. Taip pat bendrojo lavinimo mokyklos dar mažai turi priemonių, kurios skirtos mokomąją medžiagą suvokti lytėjimu ir klausa.

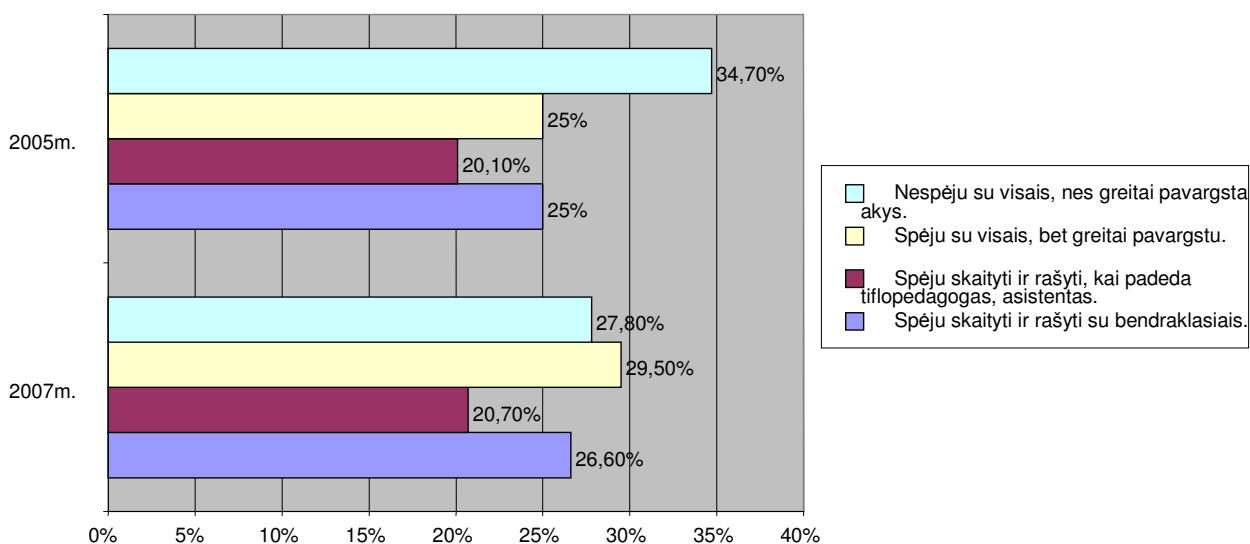
Ugdymo procese daug informacijos pateikiama klasės lentoje. Mokytojai šios informacijos nekommentuoja balsu, užrašai lentoje keičiami dažnai, todėl silpnaregiai vaikai nespėja jų perskaityti ir suvokti. Padidėjo skaičius 8,4% respondentų, kurie nurodė, kad sunku perskaityti, kas parašyta lentoje. Mokytojai neatsižvelgia į sutrikusio regėjimo mokinių regėjimo aštrumą ir jiems nepasiūlo sėsti arčiau klasės lentos. Toli lenta teigė (1991m. – 25,8%, 2005m. – 26,4%, 2007m. – 29,9%) respondentų. Mokiniai šio amžiaus – paaugliai, droviasi savo regėjimo sutrikimų ir nedrįsta pakilti iš suolo, prieiti prie lentos perskaityti tai, kas joje parašyta (1991m. – 46,6%, 2005m. – 43,1%, 2007m. – 27,8%). Pastarasis tyrimas parodė, kad respondentus regėjimo sutrikimo negalė juos mažiau varžo (18,8%). Tai rodo, kad mokyklos bendruomenės požiūris į negalę yra pakitęs. Todėl sutrikusio regėjimo vaikai klasėje jaučiasi laisviau.

Iš pateiktų duomenų galime pastebėti, kad ugdymo procese pritaikytas regėjimui vadovėlių šriftas, patalpų apšvietimas, vaizdinės priemonės ir kt. turi įtakos mokinių darbingumui pamokų metu. Minėti trūkumai apsunkina mokomosios medžiagos suvokimą ir įsisavinimą. Todėl respondantai savo atsakymuose nurodo: pavargsta akys skaitant smulkų šriftą (1991m. – 52,4%, 2005m. – 68,1%, 2007m. – 32,8%) ir nespėja su klasės draugais atlikti užduočių raštu (1991m. – 28,3%, 2005m. – 29,2%, 2007m. – 21,6%). Todėl vaikams greičiau pavargsta akys ir atsilieka nuo klasės draugų mokymosi tempo (2005m. – 34,7%, 2007m. – 27,8%) apklaustųjų.

8,7% apklaustųjų ugdymo procese naudoja Brailio raštą. Jų regėjimo aštrumas lygus 0. Nėra nustatyta ribos, kur būtų numatyta, kada naudoti Brailio ar reginčiųjų raštą. Silpnai matantis vaikas stengėsi ugdymo procese naudotis reginčiųjų raštą, todėl atsiranda sunkumų perskaityti tai, ką jie patys parašo (1991m. – 30%, 2005m. – 29,2%, 2007m. – 21,6%).

Šalinant įvairius sunkumus ugdant, sutrikusio regėjimo vaikus LR bendrojo lavinimo mokyklose, į pagalbą ateina mokytojo asistentai, tiflopedagogai (2005m. – 20,1%, 2007m. – 20,7%). Tyrimo duomenys rodo, kad nedaugelis LR bendrojo lavinimo mokyklų administracijos skiria lėšų asistentų ir tiflopedagogų etatams. Motyvuoja tuo, kad mokyklose mokosi nedidelis skaičius mokinių ir jie pasiskirstę po vieną ar keletą atskirose klasėse. Kiek geresnė padėtis yra pradinėse klasėse. Mokytojas mokantis sutrikusio regėjimo vaiką, stengėsi kuo daugiau įgyti žinių apie jo ugdymo ypatumus, kelią kvalifikaciją. Jie supranta, kad šį vaiką reiks ugdyti keletą metų. Daugiau problemų atsiranda, kai sutrikusio regėjimo vaikai pereina į pagrindinę mokyklą. Kiekvieną dalyką dėsto vis kitas mokytojas. Dėl kelių sutrikusio regėjimo ugdomu vaikų, rengti seminarus, kelti jų kvalifikaciją LR bendrojo lavinimo mokykloms tektu panaudoti daug lėšų.

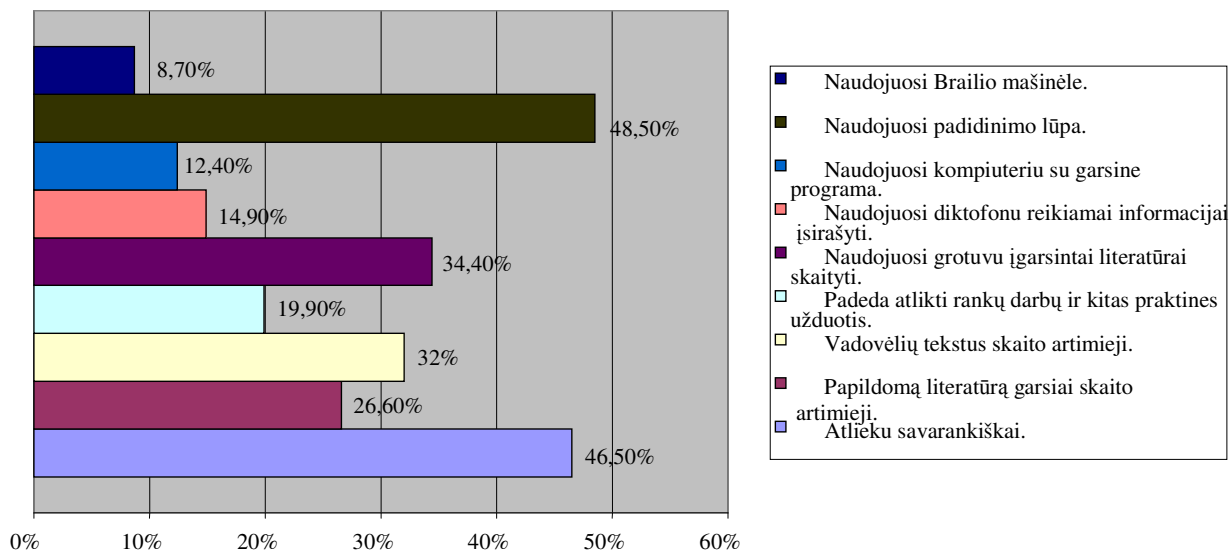
Tik (2005m. – 25%, 2007m. – 26,6%) spėja skaityti ir rašyti, didelių sunkumų ugdymo procese nepatiria.

6 pav. Per pamokas, (N=241)

Kasmet vis didesnis vaidmuo sutrikusio regėjimo vaikams ugdymo procese tenka regėjimą kompensuojančioms priemonėms, kurios nuolat tobulėja ir sukuria naujų. Tai grotuvai, su kuriais skaito reikiamą literatūrą, diktofonai informacijai įsirašyti, padidina šriftą įvairios lūpos, lėšiai, žiūronai ir kt. Kompiuteriai su garsine programa padeda perskaityti reikiamus tekstus, atlikti įvairias užduotis raštu be kitų pagalbos. Lėšų kompensacinėms priemonėms įsigyti daugiausiai skiria Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga, kartais rajonų savivaldybės, rėmėjai. Nuo 2007m. sausio mėnesio šiomis priemonėmis sutrikusio regėjimo asmenis aprūpins techninės pagalbos neįgaliesiems centrai. Jų nuostatuose nėra numatyta skirti kompensacinių priemonių mokiniams ir suaugusiems turintiems neįgalumo lengvą laipsnį. Ateityje bus sunkumų sutrikusio regėjimo mokiniams įsigyti kompensacinių priemonių. Be to Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga moka pašalpas vyresniųjų klasių moksleiviams turintiems neįgalumo sunkų laipsnį (115 Lt.), vidutinio laipsnio (77 Lt.) skaitovams samdyti. Kasmet LR ligonių kasos silpnaregiams vaikams, kuriems reikalingi akiniai už lėšius apmoka po 125 litus.

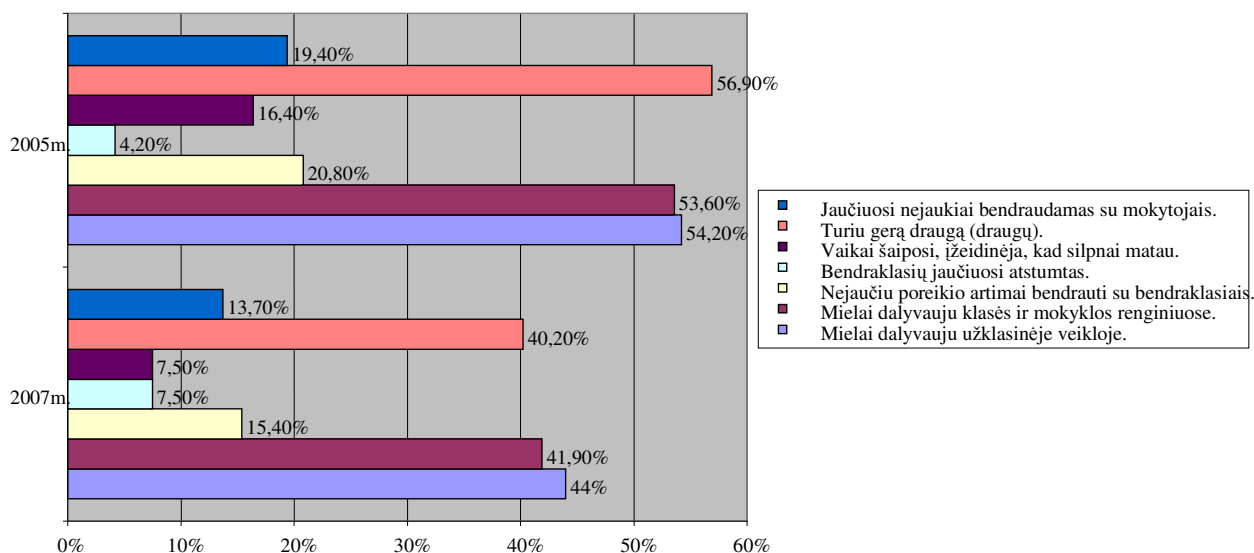
Naudojamos regėjimą kompensuojančios priemonės pateiktos 7 paveikslėlyje.

7 pav. Pagalba, atliekant namų užduotis, (N=241)

Naudojant įvairias ugdymo procese regėjimo aštrumą kompensuojančias priemones, mokiniai tampa savarankiškesni (2005m. – 41,7%, 2007m. – 46,5%), 35,3% sumažėjo mokinių, kurie nurodė savo atsakymuose, kad “ pavargsta akys skaitant smulkų šriftą“. Vis dėlto atliekant namų darbus, kitų pagalba yra reikalinga: padeda atlikti rankų darbų ir kitas praktines užduotis (2005m. – 31,9%, 2007m. – 19,9%), vadovėlio tekstus (2005m. – 45,8%, 2007m. – 32%), papildomą literatūrą (2005m. – 37,3%, 2007m. – 26,6%) skaito artimieji. Šie tyrimo duomenys dar kartą rodo, kad LR bendrojo lavinimo mokyklose trūksta vadovėlių padidintu šriftu, įgarsintos literatūros ir kitos mokomosios medžiagos sutrikusio regėjimo vaikams, kad jie galėtų be kitos pagalbos savarankiškai mokytis.

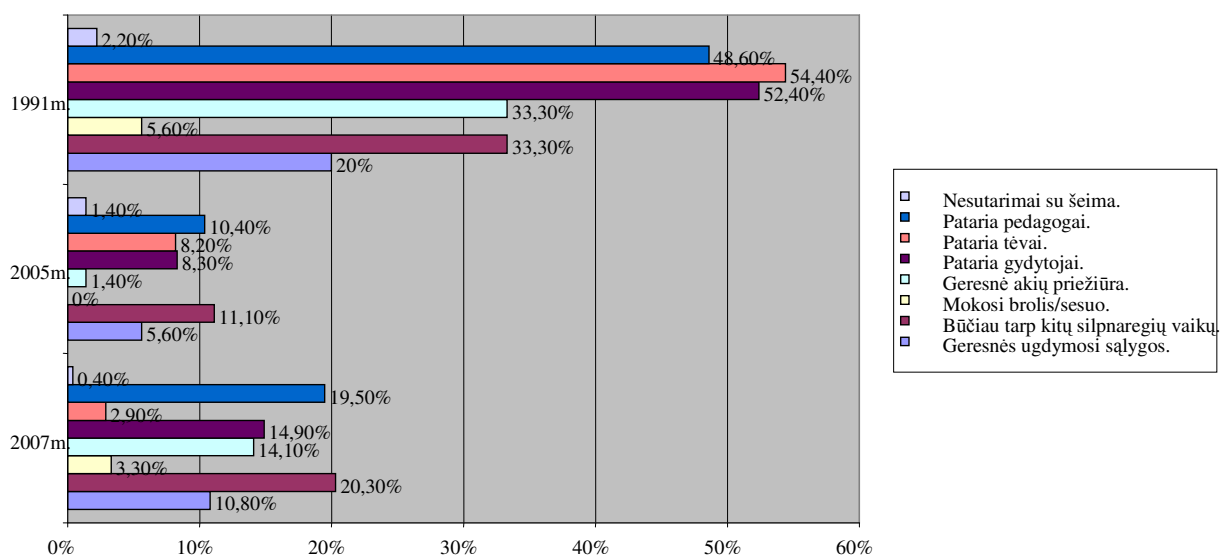
Tėvai savo atsakymuose taip pat nurodo, kad savo vaikams padeda:

8 pav. Savijauta klasėje, (N=241)

LR bendrojo lavinimo mokyklose mokiniai ugdymo procese ne tik įsisavina mokslo žinias, formuojasi ir jų asmenybės. Svarbu, kad vaikai, turintys negalę, mokyklos bendruomenėje, klasėje jaustųsi saugiai, būtų savarankiški, gerbiami kitų, nesišaipytų iš jų negalės, įsijungtų į organizuojamus mokyklos renginius, aktyviai dalyvautu užklausinėje veikloje. Tyrimo metu nustatyta: mielai dalyvauja užklausinėje veikloje (2005m. – 54,2%, 2007m. – 44%), organizuojamuose renginiuose (2005m. – 53,6%, 2007m. – 41,9%). Mokymosi krūviai kasmet didėja, vis daugiau laiko reikia skirti namų darbų ruošai, papildomai literatūrai skaityti ir kt. Todėl mažiau laiko lieka visuomeniniai veiklai. Nemažai savo laiko respondantai praleidžia mokykloje, klasėje. Kiekvienas jų nori turėti draugišką bendravimą su mokytojais, draugais. Atsakymai pasiskirstė: jaučiuosi nejaukiai bendraudamas su mokytojais (2005m. – 19,4%, 2007m. – 13,7%), turiu gerą draugą (draugų) - (2005m. – 56,9%, 2007m. – 40,2%). Koks bendravimas reginčiųjų mokinių ir mokytojų yra LR bendrojo lavinimo mokyklose, duomenų neturėjome. Ir palyginti mūsų tyrimo duomenis negalėjome, tačiau ir tokio tikslo nekėlėme, duomenų minėtu klausimu neradome ir 1991m. tyrime. Kuo jaunesni sutrikusio regėjimo vaikai, tuo jautriau reaguoja į savo negalę bendraudami su bendraamžiais ir mokytojais. Pirmokams, pirmą kartą atėjus į mokyklą yra sunku orientuotis aplinkoje, jaudinasi bendraudami su būsimais draugais, mokytojais. Svarbios pirmosios dienos mokykloje, koks pirmas išpūdis aplinkinių į juos, jų negalę. Iš gautų duomenų galime teigti, kad bėgant laikui, tarpusavio bendravimas tampa normalūs, draugiški. Vieni prie kitų pripranta, randa bendrų interesų ir t. t. Mokytojai tokiems vaikams išskirtinio dėmesio neskiria ir ugdymo procese kelia tuos pačius reikalavimus kaip ir jų bendraamžiams. Kitas emocinis pergyvenimas būna, kai vaikas įgyja pradinį išsilavinimą ir

pereina į pagrindines mokyklos, gimnazijos klases. Kiekvieną dalyką veda vis kiti mokytojai, dauguma tų mokytojų neturi specialiųjų žinių kaip su tokiu vaiku bendrauti, ugdyti. Tai labiausiai paliečia akluosius ir silpnai matančius vaikus. Tada tokiems vaikams ir jų mokytojams reikalinga asistentų, tiflopedagogų pagalba, konsultacija. Pastaruoju metu vis daugiau su įvairia negalę vaikų mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, tampa įprastu reiškiniu. Regintieji draugai, mokytojai priima neįgalų vaiką į savo kolektyvą, bendrauja. Vis mažiau iš jų šaiposi, išžeidinėja. Tai patvirtina tyrimai (2005m. – 16,4%, 2007m. – 7,5%), bendraklasių jaučiasi atstumtas (2005m. – 4,2%, 2007m. – 7,5%). Bendravimas su bendraamžiais turi įtakos ir sutrikusio regėjimo vaiko asmeninės savybės. Nejaučia poreikio artimai bendrauti su bendraklasiais (2005m. – 20,8 %, 2007m. – 15,4%). Likusieji 84,6% respondentų noriai bendrauja su savo bendraamžiais.

9 pav. Norėtų mokytis specialiojoje mokykloje, (N=241)

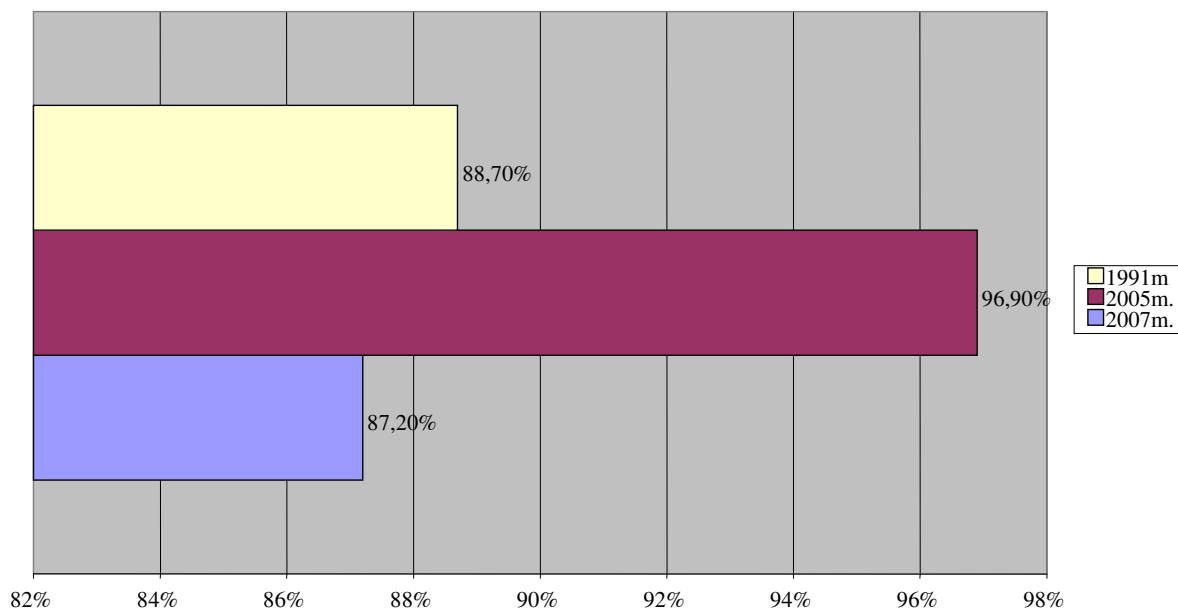
Iki LR nepriklausomybės atgavimo, dauguma su negalia vaikai buvo ugdomi specialiosiose mokyklose. Vėlesniais metais vis plačiau buvo propaguojamas ir praktiškai diegiamas integruotas ugdymas, atsisakyta teiginio, kad su negalę vaikai būtų ugdomi tik specialiosiose mokyklose. Tai patvirtina ir atlikti tyrimai: pataria pedagogai (1991m. – 48,6%, 2005m. – 10,4%, 2007m. - 19,5%), pataria tėvai (1991m. – 54,4%, 2005m. – 8,2%, 2007m. – 2,9%), pataria gydytojai (1991m. – 52,4%, 2005m. – 8,3%, 2007m. – 14,9%). Pasakoje vaikai likdavo savo aplinkoje, šeimoje, ugdomi LR bendrojo lavinimo mokyklose.

Respondentų nuomone būtų geriau mokytis specialiosiose mokyklose dėl: geresnės ugdymosi sąlygų (1991m. – 20%, 2005m. – 5,6%, 2007m. – 10,8%). Praktikoje pastebėta, kad

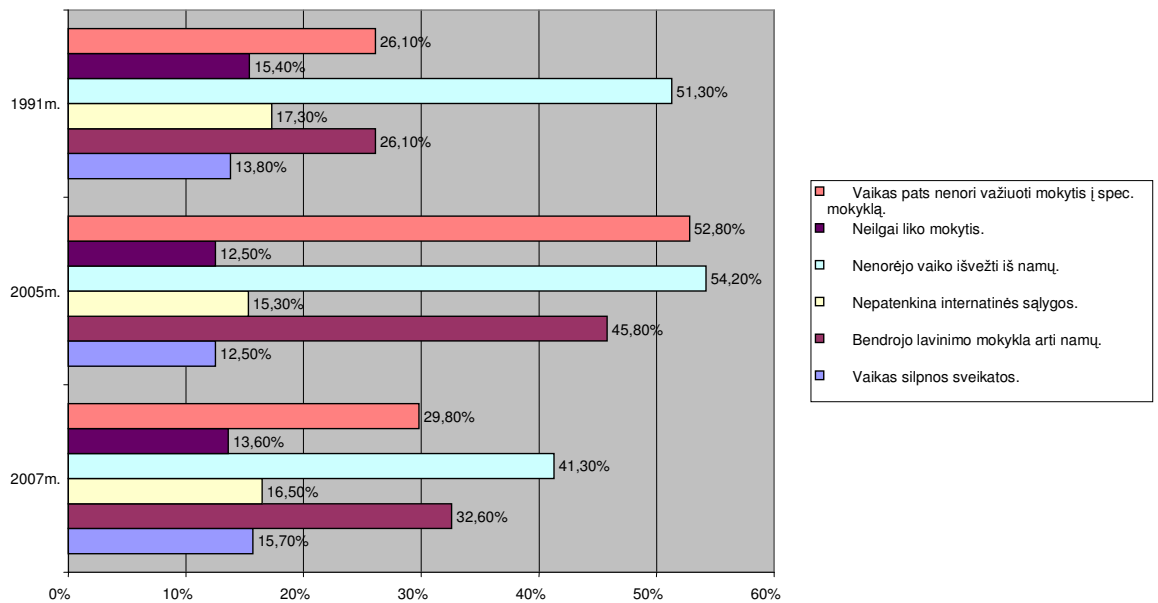
vyresniųjų klasių mokiniai pareiškia norą vidurinių išsilavinimą įgyti specialiojoje mokykloje, kur jiems lengviau ir tvirčiau įsisavinti mokslo žinias. Įgytos tvirtos žinios atvers galimybes mokytis aukštosiose mokyklose. Kiti tyrimo duomenys, kaip geresnė akių priežiūra; mokosi brolis/sesuo; būčiau tarp kitų silpnaregių vaikų, neturi didelės įtakos, besirenkantiems mokytis specialiojoje mokykloje.

3.3 Aklųjų ir silpnaregių mokinių integruoto ugdymo raidos ypatumai tėvų požiūriu

Tėvai taip pat žino, kad Lietuvoje yra specialiosios mokyklos (87,2%), 2005m. - 96,9%, o 1991 metais žinojo 88,7% apklaustųjų.

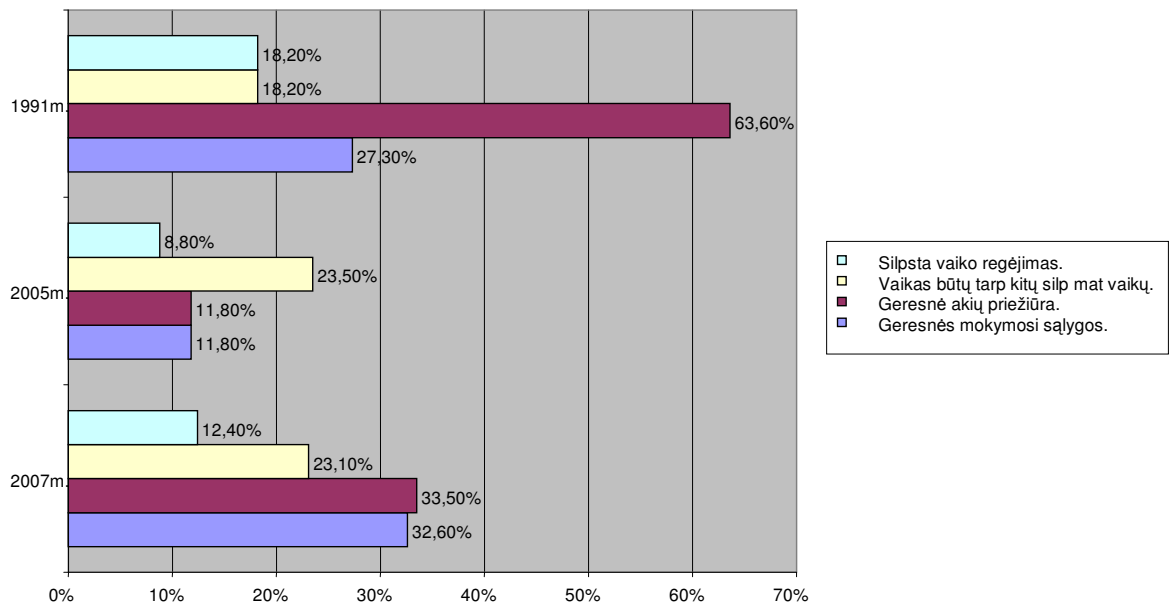
10 pav. Tėvai žino, kad yra specialiosios mokyklos, (N=241)

II pav. Vaikas nesimoko specialiojoje mokykloje, (N=241)

Nors didžioji dauguma tėvų žino, kad LR yra specialiosios mokyklos akliesiems ir silpnaregiams Kaune, Vilniuje, tačiau savo vaikus pageidauja ugdyti bendrojo lavinimo mokyklose. Kaip priežastį, dauguma nurodo „nenori vaiką išvežti iš namų“. Analizuojant nenoro išvežti iš namų, priežastys galime suskirstyti taip: bendrojo lavinimo mokykla yra arti namų: 1991m. – 26,1%, 2005m. – 45,8%, 2007m. – 32,6%; vaikas pats nenori važiuoti mokytis į specialiąją mokyklą: 1991m. – 26,1%, 2005m. – 52,8%, 2007m. – 29,8%; nepatiko internatinės sąlygos: 1991m. – 17,3%, 2005m. – 15,3%, 2007m. – 16,6%; neilgai liko mokytis: 1991m. – 15,4%, 2005m. – 12,5%, 2007m. – 13,6%.

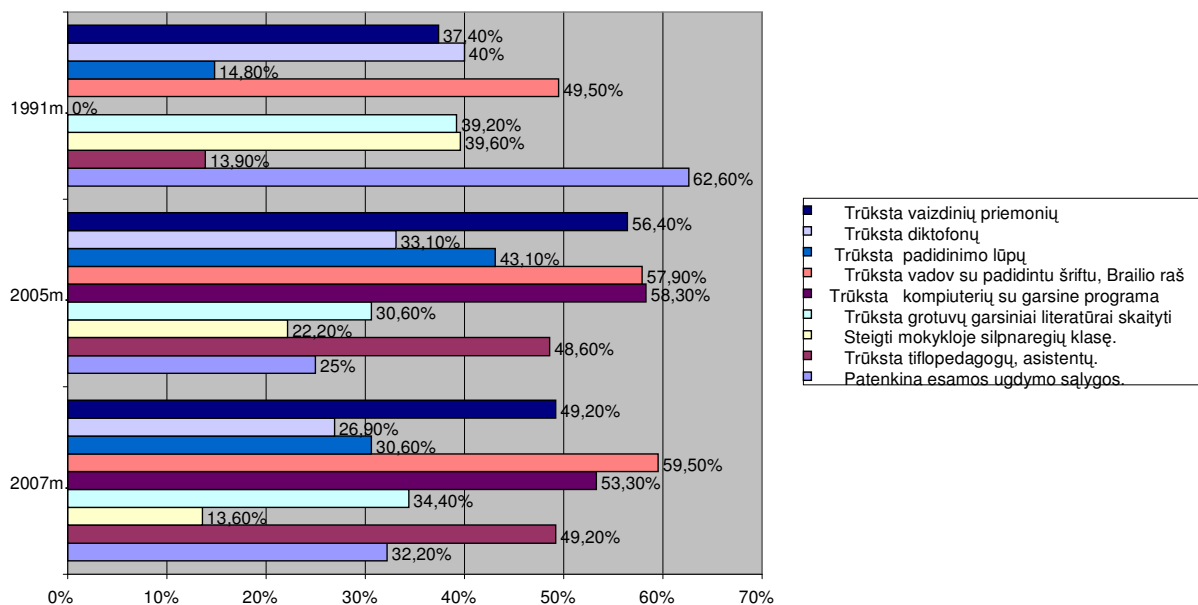
Pasirenkant sutrikusio regėjimo vaikams ugdymo formas, nemažas vaidmuo tenka tėvams, jų žinios apie ugdymo privalumus specialiojoje ar bendrojo lavinimo mokyklose. Teiginiai: arti mokykla, neilgai liko mokytis, vaikas pats nenori važiuoti mokytis į specialiąją mokyklą ir t.t. nėra objektyvi motyvacija pasirenkant ugdymo formas. Neįvertina vaikų regėjimo sutrikimo ypatumų. Taip pat galime teigti, kad kai kurie tėvai neleidžia vaiko į specialiąją mokyklą dėl materialinės padėties, nes neįgalus vaikas iki 18 metų gauna šalpos pensiją, o vidutinio ir sunkaus neįgalumo vaikas gauna nuolatinės slaugos kompensaciją. Šių išmokų negautų, tuo atveju, jei vaikas mokytųsi specialiojoje mokykloje. Yra ir tokių tėvų, kurie objektyviai įvertino savo vaikų regėjimo aštrumą, aplinkybes ir nori, kad jų vaikas būtų ugdomas specialiojoje mokykloje. Jų atsakymus pagal reikšmę sugrupavome: geresnė akių priežiūra – 33,5%, geresnės mokymosi sąlygos – 32,6%, vaikas būtų tarp kitų silpnai matančių vaikų – 23,1%, silpsta vaiko regėjimas – 12,4%. Visų trijų tyrimų duomenys atsispindi 12 paveikslėlyje.

12 pav. Norėtų, kad vaikas mokytųsi specialiojoje mokykloje, (N=241)

Besimokant bendrojo lavinimo mokyklose, regėjimui tenka didesnis krūvis. Klasėje mokosi daug vaikų, mokytojai neturi galimybių daugiau skirti laiko individualiam darbui, sutrikusio regėjimo vaikams, mažai skiria laiko. Daugiau vaikas dirba savarankiškai daug skaito, rašo, pavargsta akys, silpsta regėjimas. Tokiam vaikui reikia pastovios akių gydytojo priežiūros. Pastaruoju metu akių gydytojų labai trūksta, užsiregistravus konsultacijai, reikia laukti kelis mėnesius. Tėvai tikisi, kad specialiojoje mokykloje bus geresnė akių priežiūra ir ugdymo sąlygos.

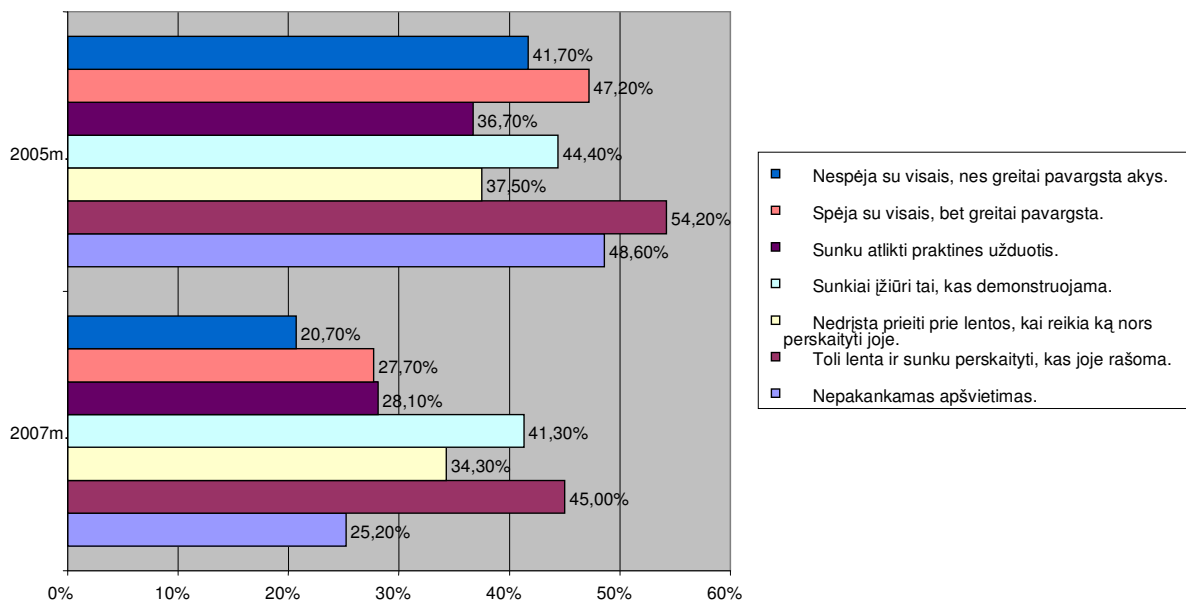
Koks tėvų požiūris į bendrojo lavinimo mokyklos ugdymą (si) matome 13 paveikslėlyje.

13 pav. Požiūris į bendrojo lavinimo mokyklos ugdymą(si), (N=241)

Jei 1991m. mokymo integruoto ugdymo sąlygos bendrojo lavinimo mokyklose tenkino 62,6% tėvų, tai 2007m. tik 32%, tokį sumažėjimą būtų galima paaiškinti tuo, kad integruoto mokymo pradžioje tėvai tikėjosi, kad jų vaikams bus sudarytos geresnės mokimosi sąlygos. Kasmet mokymo procesas vis sudėtingesnis, diegiamos naujos informacijos technologijos, keičiasi mokymo dalyko turinys ir apimtys. Naujų mokymo priemonių, pritaikytų akliems ir silpnaregiams mokiniams, nespėja sukurti ir pagaminti. Tėvų požiūriu šiuo metu LR bendrojo lavinimo mokyklose trūksta regėjimą kompensuojančių priemonių: kompiuteriu su garsine programa 53,3%, 1991m. tyrimo metu šios priemonės nebuvo nurodyta. Tėvai dar pageidauja, kad ugdymo procese jų vaikas turėtų: grotuvų garsiniai literatūrai skaityti - 34,4%, papildinimo lūpų – 30,6%, diktofonų – 26,9%.

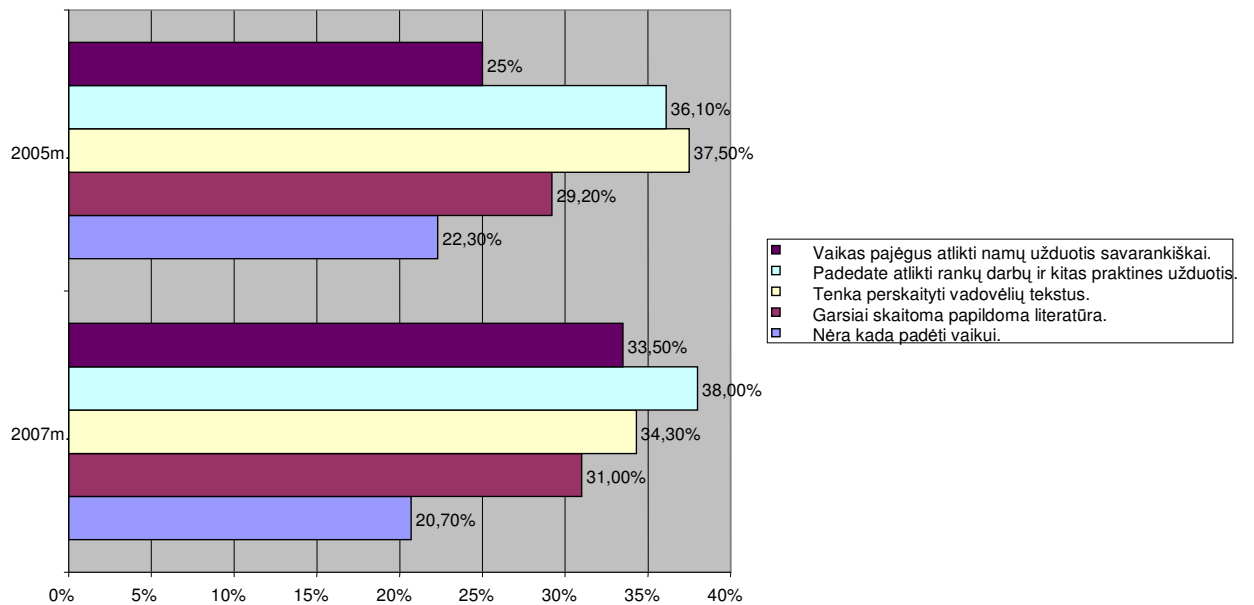
Tėvai teigia, kad LR bendrojo lavinimo mokyklose trūksta vaizdinių priemonių - 49,2%, vadovėlių padidintu šriftu, Brailio raštu - 59,5%. Minėtos problemos dar neišspręstos. Didesnės pagalbos norėtų iš tiflopedagogų, mokytojų asistentų, kurių LR bendrojo lavinimo mokyklose trūksta. Taip nurodo 49,2% apklaustų tėvų. Integruoto mokymo pradžioje buvo manoma, kad bus galimybė įkurti atskiras klases sutrikusio regėjimo mokiniams, tačiau praktika parodė apklaustų tėvų. Integruoto mokymo pradžioje buvo manoma, kad bus galimybė įkurti atskiras klases sutrikusio regėjimo mokiniams, tačiau praktika parodė, kad tokias klases kurti nėra tikslinga, nes trūksta mokinių.

14 pav. Vaiko darbingumas per pamokas, (N=241)

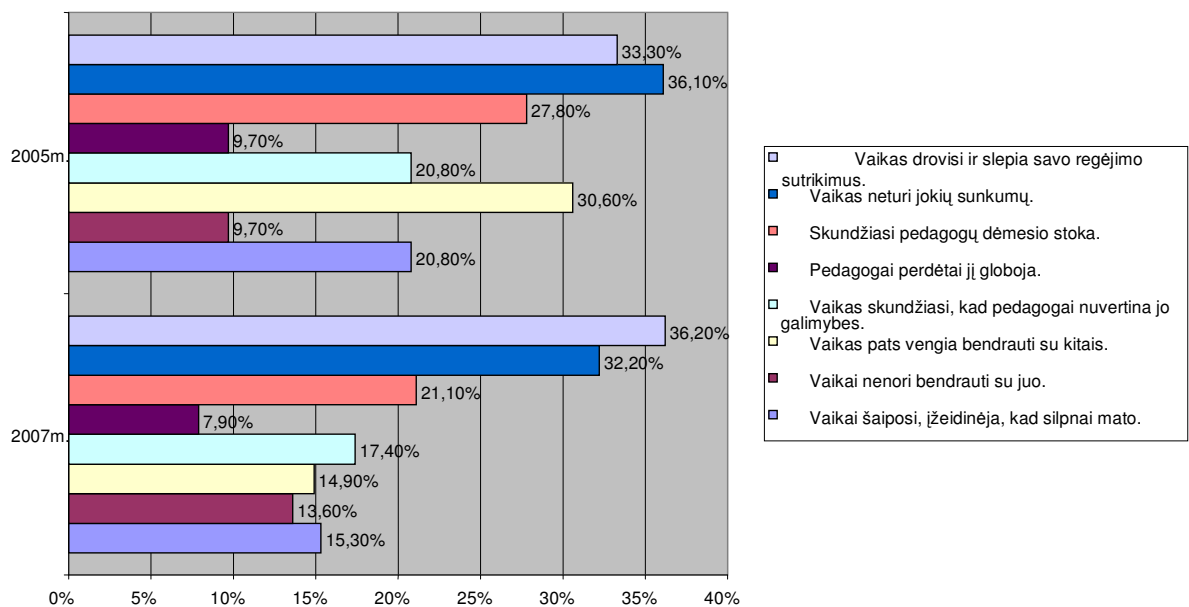
Tėvų požiūriu jų vaikams vis sunkiau įsisavinti mokomąją medžiagą per pamokas. Nors ir greitai pavargsta nuo didelio mokymo krūvio, bet spėja su visais 2007m. – 27,7%, o 2005m. – 47,2%. Nespėja su visais 2005m. – 52,8%, 2007m. – 72,3%. Tėvai kaip priežastys nurodė: pavargsta akys 2005m. – 41,7%, 2007m. – 20,7%; sunku atlikti praktines užduotis 2005m. – 36,7%, 2007m. – 28,1%; sunkiai įžiūri tai, kas demonstruojama 2005m. – 44,4%, 2007m. – 41,3%; ndrįsta priėti prie lentos, kai reikia ką nors perskaityti joje 2005m. – 37,5%, 2007m. – 34,3%; toli lenta ir sunku perskaityti kas joje rašoma 2005m. – 54,2%, 2007m. – 45%; nepakankamas apšvietimas 2005m. – 48,6%, 2007m. – 25,2%.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad sumažėjo 23,4% skaičius tėvų, kurie teigė, jog mokykloje apšvietimas yra nepakankamas, tai turėjo įtakos akių nuovargiui per pamokas. Šis rodiklis sumažėjo 21%. 1991m. tyrimo duomenų apie darbingumą per pamokas neturėjome.

15 pav. Pagalba, atliekant namų užduoti, (N=241)

Jei respondentams mokymosi procese padeda tiflopedagogų, mokytojai asistentai, tai namuose ruošiant namų darbus, padeda tėvai, artimieji. Daugiausia 38% tėvų atsakė, kad reikia padėti atlikti rankų darbus ir kitas praktines užduotis, 34,3% nurodė, kad reikia skaityti vadovėlių tekstus, 31% - garsiai skaityti papildomą literatūrą. 20,7% teigia, kad neturi laiko vaikui padėti ruošti namų darbus yra užsiėmę darbe ar kita veikla. 33,5% apklaustų tėvų mano, kad vaikai yra savarankiški ir patys gali atlikti visas namų užduotis. 1991m. tyrimo duomenų šiuo klausimu neturėjome. Tyrimai rodo, kad tėvų, artimųjų pagalba sutrikusio regėjimo vaikams integruotame ugdyme yra svarbi ir pagalbos pobūdis nekinta. Tai galime matyti 15 paveikslėlyje.

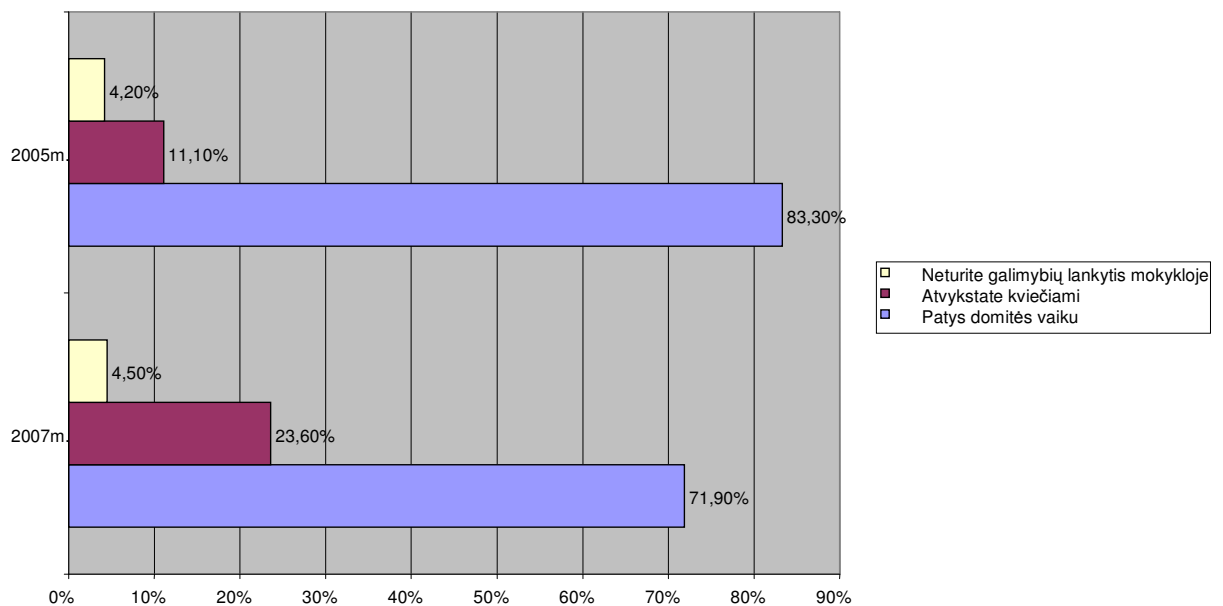

16 pav. Vaiko savijauta klasėje, (N=241)

16 paveikslėlyje atsispindi duomenys apie tėvų požiūrį į jų vaikų santykius su bendraamžiais ir pedagogais, kokios problemos iškyla bendravime. 32,2% tėvų atsakė, kad bendravimas mokykloje yra geras ir patarimų ar pagalbos jiems nereikia. Vaikų ir pedagogų bendravime tėvai savo atsakymuose nurodo šiuos trūkumus: pedagogo dėmesio stoka 21,1%, nuvertina galimybes 17,4%, perdėtai globoja 7,9% pedagogų. Lyginant su 2005m. tyrimo duomenimis vaikų ir pedagogų bendravimas nors ir nežymiai, bet gerėja. Geriau vienas kitą supranta, vertina jų galimybes. Perdėtą globą dažniausiai jaučia pradinė klasių mokiniai skiria jiems lengvesnes užduotis, kelia mažesnius reikalavimus. Dėl tifologinių žinių trūkumo mokytojai kartais nuvertina aklujų ir silpnaregių galimybes gyvenime, o dėl laiko stoka skiria mažiau dėmesio pamokos metu.

36,2% tėvų mano, kad jų vaikai droviasi ir slepia savo negalę, todėl 14,9% tėvų mano, kad vaikas nenori bendrauti su savo bendraamžiais. 13,6% atsakymuose nurodė, kad kiti vaikai nenori bendrauti su juo, 15,3% teigia, kad iš jų šaiposi, įžeidinėja. Žinoma, kad bendravimo problemų yra kiekvienoje mokykloje, klasėje, grupėje ir t.t. Jos priklauso nuo auklėjimo, bendro išsilavinimo, kultūros, santykių šeimoje.

Svarbu kiek tėvai domisi vaiko savijauta mokykloje, jo pažangumu ir t.t. atsakymus pateikiame 17 paveikslėlyje.

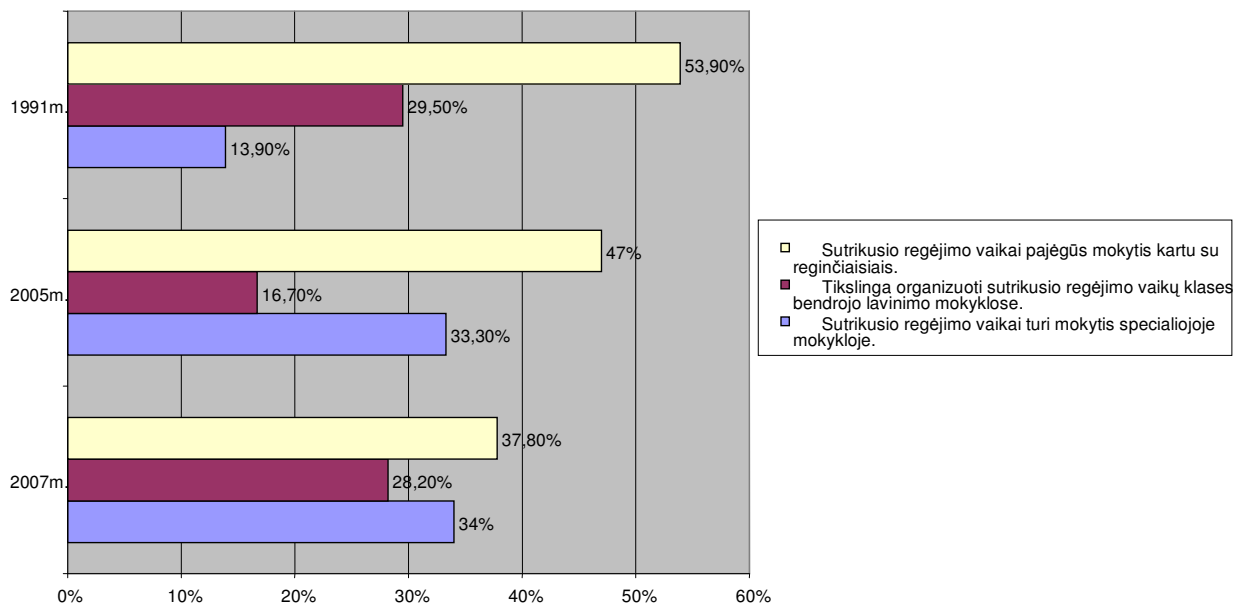

17 pav. Tėvų dalyvavimas ugdymo įstaigose, (N=241)

Nedidelis dalis 4,5% tėvų savo atsakymuose nurodė, kad neturi galimybių lankytis mokykloje, o 23,6% atvyksta kviečiami. Didžioji dalis tėvų 71,9% lankosi mokyklose ir domisi kaip jų vaikai mokosi, elgiasi. Kartu su pedagogais aptaria pasitaikančias problemas, padeda jas šalinti.

3.4 Aklujų ir silpnaregių mokinių integruoto ugdymo ypatumai pedagogų požiūriu

Daugiau kaip pusė apklaustųjų pedagogų yra dirbę su mokiniais, turinčiais regėjimo sutrikimų 2005m. - 73,2%, 2007m. – 72,6%.

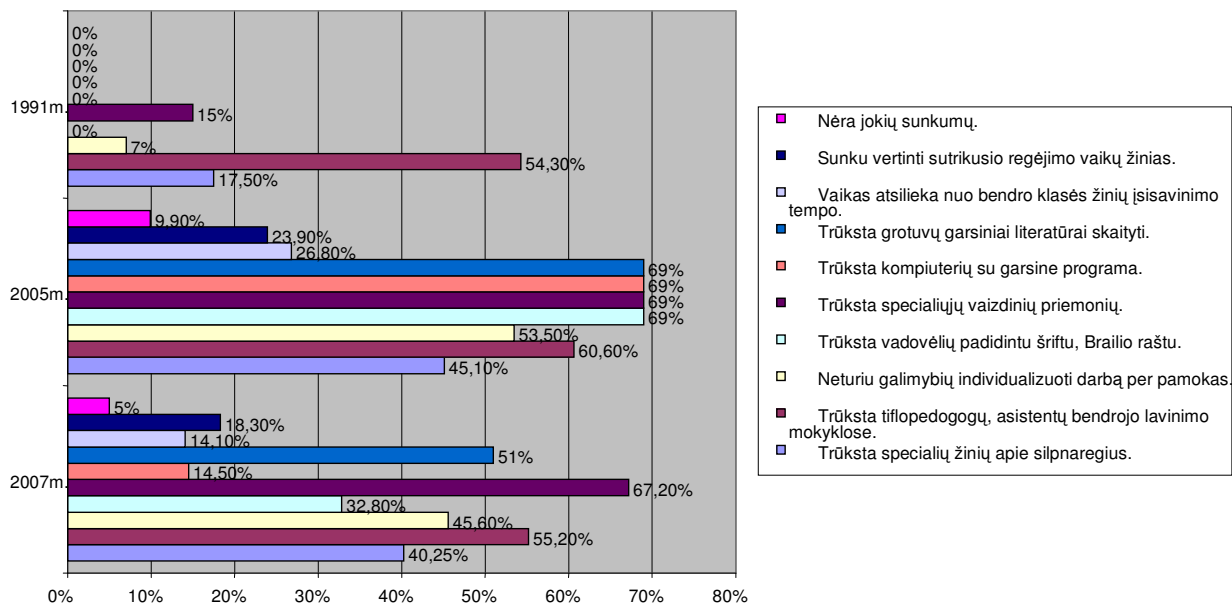

18 pav. Požiūris į sutrikusio regėjimo vaikų ugdymą (si), (N=241)

Visų trijų tyrimo duomenys rodo, kad mokytojų požiūris į sutrikusio regėjimo vaikų integruotą ugdymą keičiasi. Jei integruoto ugdymo pradžioje buvo manyta, kad su regėjimo negalę mokiniai galės ir sugebės mokytis kartu su reginčiaisiais bendrojo lavinimo mokyklose 1991m. – 53,9%, tai vėlesniais metais pedagogų darbo patirtis parodė, kad šioje srityje yra daug spręstinių problemų. Šis procentas mažėjo 2005m. – 47%, 2007m. – 37,8%. Pedagogai savo atsakymuose pateikė dvi išeitis:

1. Mokytis specialiosiose mokyklose, kur yra geresnės mokymo sąlygos: 1991m. – 13,9%, 2005m. – 33,3%, 2007m. – 34%.
2. Organizuoti sutrikusios regėjimo vaikų klases bendrojo lavinimo mokyklose: 1991m. – 29,5%, 2005m. – 16,7%, 2007m. – 28,2%.

Tokios klasės LR buvo bandyta įkurti Klaipėdos bendrojo lavinimo mokykloje. Vėliau jos buvo uždarytos, trūko mokinių. Jie gyveno skirtinguose Klaipėdos miesto rajonuose ir buvo sunku atvykti į pamokas.

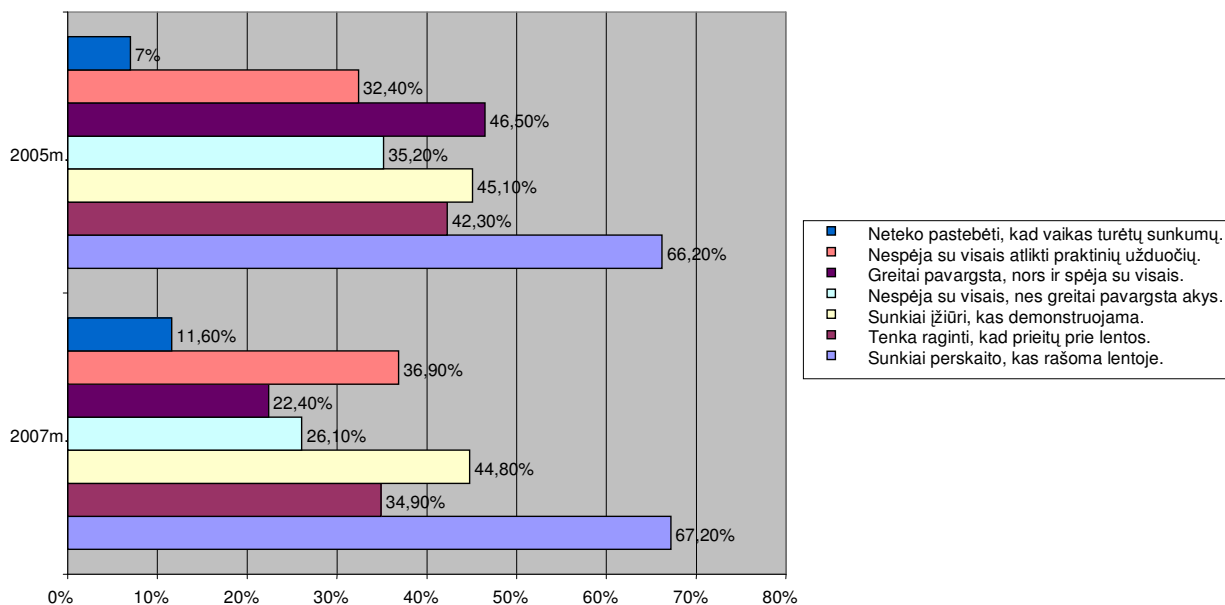
19 pav. Darbas klasėje, (N=241)

19 paveikslėlyje atsispindi tyrimų duomenys apie sunkumus su kuriais susiduria pedagogai mokymo procese integruotai ugdant sutrikusio regėjimo vaikus. Jų atsakymus galima sugrupuoti:

1. Mokymo priemonių.
2. Specialiųjų žinių (kvalifikacijos) apie sutrikusio regėjimo vaikų ugdymo ypatumus.

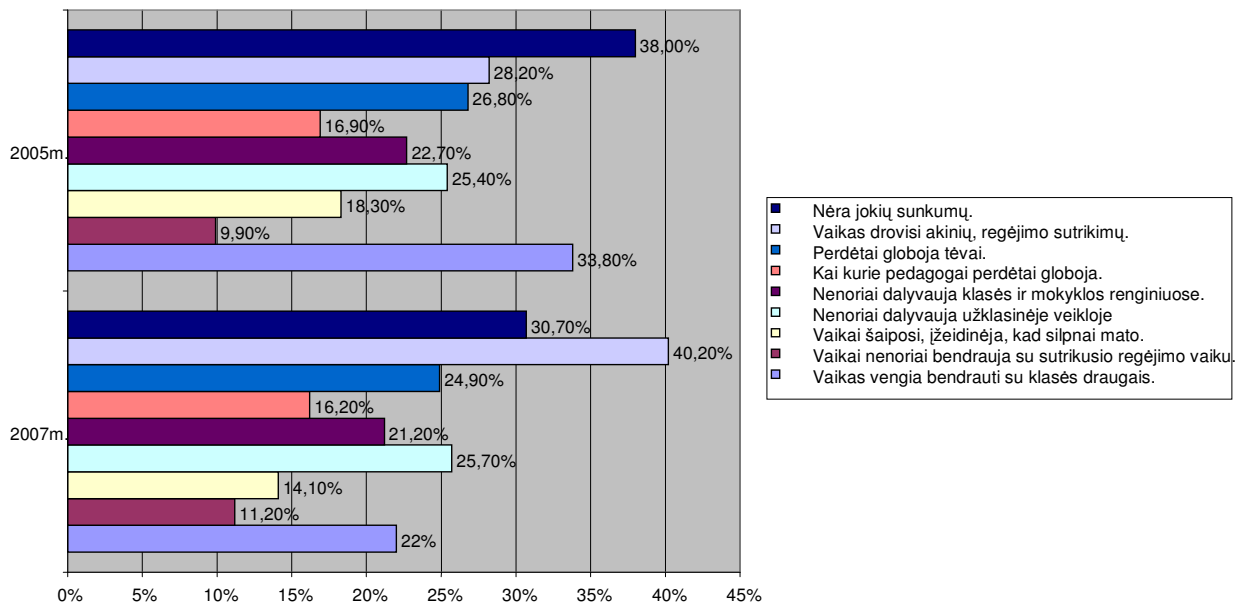
Didžiausia problema integruotame ugdyme yra specialiosios vaizdinės priemonės. Jų trūkumą nurodė: 1991m. – 15%, 2005m. – 69%, 2007m. – 67,2%. Ši problema dar bus eilę metų, nes neįgaliųjų techninės pagalbos centrai nenumato aprūpinti bendrojo lavinimo mokyklas įvairiomis regėjimą kompensuojančiomis, vaizdinėmis priemonėmis. Švietimo skyriai neskiria lėšų tokioms priemonėms įsigyti. Pedagogai pasigenda kompiuterio su garsinėmis programomis, grotuvo įgarsintai literatūrai skaityti, vadovėlių padidintu šriftu ir t.t.

Nors mokytojai būna ir aukštos savo dalyko kvalifikacijos, bet nepakankamai turi specialiųjų žinių ugdant sutrikusio regėjimo vaikus. Taip nurodė: 1991m. – 17,5%, 2005m. – 45,1%, 2007m. – 40,2% apklaustųjų. Būtu tikslinga šiuo klausimu pedagogams organizuoti daugiau seminarų, kursų ir t.t. Kadangi bendrojo lavinimo mokyklų klasėse mokosi daug vaikų, mokytojams sunku per pamokas skirti daugiau laiko neįgaliems vaikams, individualizuoti darbą: 1991m. – 7%, 2005m. – 53,5%, 2007m. – 45,6%. Ugdymo procese pedagogai pasigenda tiflopedagogų, mokytojo asistento pagalbos: 1991m. – 54,3%, 2005m. – 60,6%, 2007m. – 55,2%. Tik 2005m. – 9,9%, 2007m. – 5% respondentų teigia, kad dirbant su sutrikusio regėjimo vaiku nėra jokių sunkumų.

20 pav. Sutrikusio regėjimo vaikų darbingumas per pamokas, (N=241)

Pedagogų požiūris į darbingumą sutrikusio regėjimo vaikų per pamokas atsispindi 20 paveikslėlyje. Darbingumas, nuovargis, perteikiamų mokslo žinių įsisavinimo tempas glaudžiai susiję su regėjimo sutrikimo laipsniu. Svarbu, kad mokytojas, sodindamas klasėje mokinius, atsižvelgtų į jų regėjimo aštrumą, kad jiems būtų lengviau perskaityti kas parašyta lentoje, stebėti kas demonstruojama. Iš pedagogų atsakymų galima pastebėti, kad mokiniams sunkiausia išžiūrėti tai, kas parašyta lentoje: 2005m. – 66,2%, 2007m. – 67,2%. Gerai elgiasi tie pedagogai, kurie silpnai matančius vaikus sodina pirmuosiuose suoluose, pakviečia prie lentos perskaityti, arba patys perskaito kas parašyta: 2005m. – 42,3%, 2007m. – 34,9%. Taip pat pedagogai nurodė, kad sutrikusio regėjimo vaikas sunkiai išžiūri kas demonstruojama: 2005m. – 45,1%, 2007m. – 44,8%. Pedagogai neturi galimybių per fizikos, chemijos, geografijos ir kt. pamokas skirti papildomo laiko tokiems vaikams. Šį darbą turėtų atlikti mokytojai asistentai. Taip pat atsiranda sunkumų, atliekant įvairias praktines užduotis, kada reikia patiems matuoti, kirpti, sverti, pjaustyti, drožti ir kt. todėl jie nespėja su visais atlikti praktinių užduočių: 2005m. – 32,4%, 2007m. – 36,9%. Pedagogų teigimu, greitai pavargsta ir spėja su visais 2005m. – 46,5%, 2007m. – 22,4%, nespėja su visais, nes greitai pavargsta akys: 2005m. – 45,1%, 2007m. – 26,1%. 2005m. – 7%, 2007m. – 11,6% pedagogų nepastebėjo, kad sutrikusio regėjimo vaikai turėtų sunkumų mokymo procese ir atsilieptų jų darbingumui.

21 pav. Sutrikusio regėjimo vaikų savijauta klasėje, (N=241)

Pedagogų nuomone galima matyti 21 paveikslėlyje. Vaikas su negalę atėjęs į klasę, greitai pajaučia koks kitų požiūris į jį ir jo negalę, kaip su juo bendraujama ir t.t. Kuo jaunesnio amžiaus vaikai tuo labiau slepia savo negalę, droviasi, vengia nešioti akinius. Tai pastebi 2005m. – 28,2%, 2007m. – 40 % pedagogų. Jų nuomonė 2005m. – 26,8%, 2007m. – 24,9% tėvų, 2005m. – 16,9%, 2007m. – 16,2% pedagogų skiria per dideli dėmesį ir globą sutrikusio regėjimo vaikams. Tuo mažina jų savarankiškumą, saviraišką. Didžioji dauguma vaikų aktyviai dalyvauja klasės ir mokyklos renginiuose 2005m. – 77,3%, 2007m. – 78,8%, užklausinėje veikloje - 2005m. – 74,6%, 2007m. – 74,3%. Tik nedaugelis vaikų 2005m. – 18,3%, 2007m. – 14,1% šaiposi ir įžeidinėja ir 2005m. – 9,9%, 2007m. – 11,2% nenoriai bendrauja regėjimo negalę turinčiais vaikais. Tyrimo duomenys rodo, kad sumažėjo 2005m. – 33,8%, 2007m. – 22% skaičius sutrikusio regėjimo vaikų vengiančiu bendrauti su klasės draugais. 2005m. – 38%, 2007m. – 30,7% pedagogų nenurodė jokių sunkumų bendravime. Jų nuomone sutrikusio regėjimo vaikai klasėje jaučiasi gerai, turi daug draugų, aktyviai dalyvauja įvairiose renginiuose, visuomeninėje veikloje.

IV. AKLŪJŲ IR SILPNAREGIŲ MOKINIŲ INTEGRUOTAS UGDYMAS: KLIŪTYS, GALIMYBĖS IR POKYČIŲ KRYPTINGUMAS

Tai, ką darė specialistai, žinybos, valdžia, pedagogai, tėvai ir kas baigėsi neįgalių vaikų separacija ir segregacija – buvo natūralus raidos etapas. Keičiasi visuomenė, keičiasi ir negalių bei paramos neįgaliesiems samprata (Bagdonas, 1997).

Integracija – ne dirbtinų kliūčių įveikimas, o inovacinė koncepcija, požiūrio į neįgaliųjų ugdymą ir ugdymo praktikos kaita. Įgyvendinant inovacijas susiduriama su

ankstesnėje raidoje susiklosčiusiomis struktūromis, nuostatomis, idėjomis, ekonominėmis ir politinėmis sąlygomis. Integracija (ir inkluzija) - tai natūrali, vidinė, be abejo, iš išorės stimuliuojama, kaita. Geriau, kad ji ir toliau vyktų ne revoliuciškai, bet evoliuciškai (Bagdonas, 1997).

Specialusis ugdymas yra brangesnis už bendrąjį dėl daugelio priežasčių: papildomas mokytojų rengimas, specialistų paslaugos, kompensacinė technika, brangesnės mokymo priemonės. Neįgaliam vaikui ugdyti skirtos tiesioginės ir netiesioginės lėšos turėtų „judėti“ kartu su vaikais. Būtinoms ugdymo lėšoms turėtų būti bent apytikriai nustatomos įvertinant vaiką ir konkrečią jo ugdymo formą. Integruoto ugdymo sąnaudos turėtų prilygti specialiojo ir bendrojo ugdymo sąnaudų vidurkiui (skaičiuojant išlaidas vienam mokiniui). Vadinasi, integracijai papildomų lėšų nereikia. Bendrojo lavinimo mokykla negalės persitvarkyti, jei negaus lėšų, priklausančių ją lankantiems neįgaliesiems vaikams ugdyti (Bagdonas, 1997).

Neįgalių vaikų tėvų nuogaustavimai dėl bendrojo lavinimo mokyklų nepasirengimo integruotam ugdymui yra pagrįsti. Pirmiausia nepritaikyta tų mokyklų fizinė aplinka. Antra, nepakankamas mokytojų profesinis pasirengimas specialiojo ugdymo srityse. Visame pasaulyje neįgalius vaikus ugdo tie patys klasių mokytojai. Be bendrų pedagoginių, jie turi ir specialių pedagoginių žinių, įgytų studijuojant ir vėliau keliant kvalifikaciją. Atskirais klausimais jiems talkina specialistai (Bagdonas, 1997).

Švietimo srities darbuotojai jau beveik dešimtmetis išgyvena didelių pokyčių metą - vyksta švietimo reforma. Šis procesas palietė aklyjū ir silpnaregių ugdymo sistemą (Daujotienė, 1998). Aklyjū ir silpnaregių ugdymo sistemos sėkmę nulems ne vien jau parengti įstatymai bei normatyviniai dokumentai, bet pirmiausia visų apskričių, savivaldybių rūpinimasis jų įgyvendinimu ir kiekvienos švietimo įstaigos, kiekvieno specialisto veikla ir darbai.

Aklieji ir silpnaregiai įrodė, kad gali įgyti specialybę, tapti pilnaverčiais visuomenės nariais. Tam valstybė turi sudaryti sąlygas, užtikrindama vieningos sistemos funkcionavimą: išsami, visapusiška informacija; galimybė rinktis; kvalifikuotą pagalbą; visiška integracija į visuomenę.

Tyrimais nustatyta, kad šiuo metu LR bendrojo lavinimo mokyklos yra dar prekliuzijos etape, nes jos techniškai ir materialiai nepilnai pasirengusios ugdyti sutrikusio regėjimo mokinių. Dauguma mokyklų nėra pritaikiosios aplinkos, neturi specialių kabinetų, kuriose būtų kaupiama tiflologinė literatūra, Brailio raštu, padidinto šrifto vadovėliai, vaizdinės ir kitos būtinos priemonės, reikalingos sutrikusio regėjimo vaiko ugdymo procese. Būtų tikslinga ir ekonomiškiau įsteigti specialiojo ugdymo paramos centrus, iš kurių mokyklos galėtų gauti reikiamas priemones, taip pat šiomis priemonėmis galėtų aprūpinti ir naujai įsteigti techninės pagalbos neįgaliesiems centrai.

Mokyklų vadovai priima neįgalius vaikus į bendro lavinimo mokyklas daugiau dėl moksleivių skaičiaus, o ne dėl integruoto ugdymo idėjos, nepasirūpina vaikų specialiųjų poreikių tenkinimu: aplinkos pritaikymu, priemonėmis, specialistais, mokytojais asistentas ir t.t.

Daugiausiai LR bendrojo lavinimo mokyklose integruotai ugdomi pagrindinių mokyklų klasėse: 60,5%. Pradinėse klasėse - 32,9%, vyresnėse klasėse 6,6%. Vyresniųjų klasių mokiniai vidurinę išsilavinimą įsigyti išvyksta į specialiąsias mokyklas. Jų manymu, kad specialiojoje mokykloje geresnės mokymosi sąlygos, geriau galima pasiruošti stojant į aukštąsias mokyklas.

Pagal regėjimo aštrumą daugiausia būtų - 0,1% – 42,3%. Panašūs skaičiai yra tų kurių regėjimo aštrumas yra 0,2% – 23,7%, 0,3% – 23,2%. Mažiausiai integruotai mokosi aklųjų – 3,7%. Jų Lietuvos Respublikoje yra mažiausia.

Iki LR nepriklausomybės atgavimo, dauguma su negalia vaikai buvo ugdomi specialiosiose mokyklose. Vėlesniais metais vis plačiau buvo propaguojamas ir praktiškai diegiamas integruotas ugdymas, atsisakyta teiginio, kad su negalę vaikai būtų ugdomi tik specialiosiose mokyklose. Tai vaikai – paauglystės amžiuje, formuojasi jų asmenybė, jiems tinkamiausias ugdymo modelis: vaikas → šeima → mokykla – išsaugo pilnaverčius ryšius tiek su tėvais, tiek su artimiausios aplinkos žmonėmis. Vis daugiau vaikų pareiškia norą mokytis LR bendrojo lavinimo mokyklose, šis procentas padidėjo nuo 1991m. - 29% iki 2007m. - 53,6%. Savo pasirinkimą motyvavo: patenkina esamos ugdymo sąlygos: 1991m.- 61%, 2007m. – 46,5%. Šis skaičius sumažėjo 14,5% . Sutrikusio regėjimo vaikai mokydami integruotai, susidūrė su kai kuriomis problemomis mokymosi procese: naujos informacinės technologijos, vis didėjančiais mokymo krūviais ir t.t. Kiti motyvai, kaip antai: mano mokykla arti namų, artimieji dirba mano mokykloje, nenoriu išsiskirti su draugais, pasirenkant ugdymo formą didelės įtakos neturi.

Tėvai savo vaikus norėjo integruotai ugdyti LR bendrojo lavinimo mokyklose, motyvuodami: nenorėjo vaiko išvežti iš namų 1991m. - 51,3%, 2007m. – 41,3%; bendrojo lavinimo mokykla arti namų 1991m. – 26,1%, 2007m. – 32,6%; vaikas pats nenori važiuoti mokytis į specialiąją mokyklą 1991m. – 26,1%, 2007m. – 29,8%. Tėvai, parinkdami savo vaikams ugdymo formas, mažiau atsižvelgia kokios tinkamesnės mokymosi sąlygos, labiau tenkina savo ir vaiko norus, interesus.

Mažėja skaičius pedagogų kurie teigia, kad sutrikusio regėjimo vaikams geriausia mokytis LR bendrojo lavinimo mokyklose ir yra pajėgūs mokytis su reginčiaisiais 1991m. – 53,9%, 2007m. – 37,8%. Šis skaičius sumažėjo 16,1%. Motyvuoja tuo, kad mokymo sąlygos LR bendrojo lavinimo mokyklose dar nėra pakankamai pritaikytos.

Vykdami į LR bendrojo lavinimo mokyklą, sunkumų nepatyrė: 2005m. - 66,7% 2007m. - 70,6% vaikų. Šis skaičius pakito tik 3,9%. Tačiau 29,4% vaikų vykdami į mokyklą patiria įvairių sunkumų: sunku orientuotis tamsios paros metu, pamatyti reikiamą transporto priemonę, sunku pereiti kelią, gatvę.

Nustatyta, kad trūksta vadovėlių padidintu šriftu, Brailio raštu 1991m. - 67,1%; 2007m. - 34,4%. Aprūpinimas vadovėliais pagerėjo 32,7%. Pastaruoju metu vis daugiau jų išleidžia Lietuvos aklųjų biblioteka, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centras. Reglamentuojantys švietimo įstatymai įpareigoja bendrojo lavinimo mokyklas sutrikusio regėjimo vaikus aprūpinti tinkamais vadovėliais. Mokyklų administracijos, sutrikusio regėjimo vaikams neužsako ir neperka, motyvuodamos lėšų stoka. Todėl ši problema dar liko neišspręsta.

Tinkamas šriftas ir apšvietimas padeda sutrikusio regėjimo mokiniams, greičiau ir lengviau suvokti ir įsisavinti mokomąją medžiagą. Nors šiuo metu nemažos lėšos skiriamos mokyklų renovacijai, tačiau vaikų nuomone, apšvietimas klasėse dar nepakankamas 1991m. - 43,4%, 2007m. - 31,1%. Nusiskundimu nepakankamu apšvietimu sumažėjo 13,3%.

Vaikai nurodo, kad sunku įžiūrėti tai, kas demonstruojama 1991m. - 52,4%, 2007m. - 43,6%. Palyginus kaip buvo demonstruojamos įvairios vaizdinės priemonės 1991m. ir 2007m., tyrimo duomenys parodo, kad pagerėjimas yra 8,8%. Sutrikusio regėjimo vaikams demonstruojamoms vaizdinės priemonės, klasės lenta, turi atitikti reikalavimus: spalvą, dydį, formą ir kt. Tokių priemonių, kad atitiktų minėtus reikalavimus, poreikis yra nedidelis. Firmoms, įmonėms nenaudinga jų gaminti, kadangi jų savikaina yra didelė. Taip pat bendrojo lavinimo mokyklos dar mažai turi priemonių, kurios skirtos mokomąją medžiagą suvokti lytėjimu ir klausa.

Tėvų nuomone poreikis vadovėlių padidintu šriftu auga nuo 1991m. - 49,5% iki 2007m. - 59,5%. Tėvų nuomone, kad vaikams sunku įžiūrėti kas demonstruojama 2005m. - 44,4%, 2007m. - 41,3%. Pagerėjimas nežymus 3,1%. Nusiskundimų apšvietimu klasėse sumažėjo 23,4% tėvų (2005m. - 48,6%, 2007m. - 25,2%).

32,8% pedagogų nurodo, kad šiuo metu dar trūksta vadovėlių padidintu šriftu. 2005m. nurodė 69%. Aprūpinimas pagerėjo 36,2%. Taip pat pedagogai teigia, kad mokiniams sunku suvokti kas demonstruojama 2005m. - 45,1%, 2007m. - 44,8%. Šioje srityje pažangos nėra. Pedagogai labai pasigenda vaizdinių priemonių 1991m. - 15%, 2007m. - 67,2%. Poreikis padidėjo 52,2%. Pedagogai vis labiau supranta, kad integruotame ugdyme sutrikusio regėjimo vaikams įsisavinant mokomąją medžiagą, reikalingos specialios vaizdinės priemonės, pritaikytos jų regėjimo aštrumui, lytėjimui, klausai.

Integruoto ugdymo sutrikusio regėjimo vaikai besimokydami LR bendrojo lavinimo mokyklose susiduria su įvairiais sunkumais: sunku perskaityti kas parašyta lentoje

1991m. – 47,6%, 2007m. – 56%; pavargsta akys skaitant smulkų šriftą 1991m. – 52,4%, 2007m. – 32,8%, sunkiai perskaito savo raštą 1991m. – 30%, 2007m. – 21,6%. Tik 2005m. – 25%, 2007m. – 26,6% spėja skaityti ir rašyti, didelių sunkumų ugdymo procese nepatiria. Šalinant įvairius sunkumus ugdant, sutrikusio regėjimo vaikus LR bendrojo lavinimo mokyklose, į pagalbą ateina mokytojo asistentai, tiflopedagogai 2005m. – 20,1%, 2007m. – 20,7%. Tyrimo duomenys rodo, kad nedaugelis LR bendrojo lavinimo mokyklų administracijos skiria lėšų asistentų ir tiflopedagogų etatams. Motyvuoja tuo, kad mokyklose mokosi nedidelis skaičius mokinių ir jie pasiskirstę po vieną ar keletą atskirose klasėse. Kiek geresnė padėtis yra pradinėse klasėse. Mokytojas mokantis sutrikusio regėjimo vaiką, stengėsi kuo daugiau įgyti žinių apie jo ugdymo ypatumus, kelių kvalifikaciją. Jie supranta, kad šį vaiką reiks ugdyti keletą metų. Daugiau problemų atsiranda, kai sutrikusio regėjimo vaikai pereina į pagrindinę mokyklą. Kiekvieną dalyką dėsto vis kitas mokytojas. Dėl kelių sutrikusio regėjimo ugdomu vaikų, rengti seminarus, kelti jų kvalifikaciją LR bendrojo lavinimo mokykloms tektu panaudoti daug lėšų. Be to tokių kursų ar seminarų LR mažai organizuoja.

Su kokiais sunkumais susiduria jų vaikai pamokų metu, tėvai nurodo šiuos sunkumus: toli lenta ir sunku perskaityti kas joje rašoma 2005m. – 54,2%, 2007m. – 45%; sunku atlikti praktines užduotis 2005m. – 36,7%, 2007m. – 28,1%; nespėja su visais, nes greitai pavargsta akys 2005m. – 52,8%, 2007m. – 72,3%.

Pedagogai nurodė šiuos sunkumus, su kuriais susiduria sutrikusio regėjimo vaikai per pamokas: sunkiausia įžiūrėti tai, kas parašyta lentoje: 2005m. – 66,2%, 2007m. – 67,2%, nespėja su visais atlikti praktinių užduočių: 2005m. – 32,4%, 2007m. – 36,9%, nespėja su visais, nes greitai pavargsta akys: 2005m. – 45,1%, 2007m. – 26,1%. 2005m. – 7%, 2007m. – 11,6% pedagogų nepastebėjo, kad sutrikusio regėjimo vaikai turėtų sunkumų mokymo procese ir atsilieptų jų darbingumui.

Vaikai nurodo, kad atliekant namų užduotis reikalinga pagalba: padeda atlikti rankų darbų ir kitas praktines užduotis 2005m. – 31,9%, 2007m. – 19,9%, vadovėlio tekstus (2005m. – 45,8%, 2007m. – 32%), papildomą literatūrą 2005m. – 37,3%, 2007m. – 26,6% skaito artimieji. Šie tyrimo duomenys dar kartą rodo, kad LR bendrojo lavinimo mokyklose trūksta vadovėlių padidintu šriftu, įgarsintos literatūros ir kitos mokomosios medžiagos sutrikusio regėjimo vaikams, kad jie galėtų be kitos pagalbos savarankiškai mokytis.

38% tėvų atsakė, kad reikia padėti atlikti rankų darbus ir kitas praktines užduotis, 34,3% nurodė, kad reikia skaityti vadovėlių tekstus, 31% - garsiai skaityti papildomą literatūrą. 20,7% teigia, kad neturi laiko vaikui padėti ruošti namų darbus yra užsiėmę darbe ar kita veikla. 33,5% apklaustų tėvų mano, kad vaikai yra savarankiški ir patys gali atlikti visas namų užduotis.

Tyrimai rodo, kad tėvų, artimųjų pagalba sutrikusio regėjimo vaikams integruotame ugdyme yra svarbi ir pagalbos pobūdis nekinta.

Dėl įvairių priežasčių norinčiu sutrikusio regėjimo vaikų mokytis specialiojoje mokykloje pakito nuo 1991m. – 71%, iki 2007m. – 46,4%. 1991m. dar vyravo nuomonė, kad neįgalūs vaikai būtų ugdomi specialiosiose mokyklose. Vėliau švietimo sistemoje plito integruoto ugdymo idėja, vis daugiau vaikų pasirinko integruotą ugdymą LR bendrojo lavinimo mokyklose, todėl sutrikusio regėjimo vaikai liko savo šeimose ir artimoje aplinkoje.

Priešingai pedagogai savo atsakymuose siūlo sutrikusio regėjimo vaikams mokytis specialiosiose mokyklose: 1991m. – 13,9%, 2005m. – 33,3%, 2007m. – 34%. 1991m. – 53,9% pedagogai buvo įsitikinę, kad vaikai bus pajėgūs mokytis kartu su savo bendraamžiais LR bendrojo lavinimo mokyklose. Kasmet mokymo procese medžiagos apimtys didėja, turinys ir mokymo metodai keičiasi ir t.t. Visą tai sutrikusio regėjimo vaikams suvokti ir įsisavinti tampa vis sunkiau. Jų manymu specialiosiose mokyklose yra sudarytos visos geresnės mokymosi sąlygos, realizuoti savo sugebėjimus, pritaikyti įgytas žinias gyvenime.

1991 metais sutrikusio regėjimo vaikų integruoto ugdymo ypatumus tyrė ŠPI specialiosios pedagogikos mokslinio tyrimo laboratorijos moksliniai bendradarbiai. Buvo apklausta 115 sutrikusio regėjimo vaikų, besimokančių pagrindinėse ir vyresnėse klasėse, jų tėvų ir pedagogų, 2005 metais tokius tyrimus atliko D. Manukian Šiaulių ir Tauragės apskrityse. Apklausė 72 sutrikusio regėjimo vaikus, jų tėvus ir pedagogus. 2007 metais analogiškus tyrimus atliko D. Manukian ir buvo apklausta 241 sutrikusio regėjimo vaikas, besimokantis LR bendrojo lavinimo mokyklose, jų tėvai ir pedagogai. Visų trijų tyrimo apimtys, respondentų amžius, jų gyvenamosios vietos pasirinkimas skiriasi. Kadangi ne visų trijų tyrimo duomenis pavyko surinkti, todėl visų trijų tyrimų analogiškus duomenis buvo sunku sugretinti ir palyginti. Integruotu ugdymu LR apskrityse, rūpinamasi nevienodai. Tam tikrų savitumų integruotas mokymas turi pradinėse, pagrindinėse, vyresnėse klasėse. Iš pateiktų duomenų galima spręsti tik tam tikras tendencijas, ypatumus.

IŠVADOS

Apibendrinus tyrimo duomenis galima teigti:

1. Hipotezė - Lietuvos Respublikoje yra pakankamai priimtų įstatymų bei poįstatyminių aktų kurie reglamentuoja sutrikusio regėjimo vaikų inkluzyvųjį ugdymą ir sudaro teorines prielaidas sutrikusio regėjimo vaikų inkluziviam ugdymui LR bendrojo lavinimo mokyklose, tačiau praktiškai daugelis mokyklų dar yra prekliuzijos etape: segreguotų institucijų gyvavimo tradicijos, organizacinės, resursų paramos inkluziviam ugdymui stoka pačių bendrojo lavinimo mokyklų viduje (kompetencijų, nuostatų, materialinės paramos prasme), per didelis mokinių klasėje skaičius, dauguma mokytojų, dirbančių bendrojo lavinimo mokyklose, nėra pasirošę ugdyti sutrikusio regėjimo vaikų ir nenori turėti jų savo klasėse, neturi vaizdinių priemonių bei didesnio šrifto vadovėlių ir t.t., pasitvirtino.

2. Daugiausiai LR bendrojo lavinimo mokyklose integruotai ugdomi pagrindinių mokyklų klasėse. Per pus mažiau mokosi pradinėse klasėse, mažiausiai - vyresnėse klasėse. Vyresniųjų klasių mokiniai vidurinę išsilavinimą įsigyti išvyksta į specialiaisiais mokyklas. Jų manymų, kad specialiojoje mokykloje geresnės mokymosi sąlygos, geriau galima pasirošti stojant į aukštąsias mokyklas.

Pagal regėjimo aštrumą daugiausia būtų respondentų, kurių regėjimo aštrumas 0,1%. Panašūs skaičiai yra tų kurių regėjimo aštrumas - 0,2% ir 0,3%. Mažiausiai integruotai mokosi aklųjų, jų Lietuvos Respublikoje yra mažiausia.

3. Iki LR nepriklausomybės atgavimo, dauguma su negalia vaikai buvo ugdomi specialiosiose mokyklose. Vėlesniais metais vis plačiau buvo propaguojamas ir praktiškai diegiamas integruotas ugdymas, atsisakyta teiginio, kad su negalę vaikai būtų ugdomi tik specialiosiose mokyklose. Tai vaikai – paauglystės amžiuje, formuojasi jų asmenybė, jiems tinkamiausias ugdymo modelis: vaikas → šeima → mokykla – išsaugo pilnaverčius ryšius tiek su tėvais, tiek su artimiausios aplinkos žmonėmis. Vis daugiau vaikų pareiškia norą mokytis LR bendrojo lavinimo mokyklose, tokių vaikų skaičius padidėjo 24,6%. Sutrikusio regėjimo vaikai mokydami integruotai, susidūrė su kai kuriomis problemomis mokymosi procese: naujos informacinės technologijos, vis didėjančiais mokymo krūviais ir t.t. Nustatyta, kad patenkintų esamomis ugdymo sąlygomis sumažėjo 14,5%. Kiti motyvai, kaip antai: mano mokykla arti namų, artimieji dirba mano mokykloje, nenoriu išsiskirti su draugais, pasirenkant ugdymo formą didelės įtakos neturi.

Tėvai savo vaikus norėjo integruotai ugdyti LR bendrojo lavinimo mokyklose, motyvuodami: nenorėjo vaiko išvežti iš namų, bendrojo lavinimo mokykla arti namų, vaikas pats nenori važiuoti mokytis į specialiąją mokyklą. Tėvai, parinkdami savo vaikams ugdymo

formas, mažiau atsižvelgia kokios tinkamesnės mokymosi sąlygos, labiau tenkina savo ir vaiko norus, interesus.

Visų trijų tyrimo duomenys rodo, kad mažėja skaičius pedagogų kurie teigia, kad sutrikusio regėjimo vaikams geriausia mokytis LR bendrojo lavinimo mokyklose ir yra pajėgūs mokytis su reginčiais. Šis skaičius sumažėjo 16,1%. Motyvuoja tuo, kad mokymo sąlygos LR bendrojo lavinimo mokyklose dar nėra pakankamai pritaikytos.

4. Didžioji dauguma, vykstant į LR bendrojo lavinimo mokyklą, sunkumų nepatiria. Tačiau 29,4% respondentų vykdami į mokyklą patiria įvairių sunkumų: sunku orientuotis tamsios paros metu, pamatyti reikiamą transporto priemonę, sunku pereiti kelią, gatvę.

5. Respondentai (vaikai, tėvai, pedagogai) nurodo, kad aprūpinimas vadovėliais padidintu šriftu, Brailio raštu pagerėjo 32,7%, nes pastaruoju metu jų daugiau išleidžia Lietuvos aklųjų biblioteka, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centras. Tokių vadovėlių poreikis yra dar didelis, tačiau mokyklų administracijos, sutrikusio regėjimo vaikams neužsako ir neperka, motyvuodamos lėšų stoka. Todėl ši problema dar liko neišspręsta.

Nors šiuo metu nemažos lėšos skiriamos mokyklų renovacijai, tačiau respondentų nuomonė, kad apšvietimas nors ir pagerėjo (13,3%), tačiau dar nepakankamas. Silpnai matantiems mokiniams sunku įžiūrėti tai, kas demonstruojama, perskaityti kas parašyta lentoje, pavargsta akys skaitant smulkų šriftą, sunkiai perskaito savo raštą. ir t.t. Tik 25% mokymosi sunkumų nepatiria. Bendrojo lavinimo mokyklos dar mažai turi priemonių, kurios skirtos mokomąją medžiagą suvokti lytėjimu ir klausa.

6. Šalinant įvairius sunkumus ugdant, sutrikusio regėjimo vaikus LR bendrojo lavinimo mokyklose, į pagalbą ateina mokytojo asistentai, tiflopedagogas. Tyrimo duomenys rodo, kad nedaugelis LR bendrojo lavinimo mokyklų administracijos skiria lėšų mokytojų asistentų ir tiflopedagogų etatams. Tiflopedagogas reikalingas pradinėse klasėse, o mokytojas asistentas pagrindinėse ir vyresnėse klasėse, todėl jiems reikalingas atskiras kabinetas, kad galėtų vaikams paruošti pamokų užduotis. Mokyklos administracija tam lėšų neskiria, motyvuoja tuo, kad mokyklose mokosi nedidelis skaičius mokinių ir jie pasiskirstę po vieną ar keletą atskirose klasėse. Kiek geresnė padėtis yra pradinėse klasėse. Mokytojas mokantis sutrikusio regėjimo vaiką, stengėsi kuo daugiau įgyti žinių apie jo ugdymo ypatumus, kelią kvalifikaciją. Jie supranta, kad šį vaiką reiks ugdyti keletą metų. Daugiau problemų atsiranda, kai sutrikusio regėjimo vaikai pereina į pagrindinę mokyklą. Kiekvieną dalyką dėsto vis kitas mokytojas. Dėl kelių sutrikusio regėjimo ugdomu vaikų, rengti seminarus, kelti jų kvalifikaciją LR bendrojo lavinimo mokykloms tektu panaudoti daug lėšų. Šią problemą savo atsakymuose nurodo (vaikai, tėvai, pedagogai).

7. Tyrimai rodo, kad tėvų, artimųjų pagalba sutrikusio regėjimo vaikams integruotame ugdyme yra svarbi ir pagalbos pobūdis nekinta. Tėvai ir vaikai teigia, kad ruošiant namų užduotis reikalinga kitų pagalba: padeda atlikti rankų darbų ir kitas praktines užduotis, skaito vadovėlio tekstus, papildomą literatūrą.

8. Pastaruoju metu vis daugiau su įvairia negalę vaikų mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, tampa įprastu reiškiniu. Regintieji draugai, mokytojai priima neįgalų vaiką į savo kolektyvą, bendrauja. Tyrimu metu nustatyta, kad mokiniai aktyviai dalyvauja organizuojamuose renginiuose, užklausinėje veikloje turi draugų. Vis mažiau 8,9% iš jų šaiposi, įžeidinėja. Tik nedidelė dalis su regėjimo sutrikimų jaučiasi bendraklasių atstumtas, varžosi bendraudami su mokytojais. Bendravimas su bendraamžiais turi įtakos ir sutrikusio regėjimo vaiko asmeninės savybės ir nejaučia poreikio artimai bendrauti su bendraklasiais. Didžioji dauguma 84,6% respondentų noriai bendrauja su savo bendraamžiais.

Trečdalis tėvų teigia, kad bendravimas mokykloje yra geras ir patarimų ar pagalbos jiems nereikia. Kaip bendravimo trūkumus nurodė: pedagogo dėmesio stoka, nuvertina vaiko galimybes, perdėtai pedagogai juos globoja. Dėl regėjimo sutrikimų vaikas pats ir kiti bendraamžiai su juo nenori bendrauti, šaiposi, įžeidinėja. Tokių atvejų yra nedaug ir didesnės įtakos bendravime neturi.

Panašūs duomenys apie savijautą klasėje gauti susumavus ir pedagogų atsakymus. Žinoma, kad bendravimo problemų yra ir tarp reginčiųjų bendraamžių kiekvienoje mokykloje, klasėje, grupėje ir t.t. Jos priklauso nuo auklėjimo, bendro išsilavinimo, kultūros, santykių šeimose.

REKOMENDACIJOS

Apibendrinus tyrimų duomenis ir įvertinus sutrikusio regėjimo vaikų integruoto mokymo situaciją, būtų tikslinga:

1. Apskričių viršininko administracijų socialinių reikalų, švietimo ir kultūros departamentų vadovams organizuoti pasitarimus, seminarus šiais klausimais:

1.1. Sutrikusio regėjimo vaikų integruoto mokymo situaciją apskrities bendrojo lavinimo mokyklose.

1.2. Sutrikusio regėjimo vaikų apskaita. Aptarti kriterijus, kada vaikas atitinka integruoto mokymo reikalavimus.

2. Būtų tikslinga universitetuose ir kolegijose ruošti pedagogus su tiflopedagogo ar mokytojo asistento specializaciją, kadangi šiuo metu jų trūksta LR bendrojo lavinimo mokyklose, integruotai ugdant sutrikusio regėjimo vaikus.

3. Rajonų švietimo skyriai turėtų skirti lėšų:

3.1. Tiflopedagogo, asistentų etatams finansuoti.

3.2. Skirti lėšų bendrojo lavinimo mokykloms padidinto ir Brailio raštu vadovėliams, vaizdinėms priemonėms, kompensaciniai technikai įsigyti, kabinetams įrengti.

3.3. Sudaryti sąlygas dalykiniams mokytojams, kurie moko sutrikusio regėjimo vaikus, kelti kvalifikaciją – specialiosios pedagogikos, psichologijos, metodinių bei medicininių žinių apie tokio vaiko psichofizinio vystymosi, jo mokymo ir auklėjimo ypatumus.

4. LASS centro taryba ieškotų galimybių, skirti skaitovo pašalpas ne tik vyresnių klasių mokiniams, bet ir akliesiems besimokantiems pagrindinėse mokyklose.

5. LASS VŠĮ regionų aklųjų centrai ir LASS rajonų organizacijų skyriai turėtų palaikyti glaudesnius ryšius su oftalmologais, išsiaiškinant savo rajone sutrikusio regėjimo vaikus ir laiku informuoti bendrojo lavinimo mokyklas apie tų vaikų mokymo ypatumus.

6. Jei bendrojo lavinimo mokyklose, kuriose mokosi sutrikusio regėjimo vaikai, nėra sudarytų sąlygų integruotam mokymui, pedagogai, tėvai turėtų rekomenduoti vaikams mokytis specialiosiose mokyklose.

7. Tikslinga steigti specialiojo ugdymo paramos centrus, iš kurių mokyklos galėtų gauti reikiamas priemones integruotam ugdymui. Tokie centrai galėtų būti prie Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centro, Lietuvos aklųjų bibliotekos ir jų filialų.

8. Siekti, kad regėjimą kompensuojančiomis priemonėmis techninės pagalbos neįgaliesiems centrai aprūpintų integruotai besimokančius moksleivius, kuriems yra nustatytas neįgalumo (sunkus, vidutis, lengvas) laipsnis.

9. Būtų tikslinga universitetuose ir kolegijose ruošti pedagogus su tiflopedagogo ar mokytojo asistento specializacija, kadangi šiuo metu jų trūksta LR bendrojo lavinimo mokyklose, integruotai ugdant sutrikusio regėjimo vaikus.

L I T E R A T Ū R A

1. Aldrich, F.K., Parkin, A., J. (1987). Tangible line graphs – an experimental investigation of thee formats using kapsule paper. *Human Factor*.29 (p.p 301 – 309).
2. Ambrukaitis, J., Udrienė,G., Bagdonienė,V., Rimdeikienė,S. (2003). Pedagogų profesinis kompetencijos vertinimas specialiųjų poreikių vaikų (ugdymo plėtros) aspektu. *Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atlikto tyrimas*. Šiauliai .
3. Avižonis, P. (1923). Aklųjų globojimas kitur ir Lietuvoje. Kaunas.
4. Bagdonas, A. ir kt. (1994). Specialaus ugdymo sistemos matmenys. *Socialinės reabilitacijos organizaciniai aspektai: konferencijos medžiaga* (p.p 16 – 51). Vilnius PI.
5. Bagdonas, A. (1997). Integracija – inovacijų inkluzija į tradicinį ugdymą. *Lietuvos mokyklai – 600 metų: konferencijos medžiaga* IId (p.p 7 – 24). Vilnius PI.
6. Baranauskienė, I., Ruškus, J.(2004). Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika. Šiauliai. Šiaulių universitetas.
7. Bendorienė J. (2001). Aklumas. Visuotinė Lietuvių enciklopedija. T. 1. Vilnius.
8. Corley, G., Pring, L., (1993). Reading strategies in partegies in partially sighted. *International Journal of Rehabilitation Research* (p.p 209 – 220)
9. Corley, G., Pring, L., (1996). The recall of pictures by partially sighted childen. *Journal of Visual Impairment and Blindneess* 90.(p.p 58 – 72)
10. Cupples, S., Pring, L., (1999a). Theory of mind in children with a severe visual impairment. Poster presented at the Society for Research in Child Development, biennial meeting. New Mexico
11. Daujotienė, A. (1998). Veiksniai, šiandieną lemiantys aklųjų ir silpnaregių ugdymo ir reabilitacijos vyksmą. *Lietuvos aklųjų švietimo raida: patirtis, problemos, perspektyvos: konferencijos medžiaga* (p.p 36 – 41). Vilnius.
12. Gailienė, I. (1999). Segregacijos ir normalizacijos idėjų derinimas rengiant specialius darbus su neįgaliaisiais. *Šiuolaikinės specialiosios ir socialinės pedagogikos problemos: konferencijos medžiaga* (p.p 75 – 77). Šiauliai. Šiaulių universitetas.
13. Gricevičienė, I. (2000). Neįgalus ugdytinis kintančioje švietimo sistemoje. *Neįgalus ugdytinis švietimo sistemos kaitos kontekste: konferencijos medžiaga* (p.p 25 – 33). Šiauliai. Šiaulių universitetas.
14. Gudonis, V. (1985). Lietuvos tiflopedagogikos istorija. Vilnius.

15. Gudonis, V. (1998). Specialiojo ir integruoto ugdymo formų įtaka socialiniams ryšiams. *Specialioji mokykla: praeitis, dabartis, ateitis: mokslinės – praktinės konferencijos medžiaga* (p.p 49 – 51). Šiauliai. Šiaulių universitetas.
16. Gudonis, V. (2000). Požiūris į neįgalų žmogų antikos epochoje. *Neįgalus ugdymas švietimo sistemos kaitos kontekste: konferencijos medžiaga* (p.p 33 – 41). Šiauliai. Šiaulių universitetas.
18. Gudonis, V. (1998). Visuomenės požiūrio į neregius įtaka reabilitacijos ir integracijos procesams. *Lietuvos aklujų švietimo raida: patirtis, problemos, perspektyvos;: konferencijos medžiaga.* (p.p 49 – 55). Vilnius.
19. Gudonis, V., Reimeikaitė, I. (1994). Sutrikusios regos vaikų integruoto mokymo problemos. *Specialiujų poreikių vaikų integruotas ugdymas: patirtis ir perspektyvos: mokslinio – metodinio seminaro medžiaga* (p.p 49 – 55). Šiauliai. ŠPI
20. Hallahal, D.P., Kauffman, J.M (2003). Ypatingieji mokiniai specialiojo ugdymo įvadas. Alma littera.
19. Hatlen, P.H., Foulke, E. (1992). A collaboration of two technologies. *The British Journal of Visual impairment.*
21. Helstrup, T., (1999). Visuo-spatial encoding of movement patterns. *European Journal of Cognitive Psychology.* 11 (p.p 357 – 371).
22. Hunt, N., Marschall, K. (1994). Exceptional children and youth. Boston.
23. International classification of impairments, disabilities and handicaps (1980). Geneva.
24. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas. Judex.
25. Kormi – Nouri, R., (2000). The role of movement and object in action memory: A comparative study between blind, blindfolded, and sighted subjects. *Scandinavian Journal of Psychology.* 41(p.p. 71 – 75).
26. LASS centro taryba (1997). Regėjimo invalidų kompensacinės technikos priemonės ir jų skyrimo tvarka. Nutarimas Nr. 2. Vilnius
27. LASS centro taryba (2001). Dėl šalies aklujų ir silpnaregių vaikų ir suaugusių ugdymo ir rabilitacijos. Ataskaita. Vilnius.
28. LASS centro taryba (2003). Dėl šalies aklujų ir silpnaregių vaikų ir suaugusių ugdymo ir reabilitacijos. Ataskaita. Vilnius.
29. LASS centro taryba (2004). Dėl šalies aklujų ir silpnaregių vaikų ir suaugusių ugdymo ir reabilitacijos. Ataskaita. Vilnius.
30. LASS centro taryba (2005). Dėl šalies aklujų ir silpnaregių vaikų ir suaugusių ugdymo ir reabilitacijos. Ataskaita. Vilnius.
31. Letuvos Respublika (1991). Invalidų socialinės integracijos įstatymas. Vilnius.
32. Lietuvos Respublika (1999). Invalidų socialinės integracijos įstatymas. Vilnius.

33. Lietuvos Respublika (1996). Invalidų socialinės integracijos įstatymo papildymo ir pateikimo įstatymas. Vilnius.
34. Lietuvos Respublika (1992). Konstitucija. Vilnius.
35. Lietuvos Respublika (1991). Švietimo įstatymas. Vilnius.
36. Lietuvos Respublika (1998). Švietimo įstatymas. Vilnius.
37. Lietuvos Respublika (1992). Švietimo koncepcija. Vilnius.
38. Lietuvos Respublika (1993). Švietimo reformos gairės. Vilnius.
39. Lietuvos Respublika (1998). Įstatymas „Specialiojo ugdymo įstatymas“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
40. Lietuvos Respublika (1999). Įstatymas „Dėl antrojo švietimo reformos etapo prioritetų vykdymo“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
41. Lietuvos Respublikos (2000). Įstatymas „Specialiojo ugdymo skyrimo tvarka“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
42. Lietuvos Respublika (2000). Įstatymas „Specialiųjų poreikių asmenų priėmimo į specialiojo ugdymo įstaigą tvarka“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
43. Lietuvos Respublika (2000). Įstatymas „Švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos sudarymo ir darbo tvarka“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
44. Lietuvos Respublika (2000). Įsakymas „Perėjimo prie naujos lietuviškos Brailio rašto abėcėlės tvarkos ir programos“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
45. Lietuvos Respublika (2002). Įsakymas „Dėl egzaminų pritaikymo specialiųjų poreikių moksleiviams“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
46. Lietuvos Respublika (1999). Įsakymas „Asmens specialiųjų poreikių įvertinimo tvarka“. Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos Sveikatos apsauga, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras. Vilnius.
47. Lietuvos Respublika (1999). Nutarimas „Socialinių ir pedagoginių vaikų mokymosi sąlygų sudarymo programa“. Švietimo ir mokslo ministerija, Socialinė apsaugos ministrai. Vilnius.
48. Lietuvos Respublika (2002). Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos. Socialinės apsaugos ir darbo ministrų įsakymas : specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų poreikių grupei tvarka. Vilnius.
49. Lietuvos Respublika (2002). Pažyma „Dėl aklių ir silpnaregių, mokinių visiškos integracijos forma, skaičius.“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
50. Lietuvos Respublika (2004) Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos. „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimas“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.

51. Lietuvos Respublika (2004) Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos. „Dėl mokymosi pagal adaptuota vidurinio ugdymo programą tvarkos. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
52. Lietuvos Respublika (2004) Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos. „Dėl specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programos patvirtinimo. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
53. Lietuvos Respublikos (2004) vyriausybės nutarimas. „Dėl specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programos patvirtinimo“. Vilnius.
54. Lietuvos Respublika (2005) Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos. „Dėl specialiųjų poreikių asmenų ugdymo. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
55. Lietuvos Respublikos (2006) socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“. Vilnius
56. Lietuvos Respublika (2005) Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos. „Dėl mokyklos tiflopedagogų pavyzdinio pareigybės aprašymas“. Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
57. McCoy, K.M (1995). Teaching special learners in the general educational classroom. Denver.
58. Morozova, G. Kas tas integruotas mokymas? (1990, vasaris). Mūsų žodis, Nr 2 (p.p 15-18).
59. Neįgalių asmenų ugdymo aktas (1997). JAV
60. Ozman, H.A., Craver, S.M (1996). Filosofiniai ugdymo pagrindai. Vilnius.
61. Pivorienė, J. (1999). Fiziškai neįgalių asmenų integracija Lietuvoje ir jos analizės teoriniai aspektai. Vilnius.
62. Pasaulinė Sveikatos Organizacija (1980). Tarptautinė sutrikimų, k negalių ir invalidumų klasifikacija.
63. Pathat, K., Pring, L., (1989). Tactual Picture recognition in congenitally blind and sighted. *Applied Cognitive Psychology* 3 (p.p. 3337 – 350).
64. Pring, L., (1987). Picture processing by the blind. *British Journal of Educational Psychology*. 57 (p.p. 38 – 44).
65. Pring, L., (2000). Cognitive styles in children with a visual impairment. Paper presented at the Third international Kinzinger Symposium on Visual Impairment in Children. Warwick, Great Britain.
66. Pring, L., Rusted, J., (1985) Pictures for the Blind: An investigation of the influence of pictures on the recall of text by blind children. *British Journal of Developmental Psychology*. 3 (p.p. 41 – 45).

67. Resnick, L. (1989). Toward the thinking curriculum: Current cognitive research. Alexandria, VA Association for Supervision and Curriculum Development.
68. Ruškus, J. (2000). Specialiųjų pedagogų rengimo metodologinės kontroversijos neįgaliųjų ugdymo paradigų kaitos kontekste. *Specialusis ugdymas*. 4 (p.p 64 – 73). Šiauliai.
69. Rutkauskienė, J. (1998). Kompiuterio panaudojimas mokymo procese (pradžios mokyklose). *Lietuvos aklių švietimo raida: patirtis, problemos, perspektyvos: konferencijos medžiaga*. Vilnius.
70. Shea, Th. M., Bauer, A.M (1994). Learners with disabilities. A social systems perspective of special education. Madison a Dubupue.
71. Strolaitė, S. (1997). Neįgaliųjų vaikų integracija: teisinis reglamentavimas, ugdymo organizavimas, problemos. *Lietuvos mokyklai – 600 metų II d: konferencijos medžiaga*. Vilnius PI.
72. Šidlauskaitė, R. (1998). Muzikinės aklių ugdymas. *Lietuvos aklių švietimo raida: patirtis, problemos, perspektyvos*. Vilnius.
73. Vaikų Teisių Konvencija (1995). Vilnius.
74. Vaiko Teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). Vilnius.